

magazin istoric

ANUL VI Nr. 4 (61) APRILIE 1972

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VI – Nr. 4 (61)

aprilie 1972

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CANDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Imagini prin care istoria ne vorbește despre veacuri trecute: coiful celtic descoperit la Ciumești (Maramureș); veche mască — amuletă cartagineză; amforă — una din măturile arheologice ascunse de ape; imagine din Veneția (vezi și planșa III)
- ② Cei care, cu arme făurite din lanțuri, s-au răscolat împotriva sclaviilor...
...și cei care timp de trei ani n-au izbutit să-i înfrângă.
Imagini din filmul „Spartacus”, care a rulat și pe ecranele noastre. (Marea răzvrătire a gladiatorilor, p. 52)
- ③ Chipurile a doi voievozi români despre a căror glorie se vorbea până în țări îndepărtate — Ștefan cel Mare și Vlad Tepeș...
- ④ ...și o pictură aflată la Suceava ce păstrează imaginea unui orașean moldovean în costum italian din sec. XV (Veneția și țările române, p. 18); Stema unei familii de falnici moldoveni (Costinii, p. 80)

S U M A R

Celtii „copiii teribili ai antichității”: DUMITRU BERCIU	2
● Neamurile trace, strămoșii noștri îndepărtați și autentici (interviu cu Dumitru Berciu):	8
● Concursul „Magazin istoric”	9
Insemnări la biografia revoluționare: Gheorghe Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil: GHEORGHE I. IONIȚA	10
Veneția și țările române: ȘERBAN PAPACOSTEA	18
F.D.R. așa cum l-a văzut fiul său (pagini din Roosevelt saga): HARALAMBIE MORARU	25
Tricicleta are două roți: A. FLORESCU	37
● Cei cinci ani ai „Magazinului istoric”	88

PRELUDII LA 1877

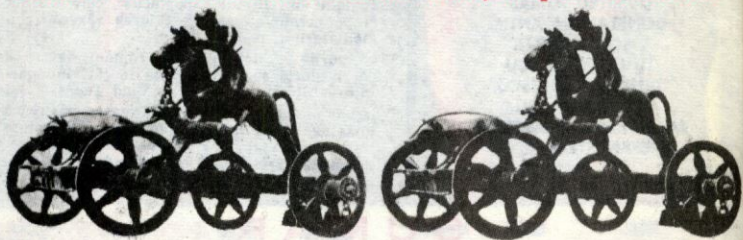
O inițiativă populară din anul 1866: MARIA TOTU	44
Misiune cu obstacole diplomatice: Ș. RĂDULESCU-ZONER, VLAD LAHO-VARY	48

MAREA RĂZVRĂTIRE A GLADIATORILOR

„Un război de-a lungul întregii Italii”: D. TUDOR	52
Crassus: Un învingător invins: CH. FAIR	60
Sfârșitul regelui Romei: ANDRÉ CASTELOT	65
Mai 1940 — Prăbușirea frontului belgian: O nouă reconstituire: JEAN VANWELKENHUYZEN	72
Costinii — Un șir de căpitani de oaste, de dregători și de cărturari: D. ALMAȘ	80
Enigme subacvatice: M. PETRESCU-DIMBOVIȚA	88
● Zimbete din cronici	93
● Enigmistică	94
● Cărți sosite la redacție	95
● Poșta „Magazin istoric”	97

În desfășurarea multimilenară a evoluției omenirii au apărut, în anumite epoci, popoare care prin creațiile lor în domeniul culturii materiale și spirituale și prin evenimentele cu care s-au identificat au animat capitole întregi de istorie, lăsând vremurilor următoare o moștenire remarcabilă.

Celții, unul din aceste popoare, trezesc și astăzi, prin trecutul lor, o atracție deosebită. Pentru noi cunoașterea lor prezintă un plus de interes și datorită faptului că, într-o anumită perioadă, istoria lor s-a împletit cu aceea a populațiilor din zona carpato — dunăreană : tracii și îndeosebi geto-dacii. Începând din a doua jumătate a mileniului I î.e.n., cele două neamuri — celții și tracii — au intrat în atingere astfel că spre sfârșitul perioadei, îndeosebi în secolele III-II î.e.n., Peninsula Balcanică cunoaște expansiunea celtică.

„COPIII TERIBILI

Moștenirea celtică * și-a dovedit extraordinara sa vitalitate în tot evul mediu timpuriu, cu persistențe în epocile ulterioare pînă aproape în zilele noastre, Irlanda fiind, de pildă, o țară unde și azi dăinuie tradițiile celtismului occidental. Aflați la periferia lumii greco-romane, celții au venit în contact cu numeroase popoare ale antichității și au amenințat, în repetate rânduri, lumea greco-romană. În scrierile multor autori greci și romani s-a păstrat eoul vitejiei și amenințării pe care o exercitau acești „barbari”.

Celții, galii sau *galatae* au constituit un singur popor, avînd aceeași organizare socială și politică, tradiții și obiceiuri comune, o civilizație unitară în elementele sale fundamentale, vorbind aceeași limbă. Studii limbii celtice — care se sprijină pe unele cuvinte păstrate în scrierile au-

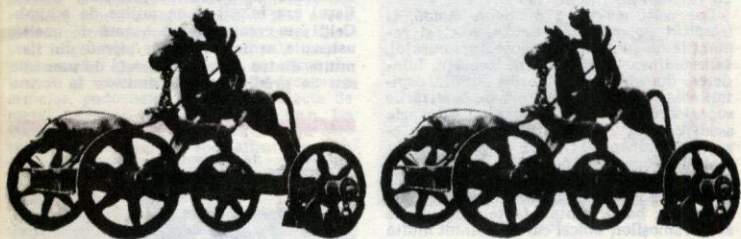
torilor antici, în numele unor ape, localități, cetăți, divinități și regi, și mai ales pe literatura epică medievală din Irlanda și Wales — a dovedit că unitatea limbii s-a păstrat cu neînsemnate diferențe regionale chiar atunci cînd celții s-au răspîndit la distanțe imense, din Irlanda pînă în Peninsula Iberică și Grecia, din Europa centrală pînă în Asia Mică și Egipt. Ei au folosit alfabetul latin, dovadă calendarul descoperit în 1897 la Coligny și inscripția de la Alesia, dar cunoșteau și pe cel grecesc și etrusc.

Din izvoarele antice se poate trage concluzia că în sec. VI și V î.e.n., celții se aflau în Europa centrală și că deplasările lor în diferite direcții începuseră. Documentarea arheologică — îmbogățită considerabil după al doilea război mondial — vine să întărească acea concepție, potrivit căreia desăvîrșirea etnogenezei celților și cristalizarea, în sec. V î.e.n. a unei civilizații proprii, s-a petrecut în Europa occidentală, mai precis în Franța de răsă-

* Sub semnătura aceluiași autor vezi și : *Lumea celților*, Editura Științifică, București, 1970.

CELTII

Prof. dr. doc. DUMITRU BERCIU

AI ANTICHITĂȚII

rit, în regiunea Ronului mijlociu, în provincia Champagne și în Germania de sud-vest. De aici s-au răspândit în diferite etape și în alte direcții. Legăturile cu centrele meșteșugărești și comerciale greco-etrusce de la sud de Alpi au fost însă mai vechi decât sec. V. î.e.n. și ele au contribuit la dezvoltarea lor social-economică, grăbind formarea unei arte superioare, așa-numita artă „princiară” destinată aristocrației și virfurilor sociale și a unei civilizații caracteristice, cunoscută sub numele de Latène, după așezarea întărită de pe lacul Neuchâtel, în Elveția.

Plete aurii, haine cu fir de aur și mantale vârgate

Aspectul, armele și avântul războinic al celtilor au impresionat profund pe scriitorii antici. Vergiliu* ne spune că „aveau

* Publius Vergilius Maro (70-19 î.e.n.), autorul *Eneldei*, epopeea națională a Romei antice.

plete aurii, haine cu fir de aur și mantale vârgate; în jurul gâtului, alb ca laptele, atârnau colane de aur; în mîna fiecăruia scînteiau două lăncii alpine, iar trupul lor era apărut de scuturi lungi”. Aspectul marțial al războinicilor celti înspăimînta pe romani, așa cum reiese și din povestirea istoricului grec Polybios** despre bătălia de la Telamon (225 î.e.n.), unde celtii au fost zdrobiți: „Pe romani îi încuraja faptul că prinseseră la mijloc pe dușmani și îi țineau închiși de toate părțile; dar ordinea de bătaie și zgomotul armatei celtilor îi înspăimîntau... Era înspăimîntătoare și priveliștea și iureșul oamenilor goi așezați înaintea, bărbați în floarea vîrstei, care se distingeau prin vigoarea și înfățișarea trupului lor. Toți care formau primele rînduri erau împodobiți cu coliere și cu

** Polybios din Megalopolis (200-120 î.e.n.) istoric grec adus la Roma ca ostatic laolaltă cu cei peste 1 000 membri ai Ligii aheene. La Roma a scris în limba greacă o istorie în 40 cărți despre războaiele punice purtate între anii 264-146 î.e.n.

brățări de aur. Privindu-i, romanii erau pe de o parte înspăimântați, pe de altă parte însă, minăți de speranța prăzii, erau îndemnați și mai mult la luptă*.

Potrivit unei tradiții, războinicii unor triburi celtice mergeau la luptă fără vestimente, dar încărcăți de podoabe scumpe. Scrierile antice îi înfățișează pe celți ca iubitori ai culorilor strălucitoare, ai podoabelor și ai unui fast ostentativ. În mormintele unor luptători au fost descoperite coliere, fibule (agrafe), mărgelile, cingători, brățări și alte podoabe, în afară însă — lucru curios — de arma lor caracteristică: redutabila spadă de fier cu două tăisuri. Autorii antici scot în evidență, nu numai vitejia lor, dar și caracterul lor impulsiv, gata oricând de ceartă, disprețul lor față de orice fel de viață organizată. Ei au fost considerați drept „copiii teribili” ai antichității, pe care grecii i-au comparat cu titanii fulgerați de Zeus.

Dar celții au avut, de bună seamă, și trăsături pe care unii autori greci și romani le-au subliniat cu deosebire: curajul, sollicitudinea față de cel nedreptățit, blîndețea, dușoșia și relațiile de familie, ospitalitatea, receptivitatea față de realizările superioare ale altor popoare. Cu ocazia asedierii orașului fortificat Avaricum, Cezar — cuceritorul Galliei — i-a cunoscut mai îndeaproape pe celți, fiind — se spune — impresionat de inteligența și ingeniozitatea lor. La curțile și ospetele aristocraților, barzii cîntau faptele de vitejie ale strămoșilor, obicei care a dăinuit multă vreme în evul mediu.

În timpul campaniei din Gallia, armata lui Cezar a fost aprovizionată cu cereale numai de pe teritoriul galilor. Polybios povestește cu admirație despre belșugul, dar mai ales despre calitatea cerealelor celților. Aceștia cultivau o specie de grâu, care dădea o pîine albă, apreciată mult în antichitate. După mărturiile lui Cezar, unele triburi gallice posedau adevărate antrepozite de cereale, cum era, de pildă, cel de la Cablonum (Châlons) pe Soane. Celții practicau o agricultură destul de înaintată în comparație cu lumea greco-romană. De numele lor se leagă perfecționarea tehnicii agricole, ei fiind aceia care au trecut la folosirea plugului cu brăzdă de fier, prevăzut uneori cu roți și tras de vite. Tot ei au inventat coasa necunoscută de romani și atât de admirată de Pliniu*. O altă invenție a lor, menționată de autorii antici, a fost un dispozitiv pentru tăierea spicelor, un fel de secerătoare trasă de un animal. De asemenea, practicau îngrășarea cu calcar și marnă a pămîntului pentru a-i mări fertilitatea. În așezările și cetățile celtice nu lipsea moara rotativă, formată din două pietre, una fixă (meta) și alta mobilă (catillus), pe

care o întîlnim în mod curent la geto-daci și a cărei origine nu este încă pe deplin lămurită; unii cercetători au socotit-o drept o invenție celtică, iar alții au trecut-o pe seama popoarelor mediteraneene. Celții se ocupau și cu creșterea animalelor. Uneori, în morminte depuneau — ca ofrandă — și bucăți de carne de porc, de bou sau mistreț și chiar animale întregi.

Făurari de arme și podoabe

Important de menționat este și faptul că celții se găseau, în domeniul metalurgiei fierului, la același nivel cu romanii; posedau unele cunoștințe tehnologice înaintate în privința extragerii, reducerii minereurilor de fier și prelucrării lor. Cezar consemnează măiestria minerilor galli din Aquitania și Gallia propriu-zisă. Uneori fierul era folosit și ca mijloc de schimb. Celții au creat o gamă bogată de unelte, ustensile, arme și podoabe lucrate din fier, multe dintre ele ca foarfecele de tuns oile sau de grădinărit, păstrîndu-se în forma

Idealul de frumusețe la celți: zeița Rosmerta, zeită a bogăției și fecundității

* Caius Plinius Secundus (23-79 e.n.) celebru enciclopedist roman, autorul unei interesante Istorii naturale.

lor inițială pînă tîrziu. Ca și la grecii poemelor homerice, făurarii aveau, în societatea celtică, un rol foarte important. Meșteșugarii lucrau carele de luptă, iar din sec. II î.e.n., ei au trecut la făurirea minunatelor care și căruțe de transport, a cabrioletelor, care aveau, în general, același ecartament al roților, cum o dovedesc piesele descoperite în așezările oppidane, (așezări întărite) de la Alesia sau Maiden Castle, din Anglia. Este remarcabilă varietatea vehiculelor, dar mai ales folosirea șinelor de fier pentru obezi, ca și aceea a potcoavelor pentru cai și a pintenilor.

Un alt meșteșug mult perfecționat a fost olăritul. Celții au folosit roata olarului și tot ei au răspîndit-o pe o arie foarte largă. Alături de forme de vase, derivate din prototipuri locale, s-au răspîndit, în lumea celtică, forme de vase de lut imitate, în metal, după modelele grecești sau etrusce. O realizare deosebită în arta ceramică, foarte caracteristică, a fost aceea a vaselor pictate, preluată și de către daci. Prin intermediul celților, producția meșteșugărească a Europei antice a cunoscut obținerea și folosirea smaltului în decorarea armelor, podoabelor și a altor obiecte de metal, începînd încă din sec. III î.e.n. La Bibracte (Mont Beuvray) a existat un cartier întreg cu ateliere specializate în prepararea și aplicarea smaltului. Triburile germanice au împrumutat de la celți tehnica și arta smaltului.

Apariția și dezvoltarea unor centre meșteșugărești au favorizat diferențierea socială, nașterea unei aristocrații și a unei pătri de negustori. Schimburile comerciale erau foarte intense. Pe drumurile celtice au circulat ulterior și romanii, iar locurile de întîlnire și procurare a mărfurilor situate în centrele oppidane au fost folosite și de negustorii romani. De bună seamă, celții au cunoscut de timpuriu monedele grecești și macedonene, pe care, ulterior, le-au imitat. Monedele, ca și acelea ale dacilor, reprezintă cele mai vechi monede zise „barbare“ din Europa. Imitațiile celtice (ca și cele ale dacilor), n-au fost însă simple imitații, ci adaptări creatoare care, cu timpul, au permis sinteze artistice remarcabile. De aceea, pe lângă valoarea lor informativă, monedele sînt veritabile piese de artă. Ele poartă pece-tea originalității lumii celtice, avînd și unele particularități „regionale“ legate de comunitățile tribale sau unional-tribale. Descoperirile arheologice au făcut dovada existenței unor ateliere monetare, ceea ce demonstrează înflorirea economică după marea expansiune celtică de pe la 300 î.e.n. Pe unele monede figurează numele unor șefi de triburi sau uniuni ori confederații de uniuni de triburi. Numele lui Vercin-getorix * apare pe monede emise în pe-

Bust celtic de bronz

rioada luptei de apărare împotriva romanilor. Este interesant de amintit că, în urma influenței crescînde romane, ca și daci din regiunea carpato-dunăreană, celții din Gallia au început să imite denarul republican roman.

Sinteză și creație

Spiritul creator al celților și contribuția lor reală la dezvoltarea civilizației Europei s-a manifestat și în artă. Din repertoriul acestora nu lipsește, cum se credea pînă nu demult, reprezentarea figurii omenești. Se cunosc azi statui de piatră, în formă de coloană sau obelisc, ca cele descoperite în Renania și Württemberg, datînd din sec. IV și III î.e.n., de asemenea, statui, măști sau capete de eroi ori zei lucrate nu numai în piatră, ci și în bronz și lemn. Celții au imprimat creației lor artistice un caracter original pronunțat. Stilul și tehnica obiectelor lor de artă se deosebesc de acelea ale artei greco-romane. Imbinarea ingenioasă de elemente reale stilizate și de forme geometrice, a imprimat creațiilor artistice semnificații simbolice.

* Vercin-getorix — conducătorul unei mari răscoală celtice din anul 52 î.e.n., înfrîntă de Cezar în Alesia.

Obiectele de artă erau destinate, la început, cu predilecție, aristocrației și vir-
tutilor ei, fiind o expresie a vieții război-
nice și de belșug a acesteia. Podoabele din
aur masiv, la care se adăugau și nume-
roasele importuri din sud, dădeau măsura
unei vieți exuberante. Din sec. II î.e.n.,
meșteșugul artistic s-a aplicat din ce în
ce mai mult, și la obiectele de uz casnic
comun, larg răspândite în popor.

O piesă remarcabilă a artei celtice, din
ultima perioadă a dezvoltării sale, este ca-
zanul de la Gundestrup (Danemarca), pla-
cat în interior și exterior cu folie de ar-
gint, decorate cu reprezentări mitologice
și rituale. În ornamentarea acestei piese
au fost folosite motive de bună tradiție
locală, din perioada timpurie a primei epoci
a fierului, de origine orientală, precum și
unele de factură dacică sau veneto-iliră.
Cazanul de la Gundestrup reprezintă ast-
fel o remarcabilă sinteză — expresie a
capacității creatoare a celtilor. Arta lor a
influențat și arta romană provincială și a
constituit un factor activ în formarea ar-
tei din epoca migrației popoarelor.

Regi și druzii

În structura socială și politică a socie-
tăților celtice și în evoluția acestora se gă-
sesc elemente din trecutul istoric îndepăr-
tat al neamurilor indo-europene, dar și
influențe etrusce sau grecești. Cu toate
acestea, comunitățile celtice și-au păstrat,
totdeauna, organizarea socială și politică
proprie. Unitatea fundamentală era tribul,
care putea să se deplaseze cu ușurință de
pe un teritoriu pe altul sau să se dividă —
în funcție de împrejurările politice con-
crete. Izvoarele atestă uniuni de triburi,

iar în unele legende —, ca aceea a regelui
Ambigatus —, întrezărim existența unei
confederații. Există — evident — o aristo-
crație din care se recrutau regii și din care
faceau parte druzii*, care, după cum
arată Cezar, aveau o funcție religioasă,
politică și juridică, bucurându-se de o ade-
vărată autoritate chiar față de rege. Răz-
boinicii jucau însă un rol foarte important
în cadrul structurii ierarhizate a societății.
Instituția regalității avea la început, pe
lingă cel militar și juridic, și un caracter
secerdotal magic. În epoca mai timpurie,
alegera sau îndepărtarea regilor depindea de
puterea aristocrației militare și de cea a...
aurului. Deși druzii erau scutiți de obli-
gații militare, ei puteau, în anumite îm-
prejurări, să exercite funcția de coman-
dant. Religioși — ca toate populațiile con-
temporane lor — celtii își aveau locuri de
cult — gropi rituale, dar și temple de o
formă circulară sau dreptunghiulară amint-
tind de acelea de la Grădiștea Muncelu-
lui și din celelalte cetăți de piatră dacice.

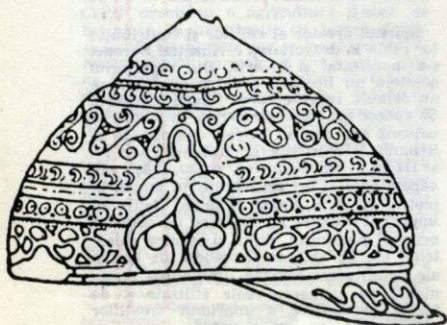
Viața celtilor se desfășura în general în
acele orașe întărite (oppida), precum și în
sate (vici) și case izolate (aedificia), despre
care vorbește Cezar, cuceritorul Galliei. Nu
erau însă sedentari. Cetele de război-
nici s-au mișcat în toate direcțiile, ajun-
gind și în teritoriile locuite de daci. Ast-
fel — după cum amintesc Titus Livius și
alți istorici antici — către anul 400 î.e.n.
ei au pătruns în Italia de nord, au înfrînt
pe etrusci, în rîndurile cărora unii dintre
ei luptaseră pînă atunci ca mercenari.
Noii veniți s-au așezat în cîmpia roditoare
a Padului, iar, sub conducerea lui Bren-
nus, în 390 î.e.n. (după cronologia romană)
sau în 387 î.e.n. (după cronologia greacă),
gallii i-au înfrînt pe romani la Allia, și au
jefuit și incendiat Roma.

Pericolul celtic și slăbirea puterii etrus-
cilor au fost cei doi factori care au con-
tribuit la ridicarea ulterioară a Romei:
după o serie de înfrîngerii, romanii au reu-
șit să-i zdrobească pe galli definitiv, la
capul Telamon, în 225 î.e.n. și apoi să
purceadă la cucerirea sistematică a Galliei
Cisalpine, începînd din sec. I î.e.n., pro-
cesul romanizării s-a accentuat tot mai
mult.

În sec. III î.e.n. triburile celtice au pă-
truns în Peninsula Iberică. Spre răsărit,
infiltrația lor a început încă de pe la
sfîrșitul sec. V și s-a menținut în tot
sec. IV î.e.n., celtii venind astfel în con-
tact cu lumea ilirică. În 335 î.e.n., Alexan-
dru Macedon a primit la Dunăre soli ai
celtilor. Unii cercetători români cred că
între aceștia s-ar fi aflat și reprezentanți
ai celtilor care, deja se aflau în lupte cu
dacia, în vestul țării noastre.

* Druzii — preoți ai vechilor celti aleși pe
viață de către nobilimea tribală. Aveau un rol
însemnat în viața juridică și politică a triburi-
lor. Druzii și-au pierdut însemnătatea după
cucerirea Galliei de către romani.

Cască celtică

După 310 î.e.n., războinicii celți au desfășurat violente atacuri în Balcani, care au culminat cu jefuirea vestitului sanctuar de la Delphi, în cursul iernii 279-278 î.e.n., și cu sinuciderea conducătorului lor, Brennus. Astfel a încetat iureșul celtic. Unii s-au concentrat în jurul centrului de la Singidunum (Belgrad), alții au înființat un „stat” la Tyllis pe fluviul Marița sau au trecut în Asia Mică (Galatae). În tot sec. III și II î.e.n. ei au fost angajați ca mercenari, fiind în slujba regilor Macedoniei, al regatului Seleucid și al celui Lagid. Cei stabiliți în Europa centrală și la Dunărea mijlocie, au pornit spre bazinele carpatic, Slovacia, Silezia, Ucraina subcarpatică și Polonia Mică.

Împreună cu dacii

Cutreierînd Europa, celții au venit în atingere — îndeosebi — cu locuitorii teritoriilor situate în interiorul arcului carpatic, cu dacii. Raporturile dintre cele două populații, rolul pe care noii veniți l-au avut în dezvoltarea culturii materiale și spirituale a dacilor constituie una dintre preocupările cercetătorilor istoriei noastre vechi*.

Deși aflați la periferia lumii greco-romane — dar nu în afara zonelor ei de influență, aceste două populații au avut un rol activ în antichitate.

În stadiul actual al cercetărilor din țara noastră, ne putem face o imagine mult mai clară asupra evenimentelor petrecute în zona carpato-dunăreană o dată cu venirea și așezarea temporară a neamurilor celtice. O problemă controversată în cercetarea vestigiilor de factură celtică este aceea a zonelor de locuire și mai ales a momentului și căilor de pătrundere pe teritoriul țării noastre. Potrivit descoperirilor arheologice, se pare că cetele de luptători au pătruns prin partea de vest, în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. O dovadă vestigială este aceea a Fintinele (jud. Bistrița-Năsăud) și de la Aradul Nou (un cartier al orașului Arad), unde s-au găsit morminte de luptători celți. Ulterior, ei au continuat să pătrundă în Crișana și

în Podișul și Cimpia Transilvaniei. Prezența lor este documentată în necropole și în unele așezări celtice — destul de puține la număr —, dar din care nu lipsesc elementele civilizației băștinașilor daci, care sînt prezenți aproape întotdeauna acolo unde sînt aflați celții. Noi veniți au locuit în ținuturile intracarpatică și mai ales în vestul țării pînă către jumătatea sec. II î.e.n. În zona de la sud de Carpați și cea pontică, celții nu au pătruns efectiv, și aceasta s-a datorat împrejurării că aci exista formațiunea getică, în fruntea căreia era Dromichete. Cît privește Moldova, nu se poate vorbi, în stadiul actual al cercetărilor arheologice de la noi, de o locuire efectivă, cu toate că sîntem — ca și în Muntenia —, în posesia unor descoperiri de certă factură celtică. Acestea pot fi însă explicate mai

curînd ca un rezultat al unor influențe culturale. Numeroase materiale celtice s-au descoperit și în Oltenia.

Desigur, celții au adus în regiunea carpato-dunăreană o civilizație superioară, dar ei au întâlnit aici o populație cu străvechi tradiții, care încă din sec. V î.e.n. crease, în zona extracarpatică și pontică, o civilizație de același caracter Latène. În domeniul metalurgiei fie-

lului, al monetăriei, al ceramicii lucrate cu roata, al podoabelor și în parte în același al arhitecturii, noii veniți au jucat, într-adevăr, un rol pozitiv. La rîndul lor, dacii au influențat pe celți și, în cele din urmă, i-au asimilat.

Ca și dacii și alte popoare, supuse procesului romanizării, celții au păstrat, în forme romane, multe bunuri de cultură materială și spirituală de factură tradițională. Sub loviturile și înaintarea puterii romane, ale lumii germanice în centrul Europei și ale dacilor dinspre est, celții s-au retras spre nord, reușind să-și păstreze civilizația și druidismul doar în Insulele Britanice și în Irlanda. Moștenirea lor, mereu filtrată sau îmbogățită de popoarele cu care au venit în contact, a contribuit la civilizația Europei post-antice și medievale.

* Contribuții valoroase în studiul antichității lor celtice pe teritoriul țării noastre, cu privire specială asupra Transilvaniei, aduc cercetătorii Vlad Zlirra și I. H. Crișan.

Neamurile tracice, strămoșii noștri îndepărtați și autentici

Interviu cu prof. dr. doc. DUMITRU BERCIU

— Cînd ați scris prima carte de istorie ?

— Cea dintîi lucrare a mea de specialitate a fost teza de licență în istorie veche și arheologie susținută la Universitatea din București în 1931, adică acum 41 ani. Ea se intitula *Buri-Buri-dava-Burebista*.

— Ce soartă a avut prima dvs. lucrare mai importantă ?

— Dacă mă refer chiar la tipărirea tezei mele de doctorat, intitulată *Arheologia preistorică a Olteniei*, aceasta a stat destul de mult la o editură din Craiova, de unde a putut ieși abia după ce am reușit, cu mari dificultăți, să pot plăti costul tiparului. Erau alte vremuri !

— Ce carte v-a adus ceea ce în limbaj curent se numește consacrare ?

— Cred că sinteza privind preistoria Olteniei apărută în 1939, despre care am vorbit mai înainte și care mi-a adus titlul de doctor, la 31 ani, a fost lucrarea care mi-a deschis calea sigură a cercetării științifice. Evident, premiul „Vasile Pârvan” din 1936 și premiul „Vasile Bălcescu” din 1962 reprezintă o apreciere, o consacrare, așa spune, din partea academiei noastre.

— Ce lucrare s-a bucurat de cea mai mare circulație ?

— În țară, cred că *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, apărută în 1966 la Editura Științifică ; a trezit un interes viu, care i-a asigurat o circulație rapidă. Dacă este vorba de străinătate, pot spune că lucrarea tipărită în 1967, în mare tiraj, la Londra, Washington și New York, în limba engleză, cu titlul *Romania Before*

Burebista (România înainte de Burebista), s-a bucurat de cea mai largă răspîndire și apreciere.

— În prezent ce se află pe masa dvs. de lucru ?

— O lucrare monografică, de sinteză, pe care o elaborez în colaborare cu trei dintre foștii mei studenți, azi colegi. Ea se referă la cultura Cernavoda, cu care se încheie mileniul III înaintea erei noastre și începe cel următor, la Dunărea de Jos. O altă lucrare tot de sinteză, se leagă de fapt de începutul activității mele ca arheolog și istoric : o pregătesc pentru anul acesta și poartă titlul *Dacii și civilizația lor*. Mai amintesc că tot anul acesta va apare în limba franceză, în colecția „Biblioteca Historica Romaniae” a Academiei de științe sociale și politice, cartea *Contribuții la cunoașterea artei traco-getice*.

— Ce teze prezintă aceste volume ?

— Prima lucrare este rezultatul cercetării arheologice din ultimii 15 ani și ea aduce o contribuție la lămurirea trecerii spre vremea în care s-au pus temeliele neamurilor tracice, strămoșii noștri îndepărtați. În celelalte două lucrări se dovedește originea autohtonă a civilizației geto-dace, continuitatea și rolul ei în geneza civilizației dacoromane, persistența și contopirea lor activă în tezaurul romanității noastre. Desigur, în dezbaterile unor probleme pot fi — și uneori este bine să fie — controverse ; cîte o dată chiar ale noastre față de ceea ce am scris noi înșine în trecut, fiindcă acestea luminează mai clar adevărul istoric.

Interviu consemnat de
Ioan I. DIACONU

Poșta concursului

TODERICA GHEORGHE, comuna Bala, jud. Suceava; **ION C. BURCI**, comuna Turburea, jud. Gorj și alții: În nr. 13/71, pagina 88, am publicat indicații precise privind modul de participare la concurs. Repetăm că, potrivit regulamentului concursului, răspunsurile se vor trimite numai la sfârșitul concursului, însoțite de cele trei bonuri de participare, într-un plic pe care se va menționa cîteț: Poșta Concurs.

Dv. v-ați grăbit; ca atare răspunsul nu poate fi luat în considerare.

IOAN B. IONESCU, comuna Botoșoaia, Teleorman; **VIOREL TUȚA**, București; **Nicluș** din „nedumeririle” provocate de a doua serie de întrebări (nr. 2/1972) nu rezistă în urma unei lecturi mai atente a textului care precede imaginile respective. Precizăm încă odată că trei dintre imagini sînt detalii, iar alte trei fotomontaje.

MATEESCU CONSTANTĂ, București: Chiar dacă dv. ați „văzut” trei greșeli, noi vă asigurăm că nu sînt decît două.

BICA I. ION, Pitești: Am recomandat o bibliografie corespunzătoare. Consultați numerele cîmpene.

MIHON TIBERIU, Climpeni, jud. Alba; **POPA I. CONSTANTIN**, Ploiești; **NICOLAE TOHANIUC**, Suceava: Pentru redactarea răspunsurilor nu este nevoie de retranscrierea textului întrebărilor, ci numai de o numerotare a lor. Textul nu trebuie, neapărat, dactilografiat, dar scris cît mai cîteț.

MIRESCU DAN, București. Regretăm și noi, dar va trebui să cumpărați un alt exemplar din revistă, fiindcă, nu uitați, trebuie talonul.

CONST. COSMA, Tg. Neamț. Urmăriți-ne cu atenție, fiecare serie de întrebări este însoțită de indicații precise privind bibliografia.

ELISABETA CZIGLER și **RODICA NASTOR** din Revenița Mare, jud. Timiș:

Întrebarea la care vă referiți e limpede și nu vă putem da lămuriri suplimentare.

GH. I. CĂPTAN, Arad. Puteți, desigur, participa cu mai multe serii de taloane. Șansele dv. sporesc.

VASILE HONCIUC, Tirnăveni. Nu putem da lămuriri suplimentare la întrebări. Răspunsul îl veți scrie cu cerneală, clar, pe o hîrtie obișnuită; nu putem oferi imprimate speciale.

FURNICĂ ION, **MARIA NICOLAE**, **DUMITRU HRIȚULESCU**, **I. NICOLAE**, București; **CONSTANTIN PIRVU** din Melnești, jud. Dolj și **ENEA AUGUSTIN**, Cluj:

Vă rugăm să citiți cu atenție textul întrebărilor. Răspunsurile ce vă sînt solicitate pot fi formulate după ce veți citi numerele indicate ca bibliografie. Uneori răspunsul se poate ascunde doar într-o frîntură de propoziție. Deci, atenție!

CONSTANTIN JICHÎȚA, Lugoj, ne întrebă: Cum trebuie înțeleasă mențiunea din paranteză: „Se va lua în considerare data poștei de pe plic”? Trebuie înțeleasă așa cum rezultă din fraza care precede această mențiune: „Data limită de expediere a răspunsurilor la cele 13 probleme ale concursului nostru este ziua de 30 aprilie 1972”. Cu alte cuvinte, dacă pe plicul expediat de un corespondent, ștampila poștală va avea o dată ulterioară celei de 30 aprilie 1972, răspunsul va fi anulat automat. E clar?

P. S. Nu putem răspunde la acele întrebări puse de cititorii noștri, care vizează însăși cheia concursului. De ce? E limpede. Ar însemna să ne... furăm singuri căciula.

O serie de cititori ne propun ca taloanele din concurs să nu mai facă parte din paginile revistei. Ne pare rău, dar nu avem o altă soluție.

Și acum iată

LISTA PREMIILOR

ce se vor acorda cîștigătorilor concursului:

2 PREMII I: cite un televizor „Miraj” sau „Venus-4”

4 PREMII II: cite un aparat de radio portativ „Albatros” sau „Mamaia”

4 PREMII III: cite un aparat de radio „Carmen-4” sau un aparat foto „Ceaika”

8 PREMII IV: cite un aparat foto „Smena-8” sau „Liubitel-2”

35 PREMII V: cite un abonament pe 12 luni la revista „Magazin istoric”

50 PREMII VI: cite un abonament pe 6 luni la revista „Magazin istoric”

Însemnări la biografia revoluționare

GHEORGHE I. IONIȚĂ

Doctor în istorie

Început de an 1924...

Anul de tristă amintire al intensificării de către guvernanți a valului de măsuri teroriste îndreptate împotriva clasei muncitoare, a partidului comunist, val ce a culminat cu brutală scoatere în afara legii a Partidului Comunist Român și a multor organizații de masă revoluționare.

Împotriva activiștilor de bază ai partidului, măsurile de urmărire, persecuție și pedepsire dictate de autoritățile burgheze n-au cunoscut limite. Cei mai proeminenți activiști ai partidului comunist au avut primii de suferit de pe urma acestor măsuri.

Agentii de poliție 846 și 61 raportează:

21 februarie 1924

„Numitul a ieșit de acasă la ora 11 a.m., mergând în Bariera Moșilor unde și-a luat ziarul «Dimineața», apoi a luat tramvaiul nr. 1 de la Calea Moșilor, mergând la Percepția 4, de aici la Librăria Poporului din str. Colței, apoi în str. Academiei, la sală, unde a ieșit la ora 1,15 p.m. însoțit de Ilie Dogaru; ambii au mers pe Calea Victoriei până la Bulevard, unde s-a despărțit, iar numitul a mers până la statuia I. C. Brătianu, unde l-am pierdut“.

22 februarie 1924

„Numitul a ieșit de acasă la ora 11 a.m., mergând în Bariera Moșilor, unde a luat ziarul «Socialismul» și «Dimineața», mergând pe Calea Moșilor — Bulevard și a intrat în sala din str. Săgeții; de aici a ieșit la ora 12 $\frac{1}{2}$, mergând în str. Academiei, la sală, unde a stat până la ora 2 p.m.; de aici a luat tramvaiul nr. 15 până la stația Buzești, mergând pe str. Dr. Felix în Bd. Dreptului, la locuința lui Sternberg, de unde a ieșit la ora 4,20, de unde a mers la sala din Basarab, de unde a ieșit la ora 10 seara, luând tramvaiul nr. 17, Bariera Moșilor, la ora 11,10 a sosit acasă, iar la 11,25 a mers la circiuma de vis-a-vis, unde a conversat o jumătate de oră, iar la ieșire a luat vin și sifon. La ora 12 m-am retras“.

Și agenții de urmărire purtând indicațiile 846 și 61, continuau să raporteze zi de zi, ceas de ceas...

Dar cine era acest om al cărui fiecare pas era astfel urmărit și cunoscut de autoritățile represive în anul de restriște 1924? Și, datorită căror motive devenise el ținta unei asemenea insistente urmări?

Era vechiul militant socialist și comunist Gheorghe Gh. Niculescu-Mizil.

Socialist de la 1907

Născut la 23 noiembrie 1886, la Mizil, în familia unor oameni de condiție socială modestă, el a copilărit în această urbe în care pe atunci, de regulă, nu se prea întâmpla nimic deosebit. La vârsta de 11 ani a venit la București, câștigându-și singur existența, ca băiat de prăvălie. Pe cât de mare i-a fost setea de învățătură, pe atât de imposibil s-a dovedit a-i fi fost accesul spre școală.

Avea doar 20 ani în 1906, atunci când a intrat în vîltoarea luptelor revoluționare, iar în „singerosul '907“ — cum obișnuia să-și dateze începuturile activității socialiste — s-a încadrat activ în această mișcare.

În 1910, când s-au pus bazele Partidului Social-Democrat din România, a aderat cu energie la acțiunea acestuia, fiind delegat la primul său congres. Numele lui a devenit repede cunoscut, atât în acțiunea politico-organizatorică a partidului, cât și în viața publicistică. A colaborat intens încă de pe atunci la „România muncitoare“, „Lupta zilnică“, „Regenerarea“, „Uniunea“, „Federația“, apoi mereu

Gheorghe Ch.
NICULESCU-MIZIL

Eufrosina Cotor
NICULESCU-MIZIL

*„La porțile noastre
revoluția
nu o să se oprească
spre a ne întreba
dacă sintem sau nu gata”*

*„Eu sint socialistă
și concepția mea
spune să lupt
pentru masele muncitorești,
pentru dezrobirea lor”*

sante aprecieri teoretice din care desprindem: „E drept că țara noastră nu este gata spre a primi acum [1919 — n.a.] o formă socialistă, dar cînd jumătate din Europa este socializată, și cînd în cealaltă jumătate mocnește revoluția socială, ce altceva ne poate preocupa pe noi socialiștii acum? Căci dacă condițiunile generale succed prefaceri pretutindeni, la porțile noastre revoluția nu o să se oprească spre a se întreba dacă sîntem sau nu gata”.

În lumina unor asemenea judecăți, alături de ceilalți militanți de seamă ai Partidului Socialist, Gh. Gh. Niculescu-Mizil s-a aflat prezent în tot cursul anului 1919, în primele rînduri ale activității revoluționare. Se întâlnea zilnic cu muncitorii, le vorbea pe cele mai diverse teme, participa la acțiunile greviste publica cu regularitate în presă materiale prin care înarma masele cu ideologia socialismului. Nu de puține ori s-a deplasat în diverse centre ale țării. Pretutindeni cerea „unire desăvîrșită între muncitori!” — cum citim în „Izbinda” din 26 mai 1919, pretutindeni vorbea despre „importanța organizării pentru muncitorime” („Socialismul” din 3 iulie 1919).

Apărînd cauza dreaptă a țărănimii exploatate și condamînd înapoierea economică și culturală în care se afla satul românesc în acele vremuri, Gh. Gh. Niculescu-Mizil remarcă într-o altă împrejurare: „Nu sînt vinovați țărani!... Sînt vinovați aceia care nu le-au dat școli și cultură, care au închis satele în beznă.”

Din noiembrie 1919 îl aflăm printre muncitorimea gălățeană unde, din însărcinarea Partidului Socialist, urma să se ocupe de organizarea luptelor viitoare în această parte a țării. Timp îndelungat a activat aici în calitate de secretar al Sindicatului Uniunii de transport.

De aici, din Galați, glasul său s-a auzit tuturor acelor care, pe întreaga întindere a țării, începuseră să considere de neamînat făurirea Partidului Comunist Român. Și tot de aici, din Galați, s-a făcut tot mai auzit, începînd din 1919, glasul lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil în favoarea afilierii partidului clasei muncitoare din România la Internaționala III comunistă fărîntă de Lenin.

Ziarul gălățean „Nădejdea” a publicat aproape număr de număr articole ale lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil. Fiecare dintre ele îl reflecta amplu opinia în problemele majore ale timpului. „În fața neputinței organismului social prezent de a face față problemelor ce se pun și de a funcționa în starea lui normală — scria el la 6 mai 1920 în articolul «Țara se ruinează iar boierii petrec» —, o mină puternică, conștientă și solidă, care să însămănătozeze corpul bolnăvit de microbul deșănțării burgheze și care să pună friu

tuturor desfrinărilor este neapărat trebuitoare și trebuie să intervină.

Partidului socialist, clasei muncitoare îi revine această cinste și datorie și desigur că o va face bazat pe încrederea de care se bucură în masele adînci ale poporului”.

Tot din paginile „Nădejzii” extragem articolul Eroi ai neamului, bucurați-vă!, o emoționantă evocare a suferințelor îndurate în anii primului război mondial de populația țării, în general, dar mai ales de cei care s-au jertfit, luptînd pe fronturi. Articolul îi prilejuia lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil posibilitatea de a lansa un patetic apel revoluționar, de a șfichiui cu incisivitate atitudinea claselor posedante „Voi cei trimiși pe front fără arme și în neputință de apărare în fața dușmanului. Voi cei lăsați flămînzii, desculți și dezbrăcați în tranșee, sub puterea gerului și a zăpezii, pe cînd neamurile și cocotele sedentariilor se îmbrăcau în îmbrăcămintea și își încăreau pîntecele cu hrana furată vouă. Voi cei morți de tifos exantematic sau pe drumul refuziului sau al surghiunului. Voi cei uciși de curțile marțiale pentru ca să mascați neputința, incapacitatea și ticăloșia stăpînitorilor voștri, bucurați-vă!...”

Țărani din lumea întunecoasă a satelor care gemeți și tremurați sub patul carabinelor a 38 000 de jandarmi și muriți de foame pe moștile ciocolați, muncitori robi ai fabricilor și uzinelor, bucurați-vă, e sărbătoarea eroilor neamului!”

Triste realități pe care le surprindea autorul acestui articol deveneau de-a dreptul cutremurătoare atunci cînd el se adresa cu cuvînte: „Eroi ai neamului, muzicile sună, policandrele se aprind, mese bogate se întind, treziți-vă din morimintele voastre reci, bucurați-vă și tremurați de emoție și de revoltă!”

Furișatii la Odesa, Paris, Londra etc... sedentarii, imbuibații și îmbogățiții de pe urma războiului vă sărbătorește.

Treziți-vă, bucurați-vă!”

În centrul luptei

Pe măsura succesiunii tot mai rapide a evenimentelor din perioada premergătoare creării partidului comunist, Gh. Gh. Niculescu-Mizil a fost tot mai intens solicitat la nivelul conducerii centrale pentru rezolvarea unor sarcini stringente ale mișcării revoluționare. Părăsind orașul Galați, în vara anului 1920, el avea să îndeplinească, la solicitarea conducerii Partidului Socialist, o serie de importante însărcinări. În acest context, autoritățile aveau să constate în rapoartele lor că „este cunoscut propagandist și adept al ideilor socialiste, iar deplasările sale dintr-o localitate în alta sînt pentru a lua contact cu capii mișcării socialiste”.

FEDERATIA

Organ oficial al Lucrătorilor Chelneri și asiniștilor lor din România

ALFRED DE DOLLA (1870-1938)

PROFESOR DE DREPT LA UNIVERSITATEA DE BUCUREȘTI

DOLIUL NOSTRU

ASASINI SI ASASINATELE DIN GALATI

Muncitorimea din România — din care și noi, lucrători chelneri și asiniștilor noștri facem parte — trăiește zile de grea încercare, zile de grea cumpănă. Jalea și durerea comise de criminalii administrativi dela Galați, păstrându-le de suveran, a îndurerat peste măsură proletariatul român care acum se zădușea și se agită, stăpânind odată din nou brutal și sâlbatic al odărilor, după urma dăruia și noi lucrătorii chelneri și asiniștilor noștri suferim oare mai puțin din această durere și mișerie? Gălatenii, ni-o înăbușă prin dorința de război și războiul nostru, ca și la război cu alții țării și asiniștilor de sine mării dela Galați.

Sub semnătura Niculescu-Mizil „Federația” din 20 iunie 1916, publica un violent protest împotriva asasinării a 9 participanți la marea demonstrație antirăzboinică a muncitorimii gălățene din 10 iunie

Oricite sarcini a avut prin alte centre ale țării, el a simțit din când în când nevoia de a se întoarce la Galați, pentru a se mai întâlni cu muncitorimea de acolo, cu vechii săi tovarăși de luptă, pentru a se sfătui cu ei și a decide în vederea luptelor viitoare.

Sprîjinindu-se pe experiența grevei generale din octombrie 1920, de pildă, la una din întrunirile muncitorești gălățene la care a luat și el cuvîntul, la 24 noiembrie 1920, Gh. Gh. Niculescu-Mizil, îmbărbătînd pe cei prezenți, îi îndemna „la unire și la o nouă organizare mai puternică care va fi cu totul superioară grevei generale, căci această grevă n-a fost decît un preludiu actului mare ce va urma cît de curînd din cauză că proletariatul nu va mai putea să poarte jugul burgheziei.”

La începutul anului 1921, pe Gh. Gh. Niculescu-Mizil îl aflăm printre principalii militanți ce susțineau acțiunea de pregătire a creării partidului comunist. Numele lui a figurat pe primele liste ale celor desemnați de secțiunile Partidului Socialist din București și Covurlui ca delegați la congresul din mai 1921. Cu cîteva zile înainte de deschiderea lucrărilor s-a aflat printre cei care au luat cuvîntul la marile întruniri de la Cîmpina, consacrate zilei de 1 Mai. „La voința burgheziei de a ne desființa — spunea el —, noi săi manifestăm cu îndrăzneală voința noastră de a trăi, iar existența noastră ca partid de clasă, de clasă muncitoare organizată să ne-o apărăm prin toate mijloacele cu putință.

Pentru apărarea acestei existențe nici un sacrificiu nu este destul, nici o jertfă nu e prea mult oricît de multe jertfe am da.

Avem de a face cu o oligarhie deșănțată și destrăbălată, săracă de bun simț, care nu știe să combată ideea prin idei; ea caută să distrugă ideea prin violență, teroare și reacțiune. Procedînd astfel, clasa noastră stăpînitore își citește singură sentința și singură își dă un verdict care o condamnă la pieire”.

De la tribuna primului congres la marea proces

Cuvîntul-manifest al lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil a răsunat de la tribuna primului congres din mai 1921 în cîteva rînduri, în problemele cele mai importante ale mișcării revoluționare. A cerut de altfel congresului să asculte cu atenție pe oricare vorbitor, să-și însușească tot ce era constructiv în dezbateri. „Tov. Niculescu-Mizil — nota „Socialismul” — cere să se dea libertatea de discuție cît mai întinsă asupra discuțiilor principiale”.

El s-a numărat printre cei mai activi susținători ai imediatei transformări a Partidului Socialist în partid comunist și afilierea acestuia la Internaționala Comunistă. Ne-am hotărît să facem acest lucru — spunea el — „cu maturitatea caracteristică celor chemați să lupte pentru izbînda proletariatului”.

A urmat episodul dramatic al arestării congresiștilor, încă în primele momente ce s-au scurs după intrarea în viața politică a țării a vîlstarului cel mai viguros al epocii contemporane a țării — Partidul Comunist Român.

Sub acuzația de „crimă contra Siguranței generale”, Gh. Gh. Niculescu-Mizil a fost implicat și judecat alături de alți zece și zece de revoluționari în procesul din Dealul Spirii. În repetatele interogatorii ce i-au fost luate, el s-a dovedit o dată mai mult un revoluționar dirz, plin de demnitate. În fața anchetatorilor a-ținut să declare: „În marginile (limitele — n.a.) comunismului științific marxist doresc să lupt pentru schimbarea actualelor forme sociale și de guvernămînt”.

Cu profundă indignare a respins calomniile proferate de burghezie împotriva comunistilor. „Principiile noastre — a declarat el — nu sînt teroriste. Noi nu vrem să dărîmăm patria și neamul.”

Celor care l-au cunoscut în procesul din Dealul Spirii, Gh. Gh. Niculescu-Mizil le-a lăsat impresii și amintiri dintre cele mai tulburătoare. Rămîn printre documentele grăitoare ale istoriei acelor ani, spusele lui Gheorghe Cristescu și ale lui Alexandru Dobrogeanu-Gherea care, într-o împrejurare, în 1922, referindu-se la poziția avută în proces și în închisoare de Gh. Gh. Niculescu-Mizil și de alții asemenea lui, apreciau că „sînt demni de a purta numele de comuniști”.

La bara aceluiași proces au scăpat în acele zile și cuvintele pline de revoltă ale militantei comuniste Eufrosina Cotor, venită nu de multă vreme în capitala țării de prin părțile Bicalzului. Intrase de timpuriu în mișcarea revoluționară, împinsă de sărăcia și mizeria în care trăise în satul natal. „Eu sint socialistă și concepția mea spune să lupt pentru masele muncitorești, pentru dezrobirea lor — afirma ea în proces, respingind cu energie acuzațiile ce i se aduceau. Dl. Comisar Regal spune că eu sint vinovată și de răspunderea morală de halul în care am adus muncitorimea. Chiar dacă ar exista această răspundere morală nu ar trebui să compar în fața dv., ci numai în fața muncitorilor, Răspundere morală față de dv. și lege nu am”.

În momentele în care în procesul din Dealul Spirii se pronuntau cu severitate asemenea cuvinte de către Gh. Gh. Niculescu-Mizil și Eufrosina Cotor, drumurile celor doi revoluționari se întlniseră de mult. Căsătoria lor, „oficiată” în focul luptei revoluționare, a rămas permanent după aceea o exemplară unitate umană, civică, politică și morală. Acuzați și judecați pentru ideile și activitatea lor comunistă, la fel ca toți ceilalți revoluționari implicați în proces, Gh. Gh. Niculescu-Mizil și Eufrosina Cotor au avut de suportat luni în șir o grea detenție la închisoarea Văcărești.

Partidul nou născut lupta însă pentru punerea lor în libertate, țel pentru atingerea căruia se depuneau toate eforturile. Ca un semn de încredere și solidaritate tovarășească, în numele acestui partid Gh. Gh. Niculescu-Mizil — pe cînd se afla în închisoare — a fost desemnat pe liste comuniste înscrise în vederea alegerilor parlamentare din 1922. Era a doua sa candidatură de acest gen, după alegerile din 1919.

Eșecul cu care guvernării au trebuit să încheie procesul din Dealul Spirii, eșec recunoscut de ei înșiși o dată cu punerea în libertate a majorității celor judecați, a simbolizat mai presus de orice recunoașterea existenței legale a partidului. Încheierea procesului i-a găsit pe soții Niculescu-Mizil deja în libertate, ca „beneficiari” ai unei amnistii decretată înainte ca ultimul act al înscenării din Dealul Spirii să se fi consumat.

Din nou în „libertate”

Au urmat anii grei în care asupra partidului comunist, a activului său de bază s-a năpustit cu furie întreg aparatul represiv al statului burghez.

Din însărcinarea partidului, Gh. Gh. Niculescu-Mizil a încercat pentru un timp să se întoarcă la Galați pentru a acționa în vederea refacerii organizației de

acolo de pe urma loviturilor primite în anii 1921-1923. Imediat după venirea lui în localitate, însă, a și fost arestat și apoi expulzat. „Fiind arestat în urmă și dus la Prefectură, prefectul, cu un cinism ce caracterizează administrația noastră, i-a răspuns tovarășului Niculescu-Mizil cînd acesta i-a spus că înțelege să se poie sub protecția legilor, a Constituției și că vo reclama guvernului cazul său: «Constituția sint eu și nimeni nu trece peste mine»” („Socialismul” din 29 martie 1923).

Sfidînd opacitatea autorităților de stat burgheze, muncitorimea gălățeană adresa în acele zile ministrului de Interne un memoriu în care citim: „Domnule ministru, noi, muncitorii organizați, intru-niți în sala sindicatelor din str. Chihani Vodă nr. 58, cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune ca muncitorul Niculescu-Mizil ales cu mandat din partea noastră să fie permis de a veni la Galați pentru a ne apăra interesele noastre economice, profesionale și comerciale”.

Revenit la București, Gh. Gh. Niculescu-Mizil s-a integrat din nou în valul revoluționar. O prodigioasă activitate a desfășurat pe tărîmul presei comuniste, fiind desemnat de conducerea partidului să se ocupe de îndrumarea acestui resort la scara întregii mișcări revoluționare.

Coloanele ziarului „Socialismul” au fost din plin folosite de el pentru desfășurarea unei intense acțiuni propagandistice. În numărul din 18 ianuarie 1924, de pildă, el exprima părerea potrivit căreia „înăsprirea antagonismelor și a luptei de clasă, ascuțirea crizei economice generale, dezlănțuirea și perpetuarea teroarei albe, înăbușirea libertăților și manifestărilor clasei muncitoare și ale partidului nostru, toate acestea laolaltă nu ne mai îngăduiesc să mai rămînem în starea de pînă acum. Ocele și temnițele trebuie să-și deschidă porțile pentru luptătorii și martirii clasei muncitoare. Clasa muncitoare trebuie să-și recapete libertatea și dreptul la viață, la organizare și luminare. Altfel, ea nu va putea să-și îndeplinească rolul ei istoric, răpunerea regimului burghezo-capitalist și intronarea societății socialiste”.

„Să creăm partid. Deschideți ușile și ferestrele!”

În întîmpinarea celui de-al treilea Congres al P.C.R., Gh. Gh. Niculescu-Mizil a publicat în ziarul „Socialismul” o suită de articole. La 10 februarie 1924, la rubrica **Tribuna congresului**, de pildă, a scris articolul intitulat **Structura socială a parti-**

Comitetul Federal în alimentație
dă mandat tinerilor Gh. Niculescu-Mizil
pentru a lua parte ca delegat la
Congresul Sindical ce se ține în
Moldovesci

Mandat

Dea va reprezenta în Congres
interesele Federației în alimentație
având mandat imperativ de a vota
pentru rezerve aflată la Internațională
cu mișcarea muncărilor sindicale
Partidului Comunist

În numele comitetului
Secretar J. Grigorescu

Mandat de delegat la Congresul din mai 1921, aparținând lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil

dului în provincie. În acest articol găsim reflectată concepția autorului în privința necesității îmbunătățirii compoziției proletare a rîndurilor partidului și a conducerii sale. „Este neîndoios că pentru o îndrumare sănătoasă trebuie să începem prin a schimba structura partidului și trebuie început în primul rînd cu comitetele și comisiunile. De altfel, organizarea partidului este chestiunea de capetenie — după mine — în fața congresului apropiat, căci fără un partid comunist puternic și proletaricesc constituit, toate celelalte chestiuni discutate și rezoluțiuni votate vor rămîne discuții academice, partidul nepuînd porni la muncă și acțiune practică pentru înfăptuirea lor”.

Militînd continuu pentru întărirea politică a partidului, pentru îmbunătățirea compoziției proletare a acestuia, Gh. Gh. Niculescu-Mizil a publicat, la 24 februarie

1924, în același ziar semnificativul articol intitulat **Să creăm partid. Deschideți ușile și ferestrele**, o nouă pledoară plină de luciditate politică pentru întărirea partidului pe fundamente trainice proletare. „Muncitorii fabricilor, uzinelor, minelor, sondelor, muncitorii ogoarelor trebuie să intre în partidul comunist fără nici o rezervă și fără nici o piedică — se arată în articol. Pe ușile partidului să intre ei. Pe ferestrele partidului să intre curata conștiință proletară, nealterată de interese meschine, să intre disciplina proletariatului, iar atmosfera de fabrică și uzină să se simtă pretutindeni în partidul nostru. Astfel îi șade bine unui partid comunist, astfel poate activa el cu succes pentru triumful cauzei proletare”.

Înfruntînd vitregiile vremurilor de restriște

Zămislită în vîltoarea efervescenței revoluționare produsă în țara noastră în urma înființării partidului comunist, în 1921, familia celor doi revoluționari, asemenea unei corăbii nevoite să-nfrunte tălăzurile zbuciumate ale unei furtuni pe mare, s-a înfiripat și a căpătat trăinicie în anii grei în care vitregiile de tot felul năpăstuite de burghezie asupra comuniștilor, a partidului lor, au ridicat imense obstacole nu numai în calea militantului revoluționar dar însăși în calea omenscului celui mai elementar.

După cum au ținut să ne sublinieze mai mulți militanți revoluționari, comuniști care l-au cunoscut pe Gh. Gh. Niculescu-Mizil în anii grei ai marilor încercări, viața și activitatea lui nu pot fi înțelese deplin pentru întreaga perioadă a ilegalității partidului comunist (1924-1944) decît în strînsă legătură cu a soției sale, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil, cu care și-a durat căsnicia, familia, cu care a visat la vremurile noi ce aveau să se nască din furtună.

De cînd s-au cunoscut, fiind suspectați și urmăriți pas cu pas, soții Niculescu-Mizil și-au putut asigura cu greu terenul necesar continuării activității revoluționare. N-au ezitat însă s-o facă nici din momentul în care ilegalizarea partidului a ridicat, înfințit, mai multe obstacole în calea lor. Gh. Gh. Niculescu-Mizil era pe atunci secretar al Secțiunii București a P.C.R. și, potrivit mărturiilor vremii, folosea întregul efort de care era capabil pentru rezolvarea problemelor atît de complexe ce se puneau

în fața comuniștilor din capitala țării. „Tov. Niculescu-Mizil se află în mod permanent la secretariatul secțiunii” — citim într-unul din numerele „Socialismului”. El a continuat să militeze susținut pentru înțărirea partidului, pentru găsierea soluțiilor capabile să asigure depășirea grelelor momente prin care treceau întreaga noastră mișcare revoluționară și democratică, partidul comunist. **„Partidul trebuie întărit prin înregimentarea în el a tuturor muncitorilor și muncitoarelor conștienți și simpatizanți ai partidului, a țăranilor săraci cum și a tuturor celor exploatați și asupriți”** — scria el în „Socialismul”.

După ilegalizarea partidului, soții Niculescu-Mizil au continuat să acționeze, să se dedice pe de-a întregul unor planuri de luptă pline de entuziasm, pentru ca partidul să poată birui mai ușor și mai repede. Din partea lor Ajutorul Roșu a primit un sprijin continuu și remarcabil.

În pofida condițiilor grele în care a trebuit să activeze, Gh. Gh. Niculescu-Mizil s-a adresat din când în când prin presă maselor, clasei muncitoare, în primul rând, sfătuindu-le la organizare, căci numai așa **„va fi cu atât mai bine pentru viitorul societății și al omenirii întregi”**.

Organele de urmărire ale Siguranței nu au slăbit nici o clipă din ochi pe soții Niculescu-Mizil. Ei au fost în acel interval nu o singură dată anchetați, percheziționați, ținuți sub arest preventiv. Autoritățile s-au răfuit mai departe cu ei.

În casa soților Mizil

În locuința familiei lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil s-au scris în anii ilegalității partidului multe din actele responsabile ale pregătirii treaptă cu treaptă a ceea ce avea să se petreacă în mod necesar și legic în acel memorabil August '44. Prin casa soților Mizil — devenită efectiv loc de întâlnire conspirativă a partidului comunist — s-au perindat în acei ani nenumărați revoluționari — comuniști sau ne-comuniști.

În prag de seară și de multe ori chiar în miez de noapte aici au poposit, adeseori: Nicolae Cristea, Lucrețiu Pătrășcanu, Ilie Pintilie, Constantin Agiu, Constantin David, Constantin Mănescu, Iancu Olteanu, Petre Gheorghe, Grigore Preoteasa, Constantin Trandafirescu, Bela Brainer, M. Diaciuc-Dăscălescu, Nicolae Bogdan, Costache Țiulescu, Nicolae Simulescu-Mili-

țaru, Gheorghe Stoica, Alexandru Mihăileanu, familia Ivan Florescu, Paula Canton și cîți alți activiști ai partidului, pentru a se sfătui și hotărî în comun asupra acțiunilor revoluționare ce se cereau a fi organizate. Gazdele s-au dovedit de fiecare dată participanți activi la zbuciumul acelor oameni care, riscîndu-și viața, înfruntînd vitregia vremurilor, scrutînd zările, analizau moment cu moment drumul ce mai trebuia parcurs pînă la dezlănțuirea furtunii revoluționare înnoitoare.

Cuvîntul cîntărit al lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil ca și al soției sale, părerea lor, purtînd girul unei activități îndelungate și recunoscute la scara întregii mișcări revoluționare și democratice din România, atîrna de fiecare dată în balanța judecăților de valoare ce se zămisleau cu prilejul unor asemenea întâlniri.

În anii grei ai dictaturii antonesciene, în aceeași casă a funcționat un cerc de studii marxiste, frecventat de numeroși militanți revoluționari, comuniști.

Țării izvorite din voința de fier a militanților revoluționari i-au adus pe soții Niculescu-Mizil, din primul ceas al insurecției antifasciste din august 1944 în primele rînduri ale celor care, umăr la umăr, puneau — în acele clipe memorabile — piatră de temelie mărețului edificiu socialist pe pămîntul României. Încă în primele ore care au urmat memorabilului act din 23 August, la sediul C.C. al P.C.R. din Aleea Alexandru, printre cei care osteneau pentru adoptarea și aplicarea măsurilor de consolidare a ceea ce poporul cucerise prin luptă eroică și grea, se aflau și soții Niculescu-Mizil.

În ce-l privește pe eroul evocării noastre, el n-a avut fericirea să trăiască — din păcate — decît un singur an sub acest soare înnoitor. Suferințele acumulate în anii interbelici în vîltoarea luptelor revoluționare i-au încercat greu sănătatea grăbindu-i sfîrșitul.

Soția sa, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil, a mai trăit un deceniu, îndeplinind cu responsabilitatea-i binecunoscută oricare din însărcinările primite din partea partidului comunist, din partea puterii populare.

Pe temeliiile de granit la așezarea cărora și ei au ostenit cu dăruire și pasiune revoluționară în anii zbuciumați ai marilor și grelelor încercări, în patria noastră a răsarit de mult soarele biruitor al socialismului.

Veneția și țările române

ȘERBAN PAPACOSTEA

În anul 1204, Constantinopolul a fost pentru prima oară cucerit de o oaste străină. Cavalerii cruciadei a patra, porniți pentru a salva statele întemeiate de predecesorii lor în Siria și Palestina — amenințate acum de musulmani — au acceptat, la presiunea creditoarei lor, Veneția, ale cărei interese în Imperiul bizantin erau periclitate, să-și „devieze” spre Constantinopol zelul. Preocupată în primul rînd de consolidarea și organizarea posesiunilor pe care le dobîndise în Mediterana răsăriteană pe seama Bizanțului, Veneția nu și-a îndreptat deocamdată atenția și spre explorarea bazinului pontic.

Doar genovezii, concurenții înverșunați ai venețienilor în Mediterană după izgonirea latinilor din Constantinopol, în 1261, de către împăratul Mihai VIII Paleologul, pe care îl sprijineau, au început să organizeze sistematic comerțul cu zona Mării Negre. Așezări genoveze au fost întemeiate pe toate țărmurile Pontului, inclusiv în regiunile țării noastre.

Unele încercări ulterioare ale Veneției, de a participa activ în viața economică a Dunării de Jos — chiar prin război deschis cu Genova — au fost zădărnice. Și cînd, la sfîrșitul secolului XIV și apoi în secolul XV, venețienii au înglobat Moldova în itinerarul oriental al flotei lor — „viagium Romaniae” —, ei au trebuit să renunțe în cele din urmă la această inițiativă, din pricina opoziției ferme a genovezilor.

Solii de taină la curtea lui Mircea ?

Dacă din punct de vedere economic, relațiile dintre Venetia și țările române erau modeste, ele au cunoscut o cu totul altă dimensiune pe plan politic. Amenințate simultan în cursul sec. XV de expansiunea vertiginosă a Imperiului otoman, Venetia, Țara Românească și, mai târziu, Moldova, aveau să-și coordoneze în chip firesc, în câteva rânduri, eforturile de stabilire a adversarului comun.

Țara Românească a fost cea dintâi expusă invaziei otomane, atunci când, în ultimii ani ai sec. XIV, turcii, după lichidarea rămășițelor statului bulgar, s-au instalat de-a lungul cursului inferior al Dunării; și tot ea, firește, a stabilit primele contacte politice cu Venetia.

Primele mari confruntări militare între Imperiul otoman și Țara Românească datează din vremea domniei lui Mircea cel Bătrîn (1386-1418); acum, datorită puterii de rezistență manifestate, de Țara Românească, evenimentele militare de la Dunărea de Jos încep să fie atent urmărite la Venetia. Indicii acestui nou interes apare încă din 1400, când Sinioria * venețiană era informată printr-un raport primit din Creta, principalul pivot al „republicii lagunelor” în estul Mediteranei, despre victoria dobândită de Mircea — „Milco Vlach” în izvorul venețian — împotriva turcilor, în Țara Românească.

Contacte directe însă nu se vor stabili decât cîteva ani mai târziu, în timpul gravei crize prin care a trecut Imperiul otoman după înfrîngerea sultanului Balazid la Ankara, în lupta cu Timur Lenk (1402) **. Folosind prilejul favorabil, Mircea a trecut de la defensivă la ofensivă, intervenind în luptele dinastice dintre succesorii lui Balazid, în nădejdea de a preîntîmpina astfel primejdia otomană. Sprijinindu-l pe pretendentul Musa, Mircea a acționat convergent cu Venetia, deși nu se poate ști dacă și-au coordonat eforturile și dacă, astfel cum s-a presupus de către unii istorici, tratatul de pace încheiat de sultanul Musa cu „republica lagunelor” în august 1411 se datorează unei inițiative a domnului Țării Românești. Noul sultan, instalat cu concursul lui Mircea, nu s-a putut menține însă mult timp la conducerea imperiului; victoria dobândită de rivalul său, Mehmet I, în 1413, consolidarea puterii acestuia în imperiu a marcat în același

timp reluarea politicii de expansiune otomană.

Pentru a împiedica consolidarea puterii lui Mehmet I, Mircea s-a grăbit să-l sprijine pe noul adversar al acestuia, Mustafa, căruia Venetia îi refuzase însă inițial concursul. Dar Senatul venețian, care trimisese o solie la Mehmet I, prevăzuse și alternativa eșecului negocierilor cu acesta. Într-o astfel de eventualitate el recomanda negociatorului său ca, împreună cu comandantul flotei venețiene, să facă cercețări „cu privire la chipurile și căile prin care ar putea fi lovit zisul sultan (Mehmet I) și locurile și supușii săi, atît pe uscat cît și pe apă, și îndesebi în părțile Caramanului ***, ale lui Mustafa și ale Valahului și, dacă e recomandabil, să se trimeată cîteva solii în taină, spre a-i îndemna pe aceștia să-l lovească pe zisul sultan...”

În lumina acestor instrucțiuni, pare plauzibil ca victoria desăvîrșită reputată de flota venețiană împotriva celei otomane la Gallipoli în 1416 și ofensiva în sudul Dunării, în cursul aceluiași an, a oștirii lui Mircea, în rîndurile căreia se afla pretendentul Mustafa, să nu fi coincis întîmplător. S-ar putea ca cele două acțiuni să fi fost rodul unei înțelegeri politice între Venetia și Țara Românească. În orice caz, Venetia era informată că flota turcă nimicită la Gallipoli de escadrelor sale fusese deviată de la destinația sa inițială — campania împotriva Țării Românești, sediu al principalei primejdii pentru puterea noului sultan.

Aceste prime contacte aveau să fie întrerupte în anii următori; în vreme ce, la adăpostul covârșitoarei ei superiorități navale, Venetia a reușit să-și prelungească timp de cîteva decenii hegemonia în Marea Egee, confirmată prin pacea încheiată cu turcii după victoria de la Gallipoli, Țara Românească avea să devină una din principalele ținte ale expansiunii otomane, relansate de Mehmet I.

Expectativa, fără îndoială imprudentă, care a caracterizat adeseori politica venețiană față de Imperiul otoman nu a scutit-o pînă la urmă de o angajare decisivă cu puterea semilunii, într-o desperată încercare de a-și salva stăpînirile orientale dobîndite în secolele anterioare.

Venetia și Roma urmăresc faptele lui Tepeș

De îndată ce a lichidat ultima rămășiță a Bizanțului în Asia Mică — Imperiul din Trapezunt (vara anului 1461) — sultanul

*** Caramania, provincie în regiunea centrală a Asiei Mici, în care s-a constituit un emirat ostil otomanilor.

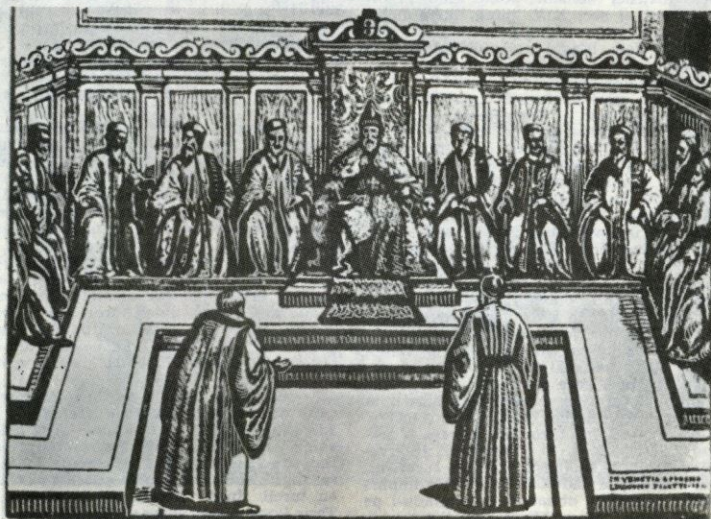
* *Serenissima siniorie* sau, prescurtat, *sinioria*, termen sub care e denumită Venetia în izvoarele vremii, în urma extinderii asupra întregului stat venețian a denumirii celui mai influent dintre organele sale de guvernămînt.

** Vezi „Magazin istoric”, nr. 8/1971, pp. 46-53.

Mehmet II a dat semnalul reluării ofensivei în Europa, declanșând un război de lungă durată, la capătul căruia Venetia avea să piardă hegemonia în bazinul egeean. Înainte însă de a se desemna cu această situație, Venetia a mai ales o dată calea armelor; ea a încredințat în același timp experimentatei ei diplomații sarcina de a-i sprijini forțele armate, din ce în ce mai epuizate, pe măsură ce încheștarea sporea în intensitate. Efortul sistematic și perseverent al diplomației venețiene se concentra asupra atragerii în luptă a tuturor adversarilor potențiali ai puterii otomane din Mediterana orientală, Asia Mică, Europa centrală și bazinul Mării Negre, proiectînd astfel conflagrației dimensiuni excepționale.

lui Matei Corvin asupra faptelor sale de arme în sudul Dunării, el a fost trimis la Venetia, în copie, de unde Senatul s-a grăbit să-l retransmită la Roma, pentru a informa curtea pontificală asupra situației militare și politice create de ofensiva lui Vlad Tepeș. Cum sultanul nu putea lăsa fără replică această gravă amenințare pentru dominația sa în Balcani, primăvara anului 1462 el și-a consacrat-o în întregime organizării campaniei din Țara Românească.

Senatul venețian, dîndu-și seama de gravitatea situației, a cerut reprezentanților săi la Constantinopol și Buda să transmită rapoarte complete asupra pregătirilor otomane și a evoluției situației militare (de

Un consiliu al Sînioriei Veneției (după un desen pe lemn atribuit lui Vecellio — 1560)

Încă dinainte de intrarea ei în luptă, Venetia și-a pregătit alianțele; ea și-a îndreptat în chip firesc privirile spre Ungaria și Țara Românească, care se aflau în război cu Poarta. Prins însă în lupta pentru consolidarea tronului, Matei Corvin nu se putea angaja într-o înfruntare hotărîtoare cu puterea otomană; în schimb, Vlad Tepeș care, luînd inițiativa, a trecut Dunărea și a atacat pozițiile otomane (iarna anului 1461-1462) a trezit nădejdi la Venetia. Ambasadorul venețian la Buda a primit însărcinarea din partea Senatului să urmărească îndeaproape desfășurarea operațiilor militare și să informeze cît mai prompt asupra lor. De îndată ce la Buda a sosit buletinul expedit de Vlad Tepeș

fapt, aceste rapoarte sînt cele mai prețioase izvoare de care dispunem pentru cunoașterea luptei dintre Țara Românească și Imperiul otoman). Ambasadorul venețian la Buda a avertizat Senatul asupra consecințelor imprevizibile ce aveau să decurgă pentru Ungaria și întreaga Europă, dacă Țara Românească, lăsată fără sprijin, va fi cîvîrșită de zdrobitoarea superioritate a oștilor lui Mehmet II; în acest caz, scria ambasadorul, „în primul rînd va urma defectiunea Valahului, apoi aceea a

acestui regat [adică Ungaria — n.a.] sau un acord rușinos pentru toți creștinii". Și, atunci cînd Matei Corvin, care intră un tirziu, în noiembrie 1462, după isprăvirea campaniei lui Mehmet II, a sosit cu oastea sa la hotarul cu Țara Românească, în loc să-și sprijine aliatul, în scopul alungării din țară a turcilor și a domnului instalat de ei, pe baza unui denunț plăsmuit de negustorii sași, l-a dus pe Vlad Tepeș în captivitate la Buda, Senatul venețian a cerut ambasadorului său să se informeze „în ce chip s-au petrecut lucrurile cu Dracula [Vlad Tepeș — n.a.] al Valahiei în acele părți, și în ce chip se înțelege sau nu se înțelege actualul voievod cu regele Ungariei”.

Interesul manifestat de Veneția și cu acest prilej pentru Țara Românească e lesne de înțeles în lumina desfășurării ulterioare a evenimentelor: abia eliberat de frontul românesc, Mehmet II a redeschis ostilitățile în Moreea (Peloponez). Veneția s-a văzut nevoită să numească un comandant suprem al flotei, căruia i-a încredințat mijloacele necesare pentru a face față oricărei eventualități. Cîteva luni mai tirziu, ea avea să fie la rîndu-i atrasă într-un nou război direct cu turcii, pe care se străduise din răspuțeri, pînă atunci, să-l evite prin întregul cortegiu de acțiuni politico-diplomatice amintite.

Moldovenii lui Ștefan spulberă iluzia sultanului

Acum abia, și mai ales în a doua fază a războiului turco-venețian, deschisă în 1470 de asediul și ocuparea de către turci a uneia dintre pozițiile cheie ale „imperiului” venețian în Levant, Negropontul (în antichitate Eubee) — Sinioria venețiană desfășoară — sub patronajul papalității — efortul militar și diplomatic maxim, pentru a recîștiga pozițiile pierdute sau a le salva pe cele care-i mai rămăseseră. Și tot acum, cînd emisarii venețieni cutreierau Răsăritul în căutarea unor noi aliați, avea să se stabilească legătura politică cea mai strînsă între Veneția și spațiul românesc, locul de frunte revenind de data aceasta Moldovei.

Negocierile purtate în Orient de ambasadorii Veneției au înregistrat un prim mare succes atunci cînd hanul turcman Uzun Hassan, puternic stăpînitor în părțile răsăritene ale Asiei Mici și adversar al lui Mehmet II, a fost determinat să redeschidă ostilitățile împotriva Porții (1471-1472)*. Flacăra atît de abil atîțată de Veneția în Asia Mică s-a extins, cuprinzînd întregul bazin al Mării Negre; de partea europeană a acesteia, greul luptei antiotomane a fost purtat de Moldova, care a găsit în domnul ei, Ștefan cel Mare, conducătorul potrivit pentru greaua sar-

cină pe care și-o asuma de a apăra și dezrobi țara.

În vara anului 1473, sultanul a retras din regiunile europene ale imperiului cea mai mare parte a forțelor sale militare — împrejurare în care Radu cel Frumos, domnul Țării Românești, a fost silit să deplaseze și el un însemnat contingent militar în Asia Mică — favorizînd astfel apariția unui nou și primejdios focar antiotoman la Dunărea de Jos.

În aceste condiții, în toamna aceluiași an, sultanul s-a văzut pe neașteptate amenințat în Europa de domnul Moldovei care, în urma unei campanii fulger, a reușit să desprindă Țara Românească de sub stăpînirea turcească, înlăturîndu-l pe Radu cel Frumos din domnie. Frontul de la Dunăre redevenea acum principala preocupare pentru Mehmet II, silit să-i consacre o parte însemnată a forțelor sale militare. Veneția s-a străduit să exploateze din plin conjunctura favorabilă astfel creată. O ambasadă trimisă de Senat, în 1473, la Uzun Hassan, a trecut prin Moldova, în scopul evident de a coordona acțiunile militare ale coaliției antiotomane.

Zadarnic a încercat Mehmet II să rezolve problema primejdiei moldovene făcînd apel doar la trupele belilor de la Dunăre. La sfîrșitul anului 1474, sultanul a fost totuși nevoit să abată o mare expediție asupra Moldovei, în scopul de a o scoate definitiv din luptă. Dar, înfrîngerea ostii otomane la Podul Înalt, în ianuarie 1475, i-a spulberat iluzia de a-l neutraliza dintr-o singură lovitură pe Ștefan, pentru a putea apoi relua expansiunea în Mediterana. Centrul de gravitate al războiului, care cuprinsese acum Asia Mică, Europa sud-estică — inclusiv țările române — și care curînd avea să se extindă și pe litoralul nordic al Mării Negre, s-a fixat la Dunărea de Jos, în Moldova. Îndată după victoria asupra turcilor, Ștefan, conștient că se afla doar la începutul încercărilor, a trimis puterilor europene un raport asupra desfășurării războiului, care era în același timp un avertisment asupra primejdiei care-i amenința țara în viitor și, o dată cu ea, și celelalte state ale creștinătății (singurul exemplar păstrat din acest remarcabil document emis de cancelaria marelui domn moldovean se află în arhivele venețiene).

Gravitatea înfrîngerii suferite de oastea otomană în Moldova, în ianuarie 1475, l-a silit pe Mehmet să întreprindă o nouă mare campanie împotriva lui Ștefan. Sultanul nu numai că a preluat în persoană conducerea acestei campanii, dar a și pregătît-o meticuloasă. În iunie 1475, flota otomană a cucerit Caffa, marea cetate genoveză din Crimeea, pînănd astfel capăt în scurt timp tuturor stăpînirilor italiene de pe tîrmul nordic al Mării Negre. Fapt și mai grav, în urma acestei expediții, tăta-

* Vezi și „Magazin istoric”, nr. 10/1971, p. 49 și 51.

rii din Crimeea au intrat în vasalitatea Porții, care va dispune de acum înainte de un excepțional instrument militar auxiliar în Europa răsăriteană. „Această pierdere a Caffei — raporta un sol milanez la Veneția — zisa Siniorie o consideră foarte însemnată și primejdioasă, din pricina înțelegerii care a intervenit între turci și tătari”. Moldova era astfel amenințată să fie zdrobită de cleștele turco-tătar.

Un ambasador și rapoartele lui

Un nou asalt împotriva Moldovei era acum, după căderea Caffei, inevitabil. Înțelegând caracterul decisiv al evenimentelor din această țară pentru evoluția generală a războiului antiotoman și necesitatea unor informații mult mai precise și mai rapide decât i le putea furniza ambasadorul său la Buda, Senatul venețian hotărăște să acrediteze în persoana lui Emanuele Gerardo un ambasador permanent pe lângă Ștefan. A fost cea dintâi reprezentanță de acest fel a unei puteri europene în țările române. Prima misiune a noului ambasador era să informeze exact Sinioria asupra capacității militare și a situației politice interne și externe a aliatului ei. Asemenea anchete, care luau forma unor ample și amănunțite rapoarte transmise Senatului venețian de diplomații săi, constituie unul din izvoarele de competență pentru cunoașterea capacității militare, a resurselor demografice, economice și financiare și a situației politice a puterilor europene, începând din sec. XV.

În drum spre Moldova, ambasadorul Gerardo s-a oprit la Buda, cu însărcinarea de a-l convinge pe Matei Corvin să vină în ajutorul lui Ștefan: „Nu este nimeni care să nu înțeleagă cât de mult poate să influențeze Ștefan desfășurarea evenimentelor, atât într-un sens cât și în celălalt”, îl avertiza Senatul venețian pe regele Ungariei. Sprijinind în același timp la Roma revendicările lui Ștefan, care solicita să i se trimită direct și nu prin intermediul lui Matei Corvin subvenția ce se cuvenea Moldovei din fondul general colectat pentru cruciada antiotomană, Veneția și-a însușit întreaga argumentație a diplomației moldovene asupra independenței țării și a autonomiei acțiunii ei militare și politice. Solii lui Ștefan au expus răspicat punctul de vedere al domnului lor la Veneția, care s-a grăbit să solicite curții papale acceptarea lui: „și explicând ei [solii moldoveni — n.a.] nemulțumirea și supărarea sa, au spus că voievodul Ștefan a început războiul împotriva turcilor din propria sa inițiativă și că este stăpîn liber al țării și al poporului său; apoi [solii — n.a.] au încheiat afirmând că, dacă i se va da satisfacție și va fi ajutat, va persevera în luptă și se va opune strașnic turcului, fie împreună cu regele Ungariei, fie și sin-

gur”. În cazul contrar însă, domnul amenința că „își va vedea de interesele sale” și va încheia pacea cu sultanul.

În vreme ce aceste negocieri se desfășurau la Veneția și la Roma, marea încercare se apropia de Moldova cu pași de uriaș. În fruntea uneia dintre cele mai numeroase oști pe care le condusesese până atunci — sprijinită de o flotă mai puternică decât cea care cucerise Caffa — Mehmet II pătrundea în Moldova (iunie 1476). La rîndul lor, tătarii, îndeplinind pentru prima oară funcția ce le revenea în cadrul strategiei otomane, devastau părțile de răsărit ale țării. Dar, în ciuda covârșitoare superiorități numerice a trupelor turco-tătare puse în mișcare și în pofida victoriei dobîndite asupra lui Ștefan la Valea Albă, sultanul nu a putut frînge rezistența Moldovei. Hotărîrea domnului de a nu se înclina, îndrîjita rezistență a principalelor cetăți ale țării și a întregii populații, foametea și ciurma care au început să macine oastea otomană și, în cele din urmă, știrrea apropierei unei oști transilvane l-au silit pe sultan să dea semnalul retragerii, încă din luna august, fără ca țelurile fixate acțiunii sale militare să fi fost atinse. Marea campanie se încheia așadar cu un eșec răsunător.

„De voievod să nu te desparți niciodată!”

Senatul Veneției dorea să dispună — și mai mult decât în trecut — de informații precise și rapide din țara care în două rînduri înfrînsese elanul cuceritor al celei mai mari puteri a vremii. Instrucțiunile transmise acum în grabă ambasadorului venețian îi recomandau să-l urmeze pe Ștefan pretutindeni, în toate deplasările sale, pentru a fi în măsură să relateze direct Sinioriei faptele domnului: „Căci, întrucît dacă stai permanent la Suceava sau în locurile cele mai apropiate de aceasta, cu greu vei putea face ceea ce este necesar și nu vei fi în măsură să cunoști evenimentele alea decât din auzite, ceea ce e mult mai puțin sigur decât dacă asîști la ele, de aceea, du-te în acele locuri unde vei putea fi încontinuu împreună cu acel prea ilustru Ștefan...”. Sau, cu alt prilej: „și de voievod să nu te desparți niciodată, fără porunca noastră expresă”.

Atît de viu era interesul cu care Veneția urmărea activitatea lui Ștefan, încît Senatul a sfîrșit prin a impune ambasadorului său să-l informeze zilnic asupra faptelor domnului Moldovei: „Scrie în fiecare zi [sublinierea autorului] și adu-ne la cunoștință orice mișcare și întreaga stare a lucrurilor cu privire la mijloacele și puterea voievodului, la sprijinul de care se bucură și la opoziția pe care o întîmpină în țara sa și în afară, atît în Ungaria cît și în cealaltă Valahie [Țara Românească — n.a.], în Polonia, Sciția [lumea

lui Ștefan către conducerea statului venețian se încheia cu un insistent apel.

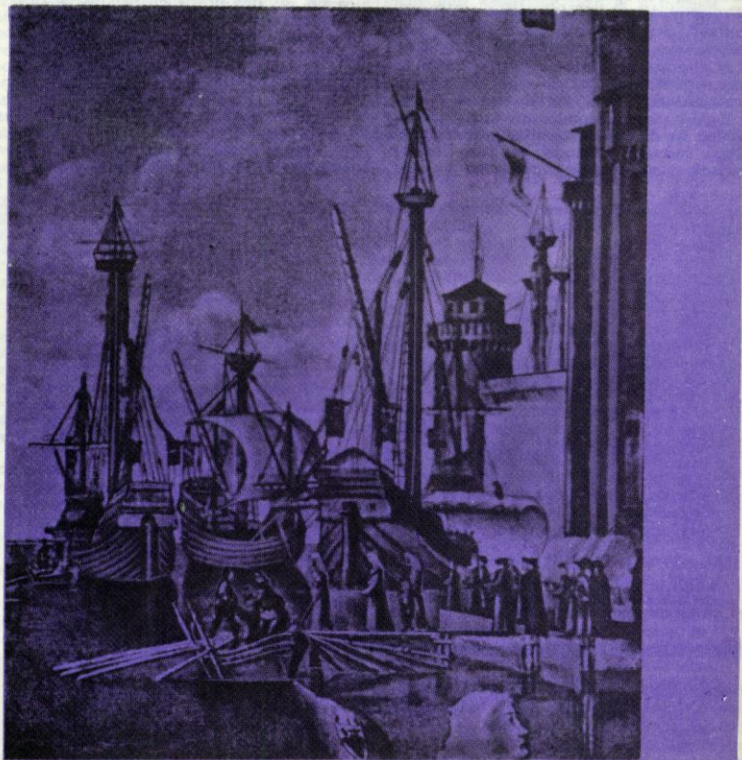
În ciuda sprijinului diplomației venețienă, Moldova nu a reușit însă să modifice nici atitudinea papei în problema subsidiilor, nici pe aceea a regelui Ungariei, (Matei Corvin, se dezinteresa din ce în ce mai mult de primejdia otomană, pentru a-și concentra puterile în lupta pentru stăpânirea Boemiei), și nici pe cea a Poloniei, refractară oricărei acțiuni îndreptate împotriva Porții și care, dimpotrivă, ajunsesse să întrețină relații strînse cu aceasta. Ultima încercare a Moldovei și Veneției de a atrage în coaliția antiotomană pe tătarii de pe Volga a eșuat definitiv, tocmai din pricina opoziției polone.

Prelungindu-se, impasul militar avea să ducă la deznodămîntul politic pe care Ve-

neția încercase atîta timp să-l evite. Istovită Sinioria a capitulat acceptînd condițiile otomane (armistițiul încheiat în octombrie 1478, a fost confirmat prin pacea încheiată la 29 ianuarie 1479). Una dintre principalele prevederi ale păcii era aceea ca Republica venețiană să plătească dreptul de negoț în teritoriile stăpînite de sultan cu un tribut de 10 000 ducăți. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1484, un nou asalt otoman izola Moldova de Marea Neagră, ea însăși condamnată să devină vreme îndelungată lac turcesc.

Epoca celor mai intense legături între statul venețian și țările române medievale se încheiase.

Galere ale flotei venețiene ancorate în port

F.D.R.

aşa cum l-a văzut fiul său

Pagini din Roosevelt saga

HARALAMBIE MORARU

Remarcabil om de stat al contemporaneității, abordând cu realism și clarviziune multe dintre problemele politice interne și internaționale pe care le-a avut de înfruntat dar manifestând în același timp o serie de slăbiciuni, limite și inconsecvențe, născute mai ales din incapacitatea de a sesiza principalele contradicții sociale și economice ale modului de viață american, Franklin Delano Roosevelt a condus destinele Statelor Unite pe un interval mai îndelungat decât oricare dintre predecesorii sau urmașii săi la președinție. La 12 aprilie 1945, când moartea l-a răpus, trecuseră mai bine de doisprezece ani de la instalarea lui la Casa Albă (3 martie 1933) și totuși cel de-al patrulea mandat al său era abia la început, urmînd să dureze pînă la 20 ianuarie 1949.

Ales prima oară în toiul celei mai grave crize economice pe care le-a cunoscut vreodată lumea capitalistă în general și S.U.A. în particular, Roosevelt a trebuit să facă față multor încercări și dificultăți. După propria-i mărturisire, cele mai dramatice clipe din cariera sa le-a trăit în ziua de 7 decembrie 1941, cînd Statele Unite au intrat în cel de-al doilea război mondial, ca urmare a atacului prin surpriză dezlănțuit de militaristii japonezi asupra bazei navale și aeriene americane de la Pearl Harbor. Devenind unul din conducătorii coaliției antihitleriste, Roosevelt și-a închinat cea mai mare parte din imensa lui energie cauzei în slujba căreia luptau milioane de oameni de pe toate continentele — victoria asupra fascismului. În ciuda unor erori pe plan atît politic cît și militar, în ciuda unor aprecieri incorecte ale raporturilor de forțe, în ciuda modului uneori simplist în care anticipa destinele postbelice ale unor state, nimeni nu pune la îndoială eficiența cu care a știut să traducă în viață hotărîrea de luptă a poporului american și nici sentimentele sale de admirație și respect față de Uniunea Sovietică, care a purtat pe umerii săi greul războiului.

Despre F.D.R. (cu aceste trei inițiale își semna el adesea notele, instrucțiunile sau scrisorile și așa au ajuns să-i spună nu numai intimii săi, ci și majoritatea gazetărilor) s-a scris enorm. Au scris istorici și ziariști, miniștri și generali, susțină-

tori entuziaști ai concepțiilor și metodelor sale și adversari care l-au combătut pas cu pas, colaboratori apropiați și persoane care l-au cunoscut doar în treacăt, lideri ai vieții politice, sociale și culturale din S.U.A. și oameni de stat din Marea Britanie, U.R.S.S., Franța etc. Poate că despre nici un alt președinte al Statelor Unite nu s-a scris atât de mult și de contradictoriu, poate că nici unuia nu i s-au adus atâtea elogii și injurii, la fel de pătimase și unele și celelalte.

În orice caz, e sigur că nici unei alte personalități de prim plan a istoriei zilelor noastre nu i s-au închinat atâtea lucrări purtând semnăturile celor mai apropiați membri ai familiei sale. Căci printre cei care au scris despre Roosevelt se numără mama, soția, fiica și doi dintre fiii săi. Unul dintre aceștia, Elliott, a publicat patru volume de scrisori, precum și cartea Așa a văzut-o el, tradusă mai de mult și în românește. Celălalt fiu, James, a redactat cu ajutorul ziaristului Sidney Shallett o „biografie intimă” pe care a intitulat-o Cu drag, F.D.R. *

Evocare emoționată și pe alocuri emoționantă, cartea poartă totuși inevitabila amprentă a unor sentimente filiale de care autorul nu poate — și nici nu dorește — să facă abstracție. Rezultatul e că dragostea plină de venerație față de părinte influențează și aprecierile rezervate președintelui, estompind până la dispariție orice accent critic și lăsând să se întrevadă doar foarte puține rezerve.

Deși își privește subiectul numai dintr-un unghi favorabil, James Roosevelt reușește nu rareori să dea adâncime portretului pe care-l zugrăvește, conferindu-i autenticitate și putere de convingere. Mai mult decât atât, unele pasaje aruncă — parcă fără vreața autorului — o lumină vie și lipsită de indulgență asupra anumitor moravuri politice americane.

Pe măsură ce parcurge paginile cărții, cititorul începe să distingă contururile unei fresce, avînd ca obiect complexul destin al unei familii din marea burghezie americană. Pentru a atinge apogeul puterii și al prestigiului, trebuie efectuată o lungă și tenace ascensiune, în cursul căreia orice mijloc e bun pentru a cîștiga teren. Pentru fiecare metru avansat, se luptă cu ghearele și cu dinții, trecîndu-se peste scrupulele de ordin moral ca peste niște bălării stînjitoare. Pînă și raporturile dintre soț și soție, dintre părinți și copii se deformează sub presiunea ambiției exacerbate de a ajunge neapărat în virful piramidei unei societăți pe care o învăluie deja penumbra crepusculară.

Prin tematică — dar nu și prin valoare literară — cartea amintește de Forsythe Saga. Dar ca și capodopera lui John Galsworthy, această, să-i zicem, Roosevelt Saga demonstrează cît de scump trebuie plătit succesul în lumea „liberei concurențe”, cît de precare sînt triumfurile și cît de vertiginos e versantul celălalt, al prăbușirii.

Pasajele alese spre publicare (unele într-o formă prescurtată) ni s-au părut dintre cele mai caracteristice. Volumul neavînd pretenții științifice, am renunțat la punctele de suspensie care marchează de obicei textele omise. Subtitlurile ne aparțin.

Începem cu o sumară dar palpitantă schiță genealogică a lui F.D.R.

Strămoși mai mult sau mai puțin onorabili

Primul Roosevelt care s-a născut în America și din care se trag atît ramura familială a tatii cît și cea a mamei a fost Nicholas, fiul lui Claes Martenszen van Roosevelt. Claes a sosit la New Amsterdam — oraș care avea să se numească ulterior New York — prin jurul anului 1649. Din stirpea lui Nicholas au descins doi președinți ai S.U.A., Theodore Roosevelt, care era unchiul mamei, și F.D.R.

Din partea mamei sale, F.D.R. era un Delano, neam de obîrșie flamandă, care număra printre străbuni cîțiva lupi de mare puși mereu pe harță, niște neguțători în China și alte figuri pitorești. Primul Delano — care se numea de fapt De la Noye — a sosit în Massachusetts în 1621, deci cu mult mai devreme, așa cum îi plăcea bunicii să sublinieze, decît „pri-

mul Roosevelt, venit la spartul tîrgului”. Redutabila noastră bunică socotea că familia ei era cu mult superioară Rooseveltilor și adesea declara, pe tonul categoric al unui membru al Curții Supreme care pronunță o sentință: „Franklin nu este cîtuși de puțin un Roosevelt, ci un Delano”.

Cînd se afla în preajma cuiva care lua prea în serios problema strămoșilor — așa cum făcea, de pildă, bunica — tatii îi plăcea să lanseze cîteva ironii usturătoare, care zgîlțiau din rădăcini arborele genealogic. Uneori, cînd „persoane de vază” luau masa la noi, am văzut cum o scotea din sările pe bunica, făcînd aluzii perfide la faptul că bătrînul Claes ar fi plecat din Olanda deoarece era hoț de cai și dînd de înțeles că mai fuseseră și alte oi negre printre membrii familiei. Arătînd spre unul dintre portretele afîrnate pe pereții

* Affectionately, F.D.R., New York, 1959.

sufragerei, el îl califică pe respectivul strămoș drept „bețivul ăla bătrîn”. Alteori, spre exasperarea mamei lui, F.D.R. aborda subiectul unor membri ai familiei Delano care făcuseră comerț în Orientul îndepărtat, sugerînd că se specializaseră în tot soiul de contrabande, de la opium pînă la mină de lucru.

Nu mi-am văzut niciodată bunicul, James Roosevelt, care murise pe cînd tata era încă student la Harvard. Purta favoriți stufoși, ca eroii lui Dickens, și era un om de afaceri care dobîndise o avere frumusească, fără a fi colosală, de pe urma minelor de cărbune și a transportului pe căile ferate. Tata îmi povestea adesea că bunicul ținea totdeauna la îndemînă o pungă cu cinci sute de dolari de aur, ca o măsură de precauție în eventualitatea că s-ar fi găsit pe neașteptate într-o situație critică.

În 1880, cînd împlinise 52 ani, bunicul, care era văduv, s-a întîlnit în casa lui Theodore Roosevelt cu o vară îndepărtată a sa, Sara Delano. Frumoasa și energica „Sally” avea 26 ani — exact jumătate din vîrsta lui.

Căsătoria dintre James și Sara a avut loc în octombrie 1880, iar Franklin Delano Roosevelt s-a născut la 30 ianuarie 1882. Atît mama cît și pruncul au fost cît pe ce să moară în urma administrării unei doze masive de clorofom.

Despotism matern

Pasajul care urmează, deși conceput pe un ton detașat și tolerant, relevă existența unei atmosfere neașteptat de încărcate în familia Roosevelt, ca urmare a ciocnirilor de interese dintre membrii săi și a rolului jucat de bani în stabilirea raportului de forțe.

În cartea ei, bunica îl descrie pe tata ca pe un băiat precoce și serios, negînd

cu indignare că ar fi suferit în vreun fel de pe urma singurătății, ca unic copil. Văzînd lucrurile cam în roz, bunica recunoaște că era „răzgîiat” — nu de ea, bineînțeles, ci de doicile și guvernantele care-l adorau.

În primii săi 14 ani de viață, tata a călătorit în Europa de opt ori (!), însoțit de părinți, preceptorii sau guvernante. În ultimul voiaj, el a cuterierat cu bicicleta întreaga Germanie, în compania unui preceptor. Fraților mei și mie ni se lăuda că, într-o singură zi, fusese arestat de patru ori, deoarece furase cireșe, intrase pe bicicletă în sala de așteptare a unei gări, circulase prin oraș după apusul soarelui (ceea ce era interzis) și călcase o gîscă.

În septembrie 1896 a intrat în cursul superior al liceului din Groton, urmînd apoi cursurile universitare la Harvard*.

Educația pe care a căpătat-o mama mea, Eleanor Roosevelt, o făcea destul de puțin aptă pentru a deveni ea însăși soție și mamă. Înainte de a împlini opt ani, a rămas orfană de mamă, iar doi ani mai tîrziu și-a pierdut tatăl, Elliott Roosevelt, pe care-l adora și care o adora la rîndul lui. Hărțuit de multiplele sale ghinioane, el se cam pusese pe băutură, ceea ce explică îndrîjirea cu care mama a luptat toată viața ei împotriva alcoolismului.

Deși n-ar fi recunoscut nici în ruptul capului o asemenea învinuire, adevărul e că bunica nu i-a iertat niciodată mamei faptul că se căsătorise cu fiul ei, proaspăt absolvent al universității. Mama ne-a relatat cu multă sinceritate cele întîmplute.

* Pînă nu demult, Groton și Harvard au fost școli de elită, la care aveau acces numai fiii marii burghezii americane.

Casa de la Campobello, unde F. D. Roosevelt și familia sa locuiau adesea

Înainte de a se mărita, ea era — sau se considera — o fată cam urîțică, în vreme ce Franklin, vârul său de a cincea spiță, pe care abia îl cunoștea, era irezistibilul Făt Frumos. Se întâlneau la diverse sindrofii și, când tata a început să-i facă curte, ea s-a simțit copleșită de emoție.

Tata a cerut-o în căsătorie în toamna anului 1903, când el avea 21 ani iar ea nu împlinise încă 19. În autobiografia sa, deși vorbește cu îngăduință despre cele întâmplate, mama nu lasă nici o îndoială asupra faptului că bunica a reacționat față de proiectul căsătoriei ca o regină grav

lăsată de el se găsea sub controlul bunicii, lucru de care ea profita din plin. Obişnuit încă din copilărie să trăiască pe picior mare, tata a ajuns astfel la cheremul mamei sale; sînt convins că tocmai acestei împrejurări i se datorește lansarea lui într-o serie de afaceri cam dubioase, atunci când, atingînd maturitatea, s-a străduit să devină independent din punct de vedere financiar.*

Boala

În 1913, sub președinția lui Woodrow Wilson, F.D.R. a devenit secretar-adjunct

Familia F.D.R.

jignită. În februarie 1904, ea și-a luat fiul într-o croazieră în Indiile Occidentale, cu intenția de „a-l face să mai reflecteze”. Dar sentimentele lui Franklin au rămas neschimbate și, la 17 martie 1905, el s-a căsătorit cu Eleanor.

În primii ani ai căsniciei, principalul atu al bunicii a constat în aceea că în mîinile ei se aflau banii din care trăia întreaga familie. O bună bucată de vreme, ea ne-a cam strîns de gît pe toți — inclusiv pe tata —, în acest laț de aur. Conform prevederilor testamentare ale bunicului, cea mai mare parte din averea

la departamentul Marinei militare. În 1920, el a candidat în alegerile generale pentru postul de vicepreședinte, pe lista partidului democrat, dar republicanii au ieșit învingători.

În august 1920, una dintre cele mai ciudate formulări — ținînd seama de evenimentele ulterioare — din corespondența familiei Roosevelt a apărut într-o scrisoare primită de tata. Formularea suna astfel: „Dragul meu, tare aș vrea să te mai văd sau măcar să am vești de la tine. Detest politica!” Semnatura scrisorii era mama,

* Autorul nu revine asupra acestor „afaceri cam dubioase” care par să alcătuiască una dintre paginile mai puțin glorioase ale cronicii rooseveltene (n.r.).

pe care campania președințială o ținea departe de soțul ei.

După înfrângerea în alegeri, tata a devenit un simplu cetățean, reluându-și activitatea la firma de avocatură „Emmet, Marvin and Roosevelt”. Dar cea mai mare parte din timp și-o consacra postului de vicepreședinte al societății de asigurări „Fidelity and Deposit Company of Maryland”, care-i aducea un venit de 25 000 dolari pe an, mai mult decât câștigase oricând până atunci.

În august 1921, tata a venit la Campobello, o insulă stincoasă din apropierea coastei atlantice a Canadei, pentru a-și petrece vacanța împreună cu noi. Țin minte că reședința noastră de vară de pe insulă avea 34 camere, mai mari sau mai mici, iar bagajele transportate acolo de fiecare dată se compuneau de obicei din cel puțin nouă cufere uriașe, expediate prin coletărie expres cu câteva săptămîni înainte, la care se adăugau mai bine de 30 valize și geamantane, precum și nenumărate cutii, pachete, borcane etc.

În ziua de 9 august, în timp ce naviga în Golful Fundy, la bordul unui iaht, tata a alunecat și a căzut în apa rece ca gheața. L-a amuzat stîngăcia unui bătrîn lup de mare, cum se considera el, dar s-a simțit destul de fiert după aceea.

A doua zi, Anna, Elliott și cu mine l-am însoțit într-o nouă plimbare cu iahtul. La întoarcere, deși era transpirat și obosit, ne-a dus să ne scăldăm într-un lac aflat la vreo 2,5 km depărtare. În costumele de baie încă ude, ne-am întors acasă, în pas alergător. Poștașul tocmai adusese ziarele și citeva scrisori, așa că tata, fără să se mai schimbe, s-a instalat într-un fotoliu și s-a apucat de citit. După o jumătate de oră, un frison puternic, urmat de dureri sfîșietoare în tot trupul, l-au silit să se culce.

În dimineața următoare, avea febră și nu putea mișca decît cu greu piciorul drept. Medicul din localitate i-a diagnosticat o „răceală”. A doua zi, ambele picioare au devenit inerte. Peste alte 24 ore, paralizia a cuprins aproape toți mușchii, de la piept în jos.

Un specialist de renume, care-și petrecea vacanța într-o stațiune din apropiere, a diagnosticat greșit o „prindere” a coloanei vertebrale, recomandînd viguroase masaaje ale celor patru membre. Așa cum aveam să aflăm mai târziu, tragedia lui eroare a provocat agravarea leziunilor musculare, ceea ce nu l-a împiedicat pe distinsul specialist să ceară un onorar de 600 dolari.

Pe măsură ce febra creștea și paralizia se accentua, suferințele tatii deveneau din ce în ce mai acute. Ajunsesă să nu mai poată suporta nici măcar învelirea cu un cearșaf. Abia peste zece zile, dr. Robert W. Lovett, un specialist din Boston, a

identificat corect afecțiunea: paralizie infantilă. Virusul pătrunsese mai de mult în organism, dar eforturile depuse ca și băile reci din 9 și 10 august agravaseră mult simptomele.

În culisele politice

Poliomielița nu a curmat decît vremelnic cariera politică a lui Roosevelt. După un tratament intensiv și folosind o aparatură specială, el și-a reluat activitatea, fiind ales în 1928 guvernator al statului New York, post pe care l-a păstrat și după consultarea electorală din 1930. Un an și ceva mai târziu, partidul democrat era în dilemă asupra candidatului său la președinție pentru alegerile din 1932: unii inclinau spre Al Smith, care mai candidase în 1928, fiind înfrînt de republicanul Herbert Hoover, alții, mai numeroși, îl preferau pe Franklin Delano Roosevelt.

Al Smith, pe care-l mai ustura încă amintirea eșecului electoral, era profund nemulțumit văzînd că tata trecea tot mai mult pe planul întîii, în vreme ce el dădea mereu înapoi. Îl irita de asemenea faptul că F.D.R. își îndeplinea atribuțiile de guvernator al statului fără să-l consulte pe el, care îl precedase în această funcție. Smith îl considera pe tata un protejat nerecunoscător și, știind că șansele lui de a fi candidatul democraților erau destul de mici, făcea tot ce putea pentru a împiedica desemnarea lui F.D.R.

Mulți l-au criticat pe tata pentru că, în acea perioadă, acceptase să colaboreze cu Jim Curley, un politician versat în tragera sforilor, dar un individ de cea mai joasă speță. Gravele sale defecte de ordin moral nu-l împiedicaseră să ajungă primar, membru în Camera Reprezentanților și apoi guvernator al statului Massachusetts, deși aproape că nu-și mai lua oste-neala să-și ascundă matrapazliciurile și pungășiile. Împingea cinismul atît de departe, încît, într-un rînd, adresîndu-se unui grup de fruntași ai partidului democrat, și-a început discursul astfel: „Stimații mei fîrtați întru hoția de buzunare și tîlhăria la drumul mare, iubiiții mei confrăți întru escrocherie și desfrinare — după cum vedeți, vă cunosc bine pe toți!”

Se pare însă că pe tata nu-l deranjau aceste trăsături de caracter. Țin minte că o dată mi-a spus chiar: „N-ar strica să înveți cite ceva despre modul cum se lucrează în culisele politice”.

După intrarea lui F.D.R. la Casa Albă, Curley l-a atacat în public, susținînd că tata nu-și respectase promisiunile din timpul campaniei electorale. Printre posturile care i s-ar fi fîgăduit se numărau cel de secretar la Marina militară și de ambasador la Roma. Spre stupoarea mea, tata mi-a mărturisit că-i oferise numirea

1931 : Roosevelt depune jurământul ca guvernator, la Albany

ca ambasador în Polonia, dar Curley refuzase. După moartea lui F.D.R., Curley a fost condamnat la închisoare pentru o serie de fraude.

În martie 1933, în ajunul instalării sale la Casa Albă, tata a făcut, împreună cu mama și cu mine, o vizită protocolară predecesorului său, Herbert Hoover, care se pregătea să părăsească reședința președințială. A spune că Hoover nu-l simpatiza pe tata e un eufemism. Candidând pentru un al doilea mandat pe lista partidului republican, el privea înfrângerea pe care o suferise în noiembrie 1932 drept o jignire personală.

În lunile care se scurseseră de la alegeri pînă la instalarea lui F.D.R. ca președinte, Hoover se străduise să-l atragă pe succesorul său la împărțirea unor răspunderi, în condițiile stabilite de el. Tata însă nu avea nici un chef să intre în jocul lui și să ia astfel asupra-și o parte din vinile administrației republicane. Politicos dar abil, tata a știut să evite de fiecare dată capcanele pe care i le întindea Hoover.

Vizita noastră a avut loc pe la mijlocul după-amiezii. Am fost introduși în Camera Verde, de la etajul I al Casei Albe, unde, după câteva clipe, a apărut și d-na Hoover care ne-a întâmpinat cu multă amabilitate.

Ne-am așezat cu toții. După cîte îmi amintesc, în așteptarea lui Hoover a trecut o jumătate de oră, poate și mai mult. Tata era imperturbabil, dar, uitîndu-mă la el, îmi dădeam seama cît de puțin îi plăcea această „anticameră“.

În cele din urmă și-a făcut apariția și Hoover. Spre mirarea tatii, pe care nimeni nu-l prevenise despre aceasta, președintele era însoțit de secretarul departamentului de finanțe, Ogden Mills, unul dintre principalii arhitecți ai politicii fiscale pe care F.D.R. o combătea cu toată vigoarea. După cum mi-a spus tata cîțiva ani mai tîrziu, manevra lui Hoover era unul din trucurile cele mai murdare de care se izbise în cariera lui. Mills nu venise numai pentru a sorbi o ceașcă de ceai împreună cu noi. Era evident că, în ultima sa zi de ședere la Casa Albă, Hoover făcea o ultimă tentativă de a-l solidariza pe noul președinte cu propria sa orientare în materie de taxe și impozite.

De îndată ce Hoover i-a spus că îl invitase pe Mills „deoarece prezența lui ne-ar putea fi utilă“, tata a ripostat că nu-și va permite să abordeze probleme atît de serioase în cadrul unei vizite de curtoazie. De altfel, a adăugat el, pentru a discuta un asemenea subiect, ar trebui să fie de față și consilierii săi.

Acest răspuns a pus capăt „sindrofiei“. Am dat repede pe gît ceștile de ceai. În vreme ce mama și d-na Hoover întrețineau o anemică conversație, apoi a venit momentul plecării. Tata a încercat să fie

Cu James Roosevelt, în 1936

amabil, spunînd : „D-le preşedinte, după cum ştiţi, mie îmi vine destul de greu să mă mişc. Pînă mă ridic, pînă fac primii paşi, trece cam mulţişor. Ştiu cît de ocupat sînteţi, aşa încît vă rog să nu aşteptaţi pînă ce ies pe uşă”.

Hoover l-a privit cu o figură lipsită de orice expresie şi i-a răspuns, cu vocea sa monotonă : „D-le Roosevelt, după ce veţi sta un an-doi la Casa Albă, vă veţi da seama că preşedintele Statelor Unite nu aşteaptă pe nimeni, nu-şi pierde timpul cu nimeni”. După care, fără să ne mai salute, a părăsit încăperea, urmat de Ogden Mills. Cu un aer încurcat, d-na Hoover a dat mîna cu noi, apoi a plecat şi ea, lăsînd pe „viitorii locatari” să iasă cum or şti din Casa Albă.

La capătul drumului

În noiembrie 1944, Roosevelt şi-a pus, pentru a patra oară, candidatura la preşedinţie, în ciuda unei sănătăţi foarte subrezite.

Cursa pentru cel de-al patrulea mandat a reprezentat condamnarea la moarte a tatii. În acea perioadă l-am văzut de două ori — cu puţin înainte de a începe campania electorală şi în ziua inaugurării noului mandat. De fiecare dată, mi-am dat

seama, cu o groaznică certitudine, că îl vom pierde.

Cred că tata o ştia şi el dar, cu o inexplicabilă încăpătînire, ţinea morţiş să rămînă la Casa Albă. Poate că nici medicii săi nu au insistat destul, deşi ştiu că au încercat să-l convingă măcar să-şi limiteze activitatea.

Pe la începutul lui iulie, m-am întîlnit cu tata în California. M-a primit în vagonul-salon din trenul lui personal. În acele zile, la Chicago se ţinea convenţia partidului democrat, unde delegaţii se certau pe tema investirii unui candidat la vicepreşedinţie. M-a frapat iritabilitatea tatii în privinţa celor ce se întîmplau la Chicago, precum şi indiferenţa lui faţă de persoana viitorului său secundant. Mi-a declarat că puţin îi pasă dacă va fi desemnat James Byrnes, viitorul secretar al Departamentului de Stat, William Douglas, membru al Curţii Supreme, sau Harry Truman, asupra căruia s-a oprit în cele din urmă convenţia.

La un moment dat, tata s-a făcut alb la faţă. Cu o grimasă chinută, mi-a şoptit : „Jimmy, nu ştiu dacă o să mai rezist. Am dureri înspăimîntătoare.”

Ne-am gîndit să chemăm doctorul, dar pe urmă am ajuns la concluzia că vestea s-ar răspîndi şi ar face impresie proastă asupra alegătorilor. L-am ajutat să se ridice din fotoliu şi să se întindă pe podea, unde a rămas vreo zece minute, cu trupul scuturat de frisoane dureroase. Niciodată nu mă mai simţisem atît de neputincios în faţa lui.

Cîteva luni mai tîrziu, aflîndu-se la New York, pentru a combate zvonurile care circulau asupra stării proaste a sănătăţii lui, F.D.R. s-a plimbat vreme de patru ore, într-o maşină decapabilă, pe o ploaie torenţială şi cumplit de rece. A fost o performanţă splendidă, pe care însă organismul lui a plătit-o foarte scump.

Cînd s-au numărat voturile, tata era din nou victorios — primul om din istoria Statelor Unite ales de patru ori preşedinte. Dar izbînda era lipsită de orice bucurie. Într-o scrisoare trimisă unui prieten, „tata mărturisea cît de trist se simţea „după cea mai murdără campanie electorală care s-a pomenit vreodată”.

La 29 martie 1945, tata a părăsit Washingtonul, plecînd în localitatea balneară Warn Springs. Nu îl însoţea nici unul dintre noi : mama rămăsese în Capitală, ca şi sora mea, Ann, al cărei băieţuş era bolnav ; cît despre băieţi, unul se afla în Anglia, aţi doi navigau în Pacific, iar eu funcţionam ca ofiţer de informaţii în Filipine.

În după-amiaza de 12 aprilie, F.D.R. a suferit o masivă hemoragie cerebrală. Cîteva ore mai tîrziu, a murit. A murit singur, la fel de singur cum trăise de fapt toată viaţa lui.

■ Surprizele Marathonului

După cum se știe, în anul 490 î.e.n., atenienii comandați de Miltiade au reușit la Marathon o strălucită victorie asupra unei armate persane mult superioare ca număr. Izbînda a fost anunțată la Athena de acel ostaș care, epuizat de lungul traseu parcurs în fugă, s-a prăbușit mort imediat după ce și-a îndeplinit misiunea.

Săpături recente efectuate în zona Marathon, au scos la iveală elemente noi în legătură cu bătălia care s-a desfășurat în urmă cu aproape două milenii și jumătate. Arheologii au descoperit în perfectă stare de conservare atît altarul unde grecii au aprins „focul de sacrificiu”, omagînd pe cei căzuți în luptă, cit și mormîntul de piatră care adăpostește rămășițele a aproape 200 ostași eleni. Din examenul efectuat asupra scheletelor, s-a ajuns la concluzia că cei îngropați acolo erau tineri în vîrstă de 20-25 ani.

Dar excavațiile au oferit și alte surprize. La nord-est de mormîntul amintit s-au descoperit vestigiile unei așezări, datînd din mileniul IV înaintea erei noastre. La 2 km spre vest, a ieșit la lumină un impunător șir de mormînte circulare de piatră (kurgane). Ambele descoperiri confirmă ipoteza lansată mai de mult, și anume că regiunea Marathon este sediul celor mai vechi așezări omenești din întreaga Attică.

■ Tezaure în pericol

O statistică efectuată de arheologii din Roma dezvăluie consternantele ravagii pe care le provoacă setea de profituri a antreprenorilor de construcții imobiliare din Cetatea eternă. Pe o rază de 10 km în jurul Capitoliului, au fost distruse numai în ultimele două decenii: 20 așezări străvechi, 11 apeducte, 20 terme, 40 sanctuare, 75 turnuri, 25 poduri, 2 500 mormînte și mausolee, 1 200 clădiri și 25 km de drumuri — toate datînd de pe vremea romanilor sau din epoci și mai îndepărtate.

Cu o legitîmă indignare, arheologii demasocă subterfugile la care recurg avizii antreprenori, pentru a-și atinge țelurile. Astfel, lucrările de „curățire a terenului” se efectuează noaptea, pentru a se evita controlul exercitat de inspectorii aparținînd Departamentului de protecție a monumentelor istorice. Prime speciale sînt oferite șefilor de șantier care reușesc să „înlătune obstacolele” înainte ca autoritățile să prindă de veste.

În concluziile anchetei, autorii acesteia cer să se ia măsuri energice împotriva „rapacității care amenință să nimicească tezaure istorice și artistice de o valoare inestimabilă”, cerînd apărarea Romei istorice.

PLANȘELE NOASTRE

- ① Sărbătorirea independenței într-un tînăr stat african : Camerunul (Descătușare, p. 94).
- ② Printre istoricii și scriitorii antici care menționează numele lui Spartacus este și Cicero.
Pagină dintr-un manuscris al operelor celebrului scriitor roman (Marea răzvrătire a gladiatorilor, p. 52).
- ③ Cu astfel de corăbii or fi călătorit și solii ce purtau vești din țările române ? Marele canal venețian în dreptul Palatului Dogilor. Pictură italiană din sec. XVIII (Veneția și țările române, p. 18).
- ④ „Coadă la plîne”, una din picturile prin care N. Tonitza demasca asupra maselor muncitoare, în anii de după primul război mondial (Însemnări la biografia revoluționare, p. 10).

Marcia tullij. Cicero. super libro suo
 qui maior cato appellatur. de senectute ad
 aticum amicum suum. Prologus incipit
 feliciter

Quid si quid ego adiuto curam ve leuas
 so Que nunc te toquit et versatur
 victore fura. Et quia de pueris. sed
 quid erit pueri. **L**icet enim michi verbi
 bus eisdem affari te dicitur quibus affutur.

Un alt pseudoagent al Abwehrului

Tricicleta are două roți

Din primele zile ale anului 1972, s-a ivit un concurent al lui Cato.* Dintr-o lucrare intitulată **Sistemul dublei agenturi în războiul 1939-1945** și apărută simultan în Marea Britanie și Statele Unite în luna februarie a acestui an, aflăm despre un alt aspirant la rangul de „cel mai destoinic spion nazist în Anglia” și care de fapt lucra pentru serviciile secrete britanice.

Lucrarea are ca autor pe Sir John C. Masterman, fost vicecancelar al Universității din Oxford: în timpul războiului, el a condus rețeaua de contrainformații care avea sub controlul său pe toți agenții dubli staționați în Anglia. În ampla prezentare pe care o face cărții, cotidianul american **International Herald Tribune** subliniază că, începând din vara lui 1940 și pînă la sfîrșitul războiului, toți spionii despre care hitleriștii credeau că lucrează pentru ei pe teritoriul britanic se aflau, fără nici o excepție, sub ordinea lui Masterman — unii din cauza convingerilor lor antifasciste, alții pentru că fuseseră descoperiți și puși să aleagă între a fi executați sau a colabora cu aliații.

Omul asupra căruia își concentrează atenția cartea lui Sir John Masterman este desemnat sub numele de cod **Tricicleta** (conform legislației britanice, în vigoare și astăzi, nu este permisă darea în vileag a identității reale a agenților dubli). E vorba de un patriot iugoslav care-și făcuse studiile superioare în Germania și avea legături de afaceri în Anglia. Această dublă calitate a determinat pe un agent al **Abwehrului** din Belgrad să-l recruteze, încă înainte de izbucnirea ostilităților, cu intenția de a-l trimite în Marea Britanie pentru a face spionaj în slujba celui de-al treilea Reich. **Tricicleta** a comunicat imediat propunerea germană unui reprezentant al **Intelligence Service**-ului în capitala Iugoslaviei și, din acea clipă, a acționat conform instrucțiunilor primite de la Londra.

În 1940, **Tricicleta** a primit ordin din partea **Abwehrului** să plece în Anglia ca „om de afaceri”. Grație datelor furnizate de organizația condusă de Masterman, el a putut transmite centrului nazist de la Lisabona o serie de „informații” privind pregătirile Angliei în vederea proiectatei invazii hitleriste. Mulțumiri de rezultate obținute în decursul unui an și mai bine,

„patronii” săi din Portugalia au decis să-l transfere în S.U.A., pentru a crea acolo o rețea de spionaj sub controlul **Abwehrului**.

La sfîrșitul lunii august 1941, **Tricicleta** a plecat la New York, ducînd cu sine un chestionar de trei pagini privind instalațiile militare americane, ca și starea generală de spirit a opiniei publice din S.U.A. în legătură cu evoluția războiului în Europa. Chestionarul era transcris în limbaj cifrat, sub forma unor așa-numite „micropuncte”, imprimate pe dosul cravatei pe care o purta agentul.

O treime din numărul total al întrebărilor cuprinse în chestionar se referea la baza navală și aeriană americană de la Pearl Harbor și la dispozitivele de apărare ale S.U.A. din Insulele Hawaii, cerîndu-se detalii în legătură cu diferitele aeroporturi, hangare, ateliere, depozite de armament și de combustibil, situate în arhipelag. Iată și un exemplu, transcris textual: „Pearl Harbor — amănunte precise și, în măsura posibilului, schița principalului chei, a stațiilor electrice, a atelierelor de reparații, a depozitelor de petrol și benzină, precum și amplasarea docului de reparații nr. 1 și a noului doc pe cale de a fi construit”.

După cum scrie Sir John Masterman: „Se poate deduce cu multă probabilitate că modul cum era redactat chestionarul arată că, în eventualitatea intrării în război a Statelor Unite, Pearl Harbor urma să fie cel dintîi punct atacat și că pregătirile pentru acest atac ajunseseră la un stadiu destul de avansat în august 1941. **Tricicleta** a comunicat americanilor toate elementele chestionarului, așa încît lor le revenea sarcina de a aprecia importanța sa și de a trage concluziile necesare. Totuși, dacă noi, englezii, am fi cunoscut mai bine intențiile generale ale Axei și dacă am fi avut mai multă încredere în omul nostru, ne-am fi străduit să atragem mai insistent atenția organelor de contrainformații din S.U.A. asupra semnificației unui astfel de chestionar, chiar cu riscul să ni se reproșeze că ne vîrăm nasul acolo unde nu ne fierbea oala”.

Din cele scrise de Masterman, reiese că, contrar tezelor acreditate pînă acum, ger-

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 2 și 3/1972.

(Continuare în p. 92)

Cei cinci ani ai

60 numere ale acestei reviste au fost scrise. Cu acest număr am pășit în a doua jumătate a primului deceniu.

6 000 pagini au ajuns în acești 5 ani la sute și sute de mii de cititori. Ele au încercat să reinvie în oglinda istoriei — această „muză a muzeilor“ — momente, gânduri și fapte din multiseculara viață și luptă a poporului românesc pentru existență, pentru dreptate, libertate și progres, din semicentenara eroică activitate a comuniștilor pentru idealurile, aspirațiile și năzuințele cele mai sfinte ale oamenilor muncii de toate naționalitățile din patria noastră. În paginile noastre s-au regăsit evocate capitole de vîrf ale istoriei naționale și ale istoriei universale, așa după cum, iubindu-și propria istorie, poporul nostru prețuiește istoria celorlalte popoare, alături de care se simte solidar în drumul spre progres.

● Se împlinesc 5 ani de la apariția primului număr al revistei „Magazin istoric“.

Publicație de prestigiu prin tematica variată pe care o abordează, prin înalta finută științifică și ineditul articolelor publicate, revista „Magazin istoric“ și-a adus o valoroasă contribuție la cunoașterea istoriei poporului român și a istoriei universale din cele mai vechi timpuri și pînă azi.

Ea a evidențiat, de la apariție, locul istoric pe care clasa muncitoare și partidul ei revoluționar și l-au cîștigat în societatea noastră, aducîndu-și aportul la educarea tinerilor, a maselor muncitoare de la orașe și sate, în spiritul tradițiilor de luptă ale poporului român, pentru independența națională și progres social, al respectului față de cultura și civilizația omului, al solidarității și frăției cu toate popoarele care luptă pentru libertate națională și împotriva nedreptăților sociale.

Prin marea număr de prestigioase personalități ale vieții spirituale din țară și de peste hotare pe care a reușit să și le apropie ca statornici colaboratori, revista și-a cîștigat, în cei cinci ani de la apariție, o binemeritată stimă în rîndul cititorilor din țară și străinătate.

La curent cu noutățile și dezbaterile de idei din domeniul istoriei, ea și-a legat numele de publicarea unor articole de înaltă finută științifică, expunînd datele, faptele și concluziile într-un limbaj viu și atrăgător, satisfăcînd în egală măsură exigențele cititorului specialist și ale publicului larg de cititori.

Cu ocazia acestei aniversări, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. transmite redacției revistei „Magazin istoric“ calde felicitări și îndemnul totuși rădăsc de a persevera pe drumul început, pentru a ridica și mai sus nivelul de informație și cultură istorică al revistei, în vederea sporirii contribuției la dezbateră, lămurirea și răspîndirea cunoștințelor de istorie a patriei și de istorie universală.

ION POPESCU PUȚURI

● Trebuie să spun că ceea ce lipsește în domeniul studiilor istorice nu este o revistă de specialitate, ci un mijloc simplu și accesibil de răspîndire a noilor concepții istorice. „Magazin istoric“ reprezintă un excelent exemplu de propagator. Este foarte important să dăm cititorului nespecialist o cultură istorică vastă, într-o formă simplă dar erudită, care să-l atragă și să-l călăduască spre o mai bună înțelegere a problemelor istorice de importanță națională și internațională, ceea ce și face „Magazin istoric“ într-un mod foarte inteligent și competent.

NAHIB AKEL

prof. dr., președintele secției de istorie,
prodecan al Facultății de litere,
Universitatea Damasc, Siria

● Indiferent de profesia pe care o avem, ne înfălmăm cu toții într-o pasiune comună — cea a istoriei. Pentru că dragostea față de istorie nu înseamnă, după părerea mea, doar dorința de a cunoaște întîmplări ale vechurilor trecute, ci înfinit mai mult. Dragostea față de istorie este un sentiment profund care-l face conștient pe fiecare dintre noi că aparținem unui popor mîndru și viteaz, pasnic și înțelept, harnic și cîntăreț, că este moștenitorul unei neamse mîndre de frumoasă patrii și că datorită sîntem față de înaintași, ca și față de urmașii noștri și față de urmașii urmașilor noștri să sporim, prin puterea brațelor și a minților noastre, moștenirea pe care am primit-o.

Iată gânduri pe care mi le prilejuiește aniversarea revistei „Magazin istoric“, revistă care, după părerea mea, aduce o contribuție

substancială la educarea noastră patriotică. Prin această apreciere cred că am spus totul despre utilitatea acestei îndrăgite reviste.

GHEORGHE APOSTOL

erou al muncii socialiste, maeștru
la Uzina „1 Mai“, Ploiești

● Pe planul simțămîntelor două gânduri îmi vin la această primă aniversare — „semi-rotundă“ — a „Magazinului istoric“: cit de repede trece, ne trece timpul. Despre această revistă ai senzația că e născută în zilele noastre, ieri, alaltăieri — și iată că a devenit istorică și sub aspectul duratei, a străbătut o jumătate de deceniu. În al doilea rînd, fondul dezbătut de „Magazinul istoric“ în tezaurul cunoașterii științifice pe tărîmul istoriei verifică încă și încă o dată clasicul „la valeur n'attend point le nombre d'années“.

Sub alt aspect, în virtutea preocupărilor și preferințelor profesionale și personale, un ostăsec omagiu pentru revista care dă expresie, între multiplele fațete ale devenirii istorice, și laturii ei militare și, cu precădere, dăruirii combative a poporului român, semnificației istorice a efortului desfășurat de-a lungul vechurilor în domeniul apărării, în lupta pentru existență și propagare de națiunea română.

În acest spirit, îmi îngădui să exprim aici vechiul, românescul „Mulți ani trăiască“.

EUGEN BANTEA

general-maior,
directorul Centrului de Studii
și Cercetări de Istorie și Teorie
Militară

„Magazinului istoric“

În climatul ideologic și politic, atât de stimulator al Congreselor IX și X ale Partidului Comunist Român, cultura istorică din țara noastră s-a integrat și mai profund, printr-o multilaterală dezvoltare, telurilor construirii civilizației socialismului și comunismului, telurilor făuririi unui profil uman pe măsura acestei civilizații. Sint comandamentele ce au inspirat, inspiră și vor inspira toate eforturile pe care „Magazinul istoric“ nu și le va precupeți pentru a transmite cititorilor mesa-
jului istoriei.

Iar cititorilor le mulțumim pentru atenția critică, sugestia promptă și dragostea statornică pe care ni le dovedesc urmărindu-ne număr de număr, ca și pentru urările aniversative ce ni le-au adresat. Între felicitările sosite la redacție la această aniversare sint și cele pe care le veți citi în continuare.

● Interesul publicului larg de cititori față de istoria țării noastre și de istoria universală dezlănuie maturizarea gândirii politice a cititorilor, distingerea legităților valabile pentru întreaga dezvoltare a societății omenești și ceea ce este specific pentru anumite epoci și orinduri.

Apariția revistei „Magazinul istoric“ a corespuns necesității de a face accesibile rezultatele istoriografiei prin prezentarea vie și colorată a unor momente, fapte și personalități istorice semnificative, astfel ca „popularizarea“ să nu însemne vreo slăbire a exigenței față de probitatea științifică și de calitatea scrisului.

Desigur, toate acestea nu s-au putut realiza dintr-o dată. În urma numeroaselor eforturi, îmbunătățirea continuă a activității redacționale asigură apariția unor materiale insuficient documentate, publicarea unor materiale legate de probleme majore, cu interpretări marxiste adecvate. „Magazinul istoric“, această revistă atât de utilă, ocupă astăzi un rol distinct în educarea politică a maselor și în întărirea conștiinței lor socialiste.

BĂNȚAI LASLO

prof. dr. docent,
vicepreședinte al Academiei de
Științe Sociale și Politice a
R. S. România

● Cea de-a cincea aniversare a atât de interesantei Dv. reviste — pe care o citesc mereu cu o deosebită atenție — este un eveniment fericit pentru toți prietenii României socialiste și ai studiilor istorice din această țară.

„Magazinul istoric“ joacă un rol important, atrăgând spre istorie masele populare ale țării Dv., apropiindu-le de trecutul glorios al poporului și arătându-le că toate popoarele globului sint unite prin legături culturale.

Revista Dv. este în același timp științifică și senzatională, în sensul bun al acestui cuvânt: ea ajută la înțelegerea istoriei și aduce adesea o documentație prețioasă, ca, de exemplu, extrasele de memorii ale personalităților importante.

Urez „Magazinului istoric“ noi succese în viitor!

HENRY K. BATOWSKI

dr., profesor de istorie contemporană la
Universitatea din Cracovia

● Cu prilejul aniversării a cinci ani de la apariție, este o îndatorire pentru mine să vă felicit pentru neobșnuitul succes al activității Dv. și să urez mai departe corpului redacțional spor la muncă [în limba română în textul original — n.r.]

În scurtul timp de la publicarea primului număr, revista Dv. — tocmai datorită modului științific de a aborda temele — a ajuns să se bucure de o excepțională primire în țara Dv. Nu mai puțin mă impresionează însă

atenția tot mai mare de care vă bucurați în cercurile științifice internaționale.

MATHIAS BERNATH

prof. univ., director
SUD-OST INSTITUT, München

● Ca profesor de istorie trebuie să laud înainte de toate finuta științifică a „Magazinului istoric“, trebuie să mulțumesc pentru grija cu care revista urmărește abordarea unor subiecte de maximă importanță pentru omul de la catedră; trebuie, de asemenea, să-mi exprim admirația pentru promptitudinea cu care se răspunde interesului declarat al publicului cititor, păstrându-se întotdeauna echilibrul tematic și, bineînțeles, respectându-se profilul.

În acești cinci ani de existență, revista a îmbinat în mod strălucit cele mai bune tradiții ale publicisticii românești cu noi exigențe impuse de climatul societății socialiste.

Doresc ca „Magazinul istoric“ să câștige în timp simpatia unui public tot mai larg, știind astfel din plin meritele pe care o au disciplinele istorice — aceea de a cultiva în rândul maselor sentimentul mândriei naționale, al dragostei față de partid, patrie și popor, respectul față de munca și lupta tuturor popoarelor.

MIHAIL BRĂILESCU

profesor, Inspectoratul Școlar Județean,
Galați

● Publicația lunară „Magazin istoric“, deși apare de numai cinci ani, a devenit în acest răstimp un periodic foarte popular și larg răspândit. Întrebările „cum“ și „de ce“ pot afla un răspuns limpede: pentru că este o publicație concepută interesant și pasionant, este foarte bine redactată și bogat ilustrată. Marele merit al revistei constă nu numai în faptul că publică documente rare și valoroase, ci mai ales în aportul pe care îl aduce prin conținutul ei la stimularea și dezvoltarea gândirii istorice și la educația patriotică. În acest sens urez „Magazinului istoric“ noi și mari succese în slujba patriei noastre socialiste.

ANTON BREITENHOFER

vicepreședinte al Consiliului
oamenilor muncii de naționalitate
germană din Republica Socialistă
România

● Un cald salut pentru revista „Magazin istoric“, pe care o cunosc foarte bine, urmărind-o număr de număr de câțiva ani. Găsește cit se poate reușit echilibrul dintre problemele de istorie națională și cele de istorie universală tratate în articolele din cuprinsul ei. Vă felicit!

ALEKS BUDA

profesor la Universitatea
din Tirana

● Una din cele mai grele probleme pentru omul de știință e de a populariza fără a coborî nivelul, adică de a face rezultatul cercetărilor sale interesant și accesibil nespecialistului.

Istoricul și istoria se lovesc și ei de aceeași dificultate, pe care văd că „Magazin istoric” a știut s-o depășească. Revista Dv. abordează probleme autentice și le face accesibile unui public vast, reținând din fapt și eveniment ceea ce constituie o explicație și nu ceea ce e curios sau rar.

Revista Dv. se interesează de toate epocile și de toate aspectele activității umane: prin aceasta, ea face istorie — și încă una dintre cele mai bune.

Urez noi și mari succese, precum și viață lungă „Magazinului istoric”.

GEORGES CASTELLAN

profesor de Istorie a relațiilor internaționale la Universitatea din Paris, director al Centrului de studii al civilizațiilor din centrul și sud-estul Europei

● Mă număr printre cititorii consecvenți ai publicației „Magazin istoric”.

De la început trebuie să fac mențiunea că revista continuă în timp programul științific al „Magazinului istoric pentru Dacia”, editat de Nicolae Bădescu și August Treboniu Laurian în preajma revoluției de la 1848, înscrind realizări meritorii în evocarea unor momente glorioase din istoria națională și universală. Redate într-un stil simplu și concis, deși scrise de specialiști de renume național și mondial, articolele din „Magazin istoric” sînt deopotrivă de accesibile atât dilectantului cit și cititorului inițiat. E un merit al colectivului de redacție, al colaboratorilor revistei că am putut fi ținuți „la zi” cu informații prețioase de valoare incontestabilă din istoria națională și universală.

NECULAI CIUBOTARU

învățător emerit, directorul Școlii Generale din comuna Vulturești, Județul Vaslui

*Pentru „Magazinul istoric”
și aniversarea sa 5 ani de la
înființare, la...*

*Ca ultimul în viața al
pledează: care are creat
„Cronica” (de la 1906) și
„Magazinul istoric” o viață lungă
și care să păstreze înaintea
preșterii și care o au autops
Beșec zeu 14/4/72*

Acum Olanda

● Pentru „Magazinul istoric” și aniversarea a 5 ani de la înființarea lui.

Ca ultimul în viața al pleadei care am creat „Aviația” (de la 1908) urez „Magazinului istoric” o viață lungă și care să păstreze înaintea prestigiosă pe care o are astăzi.

HENRI COANDA

● În urmă cu cinci ani, cînd a apărut „Magazin istoric”, mi-a căzut în mîină un număr. Sincer să fiu, l-am savurat. De atunci am devenit un frecvent cititor.

Studiile de istorie, documentele de arhivă, stenogramele publicate mi-au evocat de fiecare dată momente din istoria patriei, a partidului, din istoria universală. Scrise la un nivel publicistic deosebit, antrenant, articolele revistei nu le poți lăsa din mîină pînă ce nu ajungi la final. Cu același interes citeș serialele, așteptînd cu nerăbdare următorul număr.

Oricărui intelectual din satele Bărăganului cred că revista „Magazin istoric” îi este indispensabilă.

POMPILIU COMAN

inginer șef la Cooperativa Agricolă de Producție din comuna Movila, județul Ialomița

● Acum cinci ani, cu prilejul apariției primului număr al „Magazinului istoric”, salutăm ca pe un eveniment deosebit în viața noastră culturală această prețioasă și atrăgătoare revistă. Prețioasă, fiindcă în paginile ei au apărut numeroase studii și comunicări de cel mai mare interes. Atrăgătoare, fiindcă nu odăte aceste studii, redactate într-o formă accesibilă majorității cititorilor noștri, au prezentat pagini inedite sau puțin cunoscute din istoria națională sau universală. Faptul că „Magazinul istoric” dispune repede din chioșcurile de difuzare a presei, faptul că cititorii se grăbeau și se grăbesă să-și procure de fiecare dată ultimul număr al revistei, constituie o dovadă grăitoare în acest sens. „Magazin istoric” e căutat și în străinătate. Nu odată am fost solicitat personal de colegi și prieteni din alte țări să le procur această prețioasă publicație.

Îi doresc să continue în cit mai bune condițiuni opera sa de lămurire științifică și de răspîndire a adevărului în rîndul a cit mai numeroși cititori.

EMIL CONDURACHI

academician

● Îmi aduc aminte cum am deschis cu emoție și curiozitate, în urmă cu 5 ani, primul număr al revistei „Magazin istoric”.

Treptat, „slăbiciunea” pentru poveștile cu zeii și fete frumoase, care îmi direcționau lecturile, a fost înlocuită, în anii școlii, de pasiunea pentru problemele de istorie. Articolele din „Magazin istoric” au devenit pentru mine lecturi pasionante; astăzi, cînd istoria poate fi considerată fără rezerve o școală capabilă să ne mobilizeze, să ne informeze și să ne instruiască, am ajuns a scoți revista „Magazin istoric” ca pe un instrument de lucru de cea mai mare valoare pentru cel ce este dornic să cunoască, puse față în față, trecutul și prezentul acestui popor, acestui pămînt românesc.

D. DECEANU

elev în cl. XII C. Liceul nr. 3, Constanța

● În cei 5 ani de existență, „Magazin istoric” s-a impus ca una din cele mai apreciate publicații ale frontului nostru ideologic. Străduindu-se să reflecte rolul și locul poporului român în istoria universală, aportul său la tezaurul culturii și civilizației omenirii, revista și-a găsit repede drumul către inimile cititorilor care așteaptă cu interes apariția fiecărui număr al său.

Pentru noi, slujitorii școlii, „Magazin istoric” a devenit un instrument indispensabil de cultivare a interesului generațiilor tinere pentru cultura istorică, de educare a lor în spiritul patriotismului și al internaționalismului socialist.

ION DRAGU

prof. emerit, directorul Liceului „Ion Neculce”, București

● Dorește noi succese revistei „Magazin istoric”, care în cei cinci ani de la apariție a desfășurat o activitate rodnică. Precum am spus și cu alte ocazii, revista — așa cum se prezintă — este una dintre cele mai bune, dacă nu cea mai bună revistă de acest gen; viu colorată, mereu proaspătă și variată. Are o formă atrăgătoare, o prezentare grafică deosebit de îngrijită, fiind realizată la un înalt nivel tipografic (toate acestea în condițiile unui tiraj mare).

Conținutul revistei este variat, oricine găsește în ea ceva ce îi poate interesa, după cum remarcă cineva răsfolind unul din numerele mai noi.

Ea se adresează unui cerc larg de cititori, este îndrăgită de mulți și poate îndeplini un rol mare în răspândirea cunoștințelor istorice, în formarea unei culturi moderne. Nu pot decât să-i urez încă o dată noi și mari succese!

LAJOS ELEKEȘ

prof. univ., dr., membru corespondent al Academiei de Științe a R. P. Ungare

● În cei cinci ani de când apare, prin varietatea tematicii și a conținutului instructiv-educativ, revista „Magazin istoric” a adus un aport deosebit la răspândirea culturii istorice, la dezvoltarea patriotismului ce însușește generațiile actuale în marea operă de edificare a socialismului.

Revista este citită de mase largi de cetățeni de pe tot cuprinsul patriei. Setea poporului nostru de a cunoaște cei mai multe fapte din lupta înaintașilor pentru libertate și progres, din istoria popoarelor lumii, din activitatea revoluționară a clasei muncitoare și a partidului ei, este împlinită și prin paginile acestei reviste.

Felicită călduros colectivul redacțional, pe toți cei care prin munca lor au adus contribuții la ridicarea prestigiului revistei.

MARIN ENACHE

inginer, secretarul Comitetului de Partid al Uzinelor „23 August”, București

● Institutul nostru urează redactorilor, colaboratorilor și cititorilor „Magazinului istoric” ca primilor ani de existență a revistei să le urmeze mulți alții, cu succese din ce în ce mai mari.

Prețuim strălucirea cu care urmăriți difuzarea culturii istorice, echilibrul, demnitatea și nivelul ridicat al publicației Dv. Formula revistei Dv. a fost aleasă și merită să fie îmbogățită, îmbunătățind totodată reproducerea din punct de vedere tehnic a fotografiilor și documentelor.

Primiți, așadar, salutul nostru, pe care vi-l adresăm cu inimă frățească.

FRANCO FERRI

prof. univ., directorul Institutului „A. Gramsci”, Roma

● Prin reviste de larg ecou, ca „Magazin istoric”, a cărui calitate excepțională o apreciez, rezultatele cercetărilor specialiștilor sunt comunicate contemporanilor lor, într-o epocă în care publicul vedește un interes tot mai mare pentru istorie. De altfel, istoricii își dau seama de importanța unor astfel de mijloace de cultură istorică, urmărind să asigure acestei difuzări calitatea care trebuie să le caracterizeze. Calde felicitări!

MICHEL FRANÇOIS

profesor, secretar general al Comitetului Internațional de Științe Istoric

● Am avut bucuria nu numai să cunosc, dar și să apreciez expresivitatea și răsunetul amplu de care se bucură „Magazin istoric”, o excelentă publicație de cultură istorică, căreia îi urez mult succes.

JOHANNES IRMSCHER

profesor la Universitatea „Humboldt” din Berlin, Republica Democrată Germană

● O dată cu salutul meu, vă rog să transmiteți — prin intermediul revistei „Magazin istoric” — fidelul meu atașament față de școala istorică românească.

ERNEST LABROUSSE

profesor la Sorbona, Universitatea din Paris

● Până la apariția revistei „Magazin istoric” socoteam, ca și alți tovarăși de muncă din marea noastră uzină, că problemele de istorie sînt fie de domeniul școlii, fie de cel al cercetării. Între școală și lucrările de specialitate exista în publicistica noastră un gol pe care „Magazinul istoric” a venit să-l îndeplinească în mod fericit.

Prin conținutul său variat, forma atrăgătoare de prezentare, limbajul accesibil, ilustrații, revista a reușit, cred, să apropie studiul istoriei de mase, suscitînd interesul unor largi categorii de cititori — printre care mă număr și eu, ca și mulți dintre tovarășii mei — față de istoria omenirii în general și a patriei în special.

Felicitînd colectivul de redacție cu prilejul aniversării, fac în același timp un apel către istoricii Banatului să elaboreze pentru cititorii de la noi ai revistei, materiale privind și alte momente din lupta poporului nostru pentru ființa sa națională, libertate socială, a luptei comune cu naționalitățile conlocuitoare împotriva asuprii și exploatării.

MIHAIL LUPȘAN

maistru principal la Secția oțelărie a Combinatului Siderurgic, Reșița

● Salutul nostru se îndreaptă omagial către valoroasa revistă „Magazin istoric”, care împlineste cinci ani de la apariție.

Ăcestă revistă a înțeles deplin, de la început, înalta sa misiune în propagarea culturii istorice în rândurile poporului român și a rămas statornic credincioasă acestor mari comendamente. Scriitorii de istorie care colaborează la această publicație, înțelegîndu-și importanța chemare, s-au afirmat ca adevărați răscollitori de suflète și conștiințe, promovînd cu vrednicie superioarele interese ale culturii românești și ale păcii și cunoașterii între popoare.

ȘTEFAN METEȘ Cluj

● Cu deosebită plăcere transmit salutul meu revistei „Magazin istoric”, revistă care a pus știința istoriei în slujba construirii socialismului. Îi doresc noi succese în importanța ei activitate educativă în spiritul tradițiilor revoluționare, al patriotismului și solidarității internaționale.

ISAAC MINT academician, U.R.S.S.

● Sînt un cititor consecvent și pasionat al revistei „Magazin istoric”. Desigur, unul din sutele de mii sau poate milioane, înșeși de mari adevăruri și învățăminte ale trecutului. Nu cred să-mi fi scăpat vreun număr din

cite au apărut în cei cinci ani de prezență activă a revistei în conștiința publică. Și dacă am așteptat fiecare număr cu emoție și nerăbdare, e pentru că în fiecare dintre ele am găsit totdeauna acel ceva care să mă intereseze, acel ceva care mi-a îmbogățit orizontul cunoașterii și mi-a relevat într-o lumină nouă sentimentul istoriei. Nu-i deloc puțin lucru dacă mă gândesc la sprijinul pe care l-am respicit în îndeplinirea misiunii mele, aceea de a pregăti apărătorii de nădejde ai patriei socialiste, în calitate de ofițer al forțelor noastre armate.

DUMITRIU MIROI
capitan

● Undeva, în fiecare din noi, cei de astăzi, viața tuturor generațiilor care n-au precedat, cu bucuriile, cu necazurile, cu speranțele, cu suferințele, cu visurile neîmplinite, a lăsat urme adânci, care ne fac să vibrăm la reamintirea lor, să vibrăm de mândrie sau de indignare.

Este meritul „Magazinului istoric” de-a fi adăugat, de-a lungul a cinci ani de existență, o dimensiune nouă faptelor istorice, nu în folosul altor decât celor care scriu istorie, ci mai ales al urmașilor aceluia care au făcut istoria.

„Magazinul istoric” își are astăzi locul său bine definit în peisajul cultural al patriei noastre. I uez să continui triumfal un număr înedit de cincinale pe drumul pe care și l-a trasat.

MIRON NICOLESCU

● Curiozitatea intelectuală, naturală la poporul nostru, și puternica sete de cultură stimulată de regimul socialist, și-au găsit expresia și în înmulțirea tipăriturilor. Lucrările de istorie cunosc și ele tiraje fără precedent. Acelor cerințe le-a răspuns și „Magazinul istoric”. În cei cinci ani de activitate, revista a publicat articole și studii care au corepus tuturor gusturilor, cu o judicioasă grijă de a ridica necontenit nivelul științific al materialului publicat. În noua perioadă de activitate doresc „Magazinului istoric” succese tot mai mari!

A. ȚETEIA
academician

● Revista „Magazin istoric” continuă tradițiile înaintate ale istoriografiei noastre. Ea dezvoltă, în condițiile actuale, gustul pentru cultură, reactualizează valori utile în procesul nostru istoric. Spre deosebire de înaintașele sale, lărgeste sfera investigației în plan național și european; fructifică date istorice și arheologice, economice, politice și literare. Revista câștigă prin îneditul faptelor și pitorescul imaginii; refuză tonul romantizării și prin această câștigă teren în sfera valorii; este cîștigă cu interes și plăcere, fiind deopotrivă utilă istoricului, economistului, sociologului, deci omului de cultură, ca și oricărui om muncitor dornic de cunoaștere.

N. POPESCU
prof. univ., directorul Editurii „Scrisul românesc”, Craiova

● La jumătatea primului deceniu al existenței sale, uez „Magazinului istoric” să continue a fi, cum a fost și pînă acum, un eminent propagator de cultură istorică în țara noastră, în spiritul adevărului militant și al exigențelor marii mulțimi de cititori, dornici de lărgirea orizontului istoric național și universal.

D. PROTASE
doctor în istorie, Cluj

● Eram încă elev cînd am descoperit revista „Magazin istoric”, care a devenit, pe parcurs, publicația mea preferată, poate și pentru că venea să întregască sfera mea de interese și preocupări. Din coloanele acesteia am luat cunoștință de o multitudine de fapte din viața poporului nostru și a altor popoare, de evenimente pe care le cunoșteam doar din auzite sau din cartea de istorie. Am descoperit în paginile publicației o lume care o completează pe cea care o trăiesc, o lume care îmi îmbogățește simțitor orizontul de cunoaștere.

ION ROTARIU
student anul IV, Facultatea de
științe economice, Universitatea
Timișoara

● Deși timpul care a trecut de la data apariției primului număr al „Magazinului istoric” se adună numai într-o jumătate de deceniu, totuși se poate spune, spre cinstea celor care îndrămad această publicație și contribuie prin muncă și pricepere la sporirea continuă a prestigiului său, că și-a creat un nume și că s-a plasat pe acel teritoriu pe care vehiculează setea de cunoaștere și informație a maselor largi de oameni ai muncii.

La sărbătorirea celor cinci ani de strădanie, prilej cu care „Magazin istoric” primește urări de continuu progres, aș dori să se adauge și omagiul meu.

CRISTOFOR SIMIONESCU
academician, președintele Filialei Iași
a Academiei R. S. România,
rectorul Institutului Politehnic din Iași

● Am fost foarte impresionat de registrul larg al subiectelor abordate de „Magazin istoric”. În România există un public interesat viu de istoria întregii omeniri. România însăși a fost totdeauna un focar de cultură și de comerț, iar istoria ei începe dintr-un trecut foarte îndepărtat.

Urez tot succesul „Magazinului istoric” în următorii cinci ani.

ARNOLD TOYNBEE
The Royal Institute of International Affairs,
Londra

● De la apariția primelor numere ale revistei „Magazin istoric”, am găsit în paginile acesteia un răspuns la o veche pasiune a mea, cunoașterea trecutului nostru istoric, și l-am rămas un fidel cititor.

Ca medic, am găsit în paginile revistei numeroase materiale despre istoria acestei profesii, iar ca locuitor al Maramureșului am avut satisfacția să găsesc multe articole despre istoria acestei regiuni de „bătrîn pămînt românesc” — cum spunea Xenopol.

Dacă revista, pe parcursul celor cinci ani de apariție, nu a dat semne de îmbătrînire, ba dimpotrivă, cu fiecare apariție face să înmugurească noi inițiative, noi forme de muncă, noi și valoroase prilejuri de satisfacție pentru cititorii săi, vă rog să-mi permiteți să stabilesc, fără rezerve, fără îndoile, un diagnostic de fericită longevitate.

FLORIAN VELICIU
medic endocrinolog, Bala Mare

● Cele mai bune urări pentru succesul mai departe al revistei Du. Trecutul are totdeauna semnificație pentru prezent și ajută la anticiparea viitorului. Drept urmare, revista Du. ajută poporul să se înțeleagă pe sine însuși — de la originile sale, la destinul care-i este rezervat.

WILCOMB E. WASHBURN
directorul Programului de studii american,
Smithsonian Institution, Washington

Preludii la 1877

Procesul afirmării României moderne ca stat independent și unitar a căpătat o solidă temelie prin înfăptuirea actului Unirii Principatelor în anul 1859. După acest moment și după realizarea în anii următori a unor importante reforme, menite să întărească autonomia internă, preocuparea principală a forțelor politice românești s-a concentrat asupra găsirii clipei și împrejurărilor favorabile proclamării independenței de stat. În această perspectivă au avut loc o serie de inițiative politice interne și acțiuni diplomatice, la care s-a adăugat o stăruitoare propagandă în opinia publică de peste hotare. Publicăm acum, în ajunul împlinirii a 95 ani de la evenimentul definitivei emancipări de sub suzeranitatea turcească, relatarea istorică a două episoade din efortul multiplu al pregătirii lui.

O inițiativă populară din anul 1866

MARIA TOTU

După detronarea lui Alexandru Ioan Cuza, România a trecut, în prima jumătate a anului 1866 * printr-o situație critică. Unirea părea primejdioasă. La Paris, între 26 februarie — 1 aprilie, conferința celor șapte puteri garante lua în discuție problema situației „Principatelor Unite”, inclusiv a separării lor. Constantinopolul se declarase ostil venirii pe tronul României a unui prinț străin, deoarece o astfel de soluție știrbea prestigiul Imperiului otoman. De-a lungul Dunării se concentrau puternice forțe turcești, vase de război sub steagul semilunei se îndreptau către Rusciuk, România fiind supusă, îndeosebi între lunile martie-iunie 1866, pericolului unei invazii iminente. Intențiile agresive ale Înaltei Porți se conjugau cu tendința Curții habsburgice de a profita de pe urma vacanței de la tronul României între februarie-mai 1866. Se ajunsese până acolo, încît, potrivit unei scrisori a ministrului de Externe sîrb, Ilija Garașanin, trimisă agentului său diplomatic de la București, reieșea că între Imperiul otoman și unele dintre marile puteri se purtau discuții în cadrul cărora se lansase ipoteza întrării României sau a unei părți a ei sub controlul Austriei.

Voluntarii pe baricade

Gruparea politică liberală radicală, condusă de C.A. Rosetti, a desfășurat în asemenea condiții o largă campanie de propagandă în favoarea unei pregătiri militare rapide și generale. Din inițiativa ei, în martie 1866 fusese organizată garda civică în principalele orașe ale țării. Pe lângă însemnate revendicări cu caracter democratic, liberal-radicali înseriau în aprilie 1866 în programul lor și un punct care prevedea: „Armarea tuturor românilor în miliții și garde naționale”.

Așadar, influente cercuri politice dintre ai căror membri, mulți luptaseră în revoluția de la 1848, propuneau o acțiune militară cu o largă participare populară, întemeiată pe voluntariat.

În fața pericolului intervenției turcești, ce părea iminentă, la insistențele lor, guvernul condus de Ion Ghica, a luat măsuri de întărire a tinerei noastre armate. Astfel, la 22 martie 1866, erau chemați sub arme patru mii de rezerviști, iar la București se

organizau două noi batalioane de vînători și două baterii de artilerie. Armata pusă în alertă era concentrată pe Sabar.

Campania de presă desfășurată în special prin mijlocirea „Românului” — ziarul liberalilor-radicali, intervențiile acestora în Adunarea Deputaților, s-au adăugat activității de pregătire militară, stimulînd noi măsuri în această direcție.

Ideea înarmării generale a populației era un mod democratic de a concepe lupta pentru a salvarea existența statului român modern. Dimitrie Brătianu, unul din foștii frunțași ai revoluției din 1848, propusese încă din aprilie înființarea în fiecare județ a unui batalion de gardă, compus din 1 000 voluntari întreținuți mai ales prin contribuția tuturor cetățenilor avuți. Pe această cale, „în mai puțin de o lună — scria D. Brătianu — armata română va primi un adaus de 30 000 oameni...”. El însuși se angaja să întrețină timp de trei luni 10 voluntari.

Apelul lui D. Brătianu a avut un puternic ecou în țară. În Moldova, republicanul

* Vezi și „Magazin Istoric”, nr. 1/1970, p. 21; nr. 4/1970, p. 98; nr. 7/1970, p. 51; nr. 9/1970, pp. 77-81.

Eugen Ghica, fost căpitan în armata președintelui S.U.A. Lincoln, în timpul războiului dintre Nord și Sud, a constituit și întreținut un corp de câteva sute de voluntari, recrutați cu ajutorul prefectului de Roman, Matei Sturdza — prieten al său. În numele lui Eugen Ghica, același Matei Sturdza a apelat și la prefectii județelor Fălciu, Botoșani, Putna, Covurlui și chiar Brăila, trimițându-le proclamații și cerind să recruteze voluntari și fonduri pentru întreținerea lor. Emanoil Crețulescu, se an-

a cerut fostului domn al Moldovei, Mihail Sturdza, să participe la „opera mântuirii naționale” măcar cu a patra parte din venitul său.

Factori Ați

În cadrul acestui efort de mobilizare a națiunii pentru a face față pericolului extern, liberalii radicali se bazeau nu numai pe patriotismul locuitorilor, pe capacitatea lor de sacrificiu, dar și pe o suită de factori noi, din afară care îi îndrăgea să procedeze în acest fel.

Imperiul otoman și cel habsburgic — în hinterlandul cărora se aflau asupra unui mare număr de națiuni, — au fost expuse în primăvara lui 1866 unor drastice crize politice. Insurecția creștinilor, care a culminat cu înlăturarea vremelnică a autorității otomane, îndreptase atenția Constantinopolului de la Dunărea de Jos înspre zona sud-balcanică și egeeană, unde populația din Epir, Thesalia și Albania se răsculase împotriva asupritorului otoman.

În viziunea partizanilor lui C.A. Rosetti, se întrezărea speranța dobândirii independenței României chiar în acel an, dacă starea de eferescență antiotomană din Peninsula Balcanică se va concretiza printr-o ridicare generală a popoarelor ce aspirau să-și alcătuiască sau să se afirme ca state naționale independente. În acest scop, un Comitet central bulgar cu sediul la București a încheiat o „sacră coaliție” cu adepții lui C.A. Rosetti, din conducerea ei făcând parte, printre alții, C. Ciocirlan, Eugeniu Carada, Dimitrie Diamandi și Ivan Kasaboff. Grecii din porturile românești se înrolau alături de bulgari și sârbi, în unitățile de voluntari românești.

Aducerea în țară a unui prinț străin și proclamarea sa ca domn coincidea cu această stare de tensiune politică prin care trecea România. Încăunarea principelui prusian Carol de Hohenzollern în fruntea statului român, care se găsea în plin proces spre independență, declanșa speranțe într-o serie de cercuri politice influente că o victorie a Prusiei și Italiei în războiul împotriva Austriei va putea să faciliteze sub raport internațional îndeplinirea dezideratelor naționale. C.A. Rosetti credea astfel posibilă lărgirea luptei coalizate a popoarelor din sud-estul Europei subjugate de Imperiul otoman, cu națiunile asuprite de coroana habsburgică, în cadrul căreia apărarea pentru români șansa înfăptuirii desăvârșirii naționale. În strînsă legătură cu revoluționarii italieni Mazzini și Garibaldi, el aderase la concepția lui Mazzini că eventuala insurecție a națiunilor asuprite ar trebui să se întindă din Boemia pînă la Dunărea de Jos. Pen-

„Săpător” în armata română la 1866 — un precursor al genștilor

gaja să susțină un corp de pînă la 1000 oameni, iar Gh. M. Ghica, unul de 200 voluntari. Bătăiosul ziar al liberalilor radicali a atacat în termeni vehemenți pe acei reprezentanți ai claselor avute care dădeau dovadă de inerție. Între altele, „Românul”

tru stringerea legăturilor cu sîrbii era trimis la Belgrad Dimitrie Brătianu. Din Italia sosea în țările dunărene, cu instrucțiuni din partea lui Garibaldi, revoluționarul maghiar, generalul Türr. Venit la 6 iulie 1866 la București cu o scrisoare de recomandare semnată de Garibaldi și adresată liderului liberal radical, Türr obținuse în prealabil, la Berlin, promisiuni de sprijin material pentru o acțiune în Ungaria și Transilvania. Bismarck, ostil oricărei inițiative revoluționare, nu subaprecia totuși utilitatea militară a unei insurecții în spațiile austriece, ceea ce le-ar fi putut grăbi înfringerea.

Avînd sprijinul liberalilor radicali din guvernul conservatorului Lascăr Catargiu, care urmasese guvernului prezidat de Ion Ghica, redevenit prim ministru la 27 iulie 1866, Türr a obținut asigurări de ajutor în

arme și oameni pentru declanșarea ridicării antihabsburgice în Banat și Transilvania.

România una și nedespărțită

La 28 mai 1866, Carol, sub presiunea elementelor burghezo-liberale legalizează printr-un decret întemeierea corpurilor de voluntari.

Garda națională, nou înființată prin lege la 29 martie 1866, prelua funcția apărării Capitalei. Existau însă mari greutăți în ceea ce privea înarmarea. Condițiile externe erau nefavorabile, iar fondurile lipseau. S-a izbutit să se cumpere pe sub mînă de la soldații turci din Rusciuk o importantă cantitate de muniții. Se spera însă că lipsa armamentului va fi suplinită printr-o largă mobilizare populară în vederea apărării punctelor strategice importante. În acest sens, „Românul” din 3 iunie 1866, scria următoarele: „Credem că trebuie să se ia măsuri. Pretutindeni baricade la toate intrările orașului, în acele locuri însă unde pozițiunea este cea

Un medic și un căpitan din „guarda civică” (națională); Fotografii făcute la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

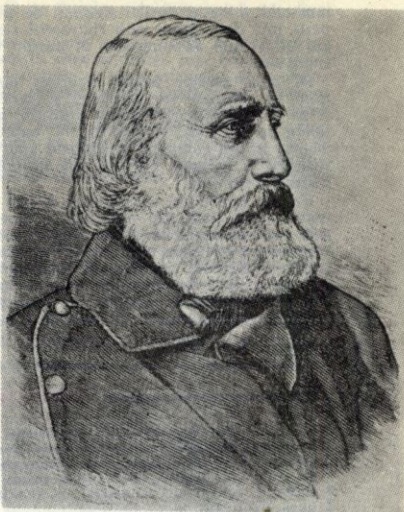
mai avantajoasă împotrivirii. Stradele principale tăiate în mai multe locuri iarăși de baricade, astfel încît inamicul să împlinească lupta, moartea la fiecare pas".

Apariția decretului din 28 mai n-a însemnat însă antrenarea întregului guvern în aplicarea lui. Primul ministru și ministru de Interne, Lascăr Catargiu moșier conservator n-a sprijinit activitatea de organizare a corpurilor de voluntari. Se pare că el se temea mai puțin de intervenția străină decît de aceste formațiuni populare înarmate.

În ciuda acestui fapt, acțiunea de înrolare și susținere a voluntarilor s-a extins, antrenînd și Adunarea Deputaților. Scarlat Turnavitu, Petre Cernătescu, Alexandru Goleșcu și numeroși alți deputați salutau angajamentul ce-și luase D. A. Sturdza de a recruta pe cheltuiala sa un corp de voluntari. Alți 27 deputați au renunțat la diurnele lor în favoarea pregătirii militare. În mod deosebit s-a remarcat în această acțiune municipalitatea bucureșteană. Ea publica în „Românul” din 31 mai 1866, un apel prin care locuitorii Capitalei erau îndemnați să se prezinte la birourile de înrolare deschise la primărie. Consiliul comunal al aceleiași urbe luase și inițiativa întreținerii a 500 voluntari. Într-un nou apel adresat la 3 iunie locuitorilor Capitalei și țării, Consiliul Comunal declara: „De la patriotismul vostru, de la exemplul ce-l veți da țării, atîrnă mîntuirea, libertatea, independența ei”. Mișcarea de înrolare voluntară cuprinsese toată țara. La Iași se organizase în acest scop un comitet, iar în Argeș activau nu mai puțin de opt.

De aici și inițiativa „Românului”, care propunea la 3 iunie constituirea unui Comitet central în scopul coordonării și sprijinirii materiale a mișcării de voluntariat. Același ziar adresa în articolul său de fond din 6 iunie, la numai 4 zile de la izbucnirea războiului austro-prusian, o aspră critică guvernului conservator și corpurilor legitimoare. „N-am văzut un apel al domnului ministru de Interne către națiune spre a-i spune și situațiunea și concursul de care are trebuință guvernul. Nimic. Comuna Capitalei singură s-a mișcat [...]”. La 9 iunie, campania era reluată într-un nou articol în care se arăta că în condițiile izbucnirii războiului în centrul Europei, „cînd lupta cea mare a naționalităților s-a deschis și este în preluia de a înfășura Europa întreagă”, era necesară mobilizarea întregului efort al țării.

În aceeași zi, în „Monitorul Oficial” se publica, decretul de organizare a unui corp de 10 000 voluntari, subordonat ministrului de Război. Guvernul acorda fiecărui voluntar echipamentul, muniția, armele și hrana necesare, precum și doi galbeni pe lună. În fruntea celor 10 000

Imaginea lui Garibaldi pe prima pagină a unui ziar românesc de epocă

voluntari, ce urmau a se recruta, a fost numit prin decret, la 10 iunie, generalul Gheorghe Magheru. El și-a început activitatea la 15 iunie printr-un „**Apel către români**”, în care, evocînd gloria străbună, făcea un stăruitor îndemn la acțiune. „Ne vom păstra dară țara și o vom lăsa frumoasă și mare urmașilor precum ne-au lăsat-o și străbunii noștri nouă. Cît pentru mine — spunea Gheorghe Magheru eu îmi voi da viața voios și mîndru pentru această luptă măreață”. Apelul se încheia cu „Trăiască România una și nedespărțită”. Ofițerii corpurilor erau desemnați mai ales dintre foștii militari și dintre civilii ce inspirau încredere guvernului. Conservatorii voiau astfel să-și asigure controlul și îndrumarea acestor forțe populare în curs de mobilizare.

La 10 iunie 1866 erau deja înscrși în Capitală 200 voluntari. Lor li se adăuga apoi o legiune de gardă națională mobilizată și condusă de C. Ciocîrlan. La Craiova, în 2 zile se înrolează 143 oameni. Din Teleorman, Romanai, Gorj, Roman și Bacău soseau la București între 12 și 23 iunie primii 297 înrolați. Din Brăila venise un detașament de voluntari compus pe lîngă români și din reprezentanții

mai multor naționalități. Animați de simpatie față de crețani, care ridicaseră steagul insurecției antiotomane, ei purtau un steag elen.

Pe baza acestor prime rezultate obținute în acțiunea de înrolare, se hotărâ la 21 iunie 1866, organizarea primului batalion de voluntari format din 787 oameni dispuși în opt companii și dislocat apoi la Giurgiu în Brigada I-a condusă de colonelul Haralambie.

Un alt centru de concentrare a fost orașul Buzău, unde 500 voluntari se găseau sub conducerea lui Titus Dunca, fost căpitan în faimoasa legiune a lui Garibaldi *. Voluntarii au rămas la Buzău pînă la 9 iulie, cînd evenimentele externe arătau că o asemenea acțiune nu mai era posibilă. Sfîrșitul rapid al războiului austro-prusian a modificat considerabil con-

junctura politico-militară. Nu a putut fi actualizată nici realizarea unei insurecții revoluționare în Transilvania. La începutul lui iulie, ca urmare a victoriei Prusiei, turcii au renunțat la intervenția armată în România. Toate acestea, la care s-a adăugat și situația financiară a României, au impus în a doua jumătate a lunii iulie reducerea efectivelor militare și dizolvarea corpurilor de voluntari.

Ceea ce este important sub raportul istoric, acțiunea desfășurată în prima jumătate a anului 1866 s-a bucurat de un sprijin larg al maselor, manifestat fie prin donații în bani, animale, alimente, obiecte sanitare, fie printr-un entuziast voluntariat. Se prefigura astfel încă în vara anului 1866 forța națiunii, puterea ei de sacrificiu, ce aveau să fie manifestate atît de pilduitor în actul independenței de stat a țării noastre, dobîndită la 1877.

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 7-8/1968, pp. 141-147.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

M. Theodorian Canada, *Efimeridele. Insemnări și amintiri*, București, 1930, pp. 62-66 ; C. Velichi, *Relațiile româno-turce între februarie-iulie 1866*, în „Studii”, XVI (1963), nr. 4, p. 850 ; „Monitorul oficial al României”, martie-iulie, 1866 ; „Românul”, martie-iulie 1866 ; Arh. Ist. Cen. St., Fond M.A.L., Div. Comunală și rurală, ds. 145, 146/1866 ; Msse 1554 și Arh. St. Pitești, Fond Primăria Pitești, ds. 12, 13/1866 ; N. Ciachir, *România în sud-estul Europei (1848-1866)*, Ed. Politică, Buc., 1968.

Misiune cu obstacole diplomatice

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER, VLAD LAHOVARY

În a doua zi a Anului Nou 1874, seosea la Berlin doctorul Nicolae Crețulescu, agent oficios diplomatic al României, trimis în capitala Germaniei cu misiunea de a obține recunoașterea dreptului țării sale de a avea o reprezentanță oficială. Cu aceeași însărcinare plecase și G. Costaforu la Viena, G. Filipescu la Petersburg și C. Exarcu la Roma.

Stabilirea unor agenții diplomatice oficiale ale României în străinătate constituia neîndoiește un pas important spre independență, intenție nelipsită de dificultăți în realizarea ei, deoarece pe atunci marile puteri căutau să nu știrbească autoritatea și prestigiul Imperiului otoman, necesar, în concepția lor, echilibrului politic al Europei. Or, „dreptul de legatie” era strîns legat de cel de a negocia sau de a încheia tratate și nu constituia altceva decît o recunoaștere concretă a atribuțiilor suveranității statului pe plan internațional.

Prin poziția sa de prim plan în România (în mai multe rînduri deținea funcția de prim-ministru), binecunoscut peste hotare, Nicolae Crețulescu era o persoană indicată să pătrundă în cercurile politice și diplomatice berlineze, în scopul de a demonstra neajunsul pentru Europa ce reieșea „din supunerea unui

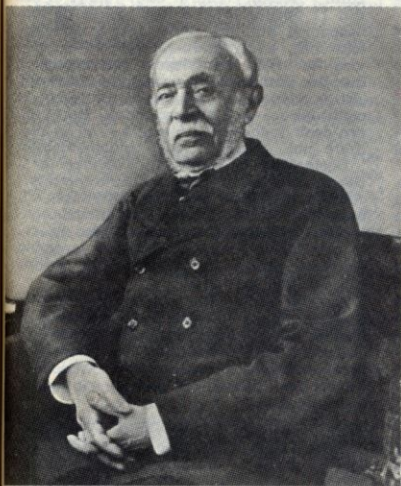
stat plin de viață și putere de dezvoltare, față de Turcia, o țară în ruină, ale cărei zile erau socotite".*

Potrivit instrucțiunilor primite, Crețulescu urma „să se pună în legătură cu cit mai mulți oameni politici, cit și cu jurnaliștii care ar putea mai bine să lumineze opinia publică asupra cauzei noastre". Totodată, el avea misiunea de a obține din partea Germaniei recunoașterea dreptului statului român, încă vasal sultanului, de a încheia, separat de Sublima Poartă, convenții comerciale, deziderat evident și cu caracter politic. „Doleanțele Principatelor Vasale (adică ale României — n.a.) constituie prima etapă pe calea unor pretenții pe de o parte importante, pe de alta, inadmisibile" sublinia Aarif pașa, ministrul de Externe al Imperiului otoman **, îngrijorat că prin intermediul convențiilor comerciale cu alte state România se apropia de neatîrnare.

Pe căi directe și pe căi ocolite

Curînd după sosirea sa în capitala Germaniei, Crețulescu avusese convorbiri cu secretarul de stat Bernhardt-Ernst von Bülow ***, și a primit apoi o invitație din

ținînd seama mai ales că predecesorul său, Theodor Rosetti, nu a putut pătrunde niciodată pînă la bărbatul de stat german. „Ați cîștigat mai mult teren decît ne închipuiam aci" — scria de la București ministrul de Externe V. Boerescu agentului

N. Crețulescu în perioada în care a fost ministru plenipotențiar la Paris (1891-1893)

Ambassade de Turquie.

Berlin.

L'Ambassadeur de Turquie
sera heureux de recevoir Monsieur
Nicolas Kretzulescu, Agent de
S. A. S. le Prince de Roumanie,
demain, mercredi, à deux
heures de l'après-midi.

Ce 21 avril 1874.

Preambul pentru o discuție politică: invitație la ambasada Turciei din Berlin, adresată de N. Crețulescu (21 aprilie 1874)

partea cancelarului Bismarck pentru seara de 18 ianuarie. Era un pas înainte pentru un agent diplomatic nerecunoscut oficial,

*A. D. Xenopol, Nicolae Kretzulescu. Viața și faptele lui, Buc., 1915, p. 112.

** Fragment din directivele trimise de Aarif pașa reprezentantului de la Londra (19 august 1874), citat în C. I. Bălcănuș, Geschichte der Rumänischen Zollpolitik, Stuttgart, 1896, p. 222.

*** Tatăl fostului cancelar german Bernhardt Heinrich Karl von Bülow (pentru care vezi „Magazin Istorie", nr. 7/1970, pp. 91-95).

diplomatic român de la Berlin.

Cancelarul „a fost de o afabilitate fără margini și extrem de prevenitor", raporta Crețulescu guvernului de la București. În problemele politice Bismarck a rămas însă intransigent: România nu e o țară suverană, independența nu-i poate fi recunoscută decît în urma unei înțelegeri a marilor puteri!

Crețulescu nu a dezarmat. „Departee de a ne descuraja — își încheia el raportul cu privire la întrevvedere cu «cancelarul de

Curtea imperială prusacă în contact în mod oficial cu „agentul diplomatic al României” N. Crețulescu (22 martie 1876)

fier» — noi trebuie să persistăm pe drumul pe care ni l-am trasat pentru viitorul patriei noastre”.

Văzînd că acțiunea sa directă nu a reușit, a căutat alte căi. De altfel, simpla lui prezență la Berlin a pus într-o anumită încurcătură pe guvernânții germani care, fără să-l recunoască oficial ca agent diplomatic al României, au fost nevoiți totuși să-i rezerve un loc însemnat la Curtea imperială, pe lângă care fusese acreditat în calitate de trimis al prințului Carol de Hohenzollern. Era ceea ce scontase și guvernul de la București, trimițînd o personalitate marcantă ca agent diplomatic în capitala Germaniei. „Stînjeniți pe cei de la Berlin — îi recomanda ministrul de Externe român V. Boerescu — precum domnul Costaforu jenează pe cei de la Viena. Oamenii politici din cele două capitale ar fi preferat, desigur, ca să fim reprezentați de oameni a căror poziție mai puțin însemnată le-ar fi cerut mai puține menajamente. Dar interesul nostru cere contrariul”.

Introdus la curte și în cercurile politice berlineze, invitat adesea la recepțiile familiei imperiale, la care participau înalți demnitari ai imperiului și ai puterilor străine, Nicolae Crețulescu a reușit să se impună. Reprezentanții acreditați ai unor țări, ca baronul de Nothomb, ministrul Belgiei, sau contele Silvas, ministrul Portugaliei, i-au acordat un sprijin direct în dificila sa misiune.

Astfel, Crețulescu a fost avertizat de ministrul Belgiei să evite o întîlnire cu Aristaki, reprezentantul sultanului, care ar putea să-i atragă în mod dezagreabil atenția că nu este decît un membru al personalu-

lui legăției otomane. Crețulescu era însă hotărît să nu facă nici o excepție și să se prezinte în vizită de curtoazie, în calitate de reprezentant al unei țări străine, și la legăția Sublimei Porți. „Bătrînului baron de Nothomb, care mi-a vorbit cu atîta francheță — raporta reprezentantul diplomatic al României lui Vasile Boerescu — i-am răspuns că... doresc o provocare (din partea lui Aristaki — n.r.) pentru a mă putea explica și a-i spune deschis modul nostru de a gîndi asupra unei politici mai juste pe care guvernul său ar trebui s-o ducă față de noi”. Dar, stupoare! Aristaki a evitat un timp să dea ochi cu diplomatul român, iar mai tîrziu, reîntors de la Constantinopol, el a fost cel care, în noua sa funcție de ambasador, l-a invitat pe Crețulescu în calitate de „agent al domnitorului”. Acesta, conform unui raport al său din 11 aprilie 1874, a fost primit de ambasadorul Sublimei Porți „cu o curtoazie extremă”, exprimîndu-și regretul cu privire la unele neînțelegeri referitoare la dreptul României de a încheia convenții. „El a adăugat — raporta Crețulescu în continuare — că suzeranitatea Porții nu era decît o chestiune formală și că în realitate noi avem întreaga independență”.

Declarațiile ambasadorului otoman de la Berlin constituiau desigur doar o manevră, căuțînd astfel să torpileze activitatea diplomatică a lui Nicolae Crețulescu, activitate urmîrînd afirmarea statului român și privită cu simpatie și interes crescînd de mulți reprezentanți ai statelor străine din capitala germană.

Agentul diplomatic român de la Berlin a căutat să se folosească, în convorbirile dificile purtate cu guvernânții germani, de cuvintele ambasadorului turc. „Dar cine face atențiune la vorbele lui Aristaki?” i-a replicat Bülów, căuțînd în continuare să rămînă rigid în tratative.

În toate convorbirile purtate, noul agent oficial al României la Berlin a căutat să sondeze poziția puterilor europene față de Imperiul otoman și față de eforturile de emancipare ale poporului român. El nu pierdea nici o ocazie de a demonstra strănătății drepturile țării sale, „recunoscute prin vechile tratate”, fiind convins — ca și guvernul de la București, care-i trimitea instrucțiuni în acest sens — că emanciparea economică a României constituie una din premisele suveranității sale politice. Broșura *Les Droits de la Roumanie basés sur les Traités (Drepturile României pe baza tratatelor)*, trimisă, conform unui raport de la Berlin „ministriilor, membrilor corpului diplomatic și mai multor oameni politici, precum și gazetelor” a fost, „de bun efect”, atît la curte cît și în cercurile diplomatice mai puțin înșă în presă care, după cum sublinia Crețulescu în același

document, „nu a făcut nimic“, datorită „persoanelor oficiale de la care primesc instrucțiunile“.

O „eroare“ de protocol

Intr-una din primele seri ale lui martie 1874, Crețulescu intra în posesia unei invitații. „Însărcinatul cu afaceri al României“ era rugat să ia parte la o reprezentație de gală ce urma să aibă loc la Operă în cinstea ducelui și ducesei de Edinburgh, în trecere prin Berlin. Titulatura de pe invitație indica locul alături de ceilalți reprezentanți oficiali ai statelor străine.

Dar, a doua zi, prezentînd scuzele de rigoare, un funcționar al Ministerului de Externe i-a adus o altă invitație în textul căreia, în locul formulării anterioare, aceea de „Însărcinatul cu afaceri al României“, figurau „Dl și D-na N. Crețulescu.“ Ce atitudine trebuia să adopte? Să refuze invitația? Instrucțiunile sosite cu puțin timp înainte de la București îi cereau „să se afirme“, să persevereze. „Veți forța mai bine indirect corpul diplomatic și Curtea regală de a vă recunoaște titlul“, îi scria V. Boerescu. Aceleași sfaturi i le dădea și ministrul Portugaliei, contele Silvas, devenit un prieten al agentului diplomatic român.

Nicolae Crețulescu s-a hotărît deci să treacă peste amorul său propriu și să participe totuși la spectacol. Gestul a fost bine calculat. În antrac, alături de ceilalți membri ai corpului diplomatic, el a fost prezentat chiar de prințul moștenitor german, ducelui de Edinburgh.

Din ce în ce mai des documentele atestă folosirea titlaturii de „agent diplomatic al României“, acordată lui Crețulescu de unii miniștri acreditați la Berlin, inclusiv unii reprezentanți ai unor mari puteri. Nu

știm ce va fi spus însuși „Cancelarul de Fier“ cînd mareșalul palatului l-a invitat, în 22 martie 1876, la un bal la curte pe „agentul diplomatic român Nicolae Crețulescu“, puțin timp înainte ca acesta să părăsească postul său de la Berlin? De această dată nu a mai avut loc nici o modificare a invitației.

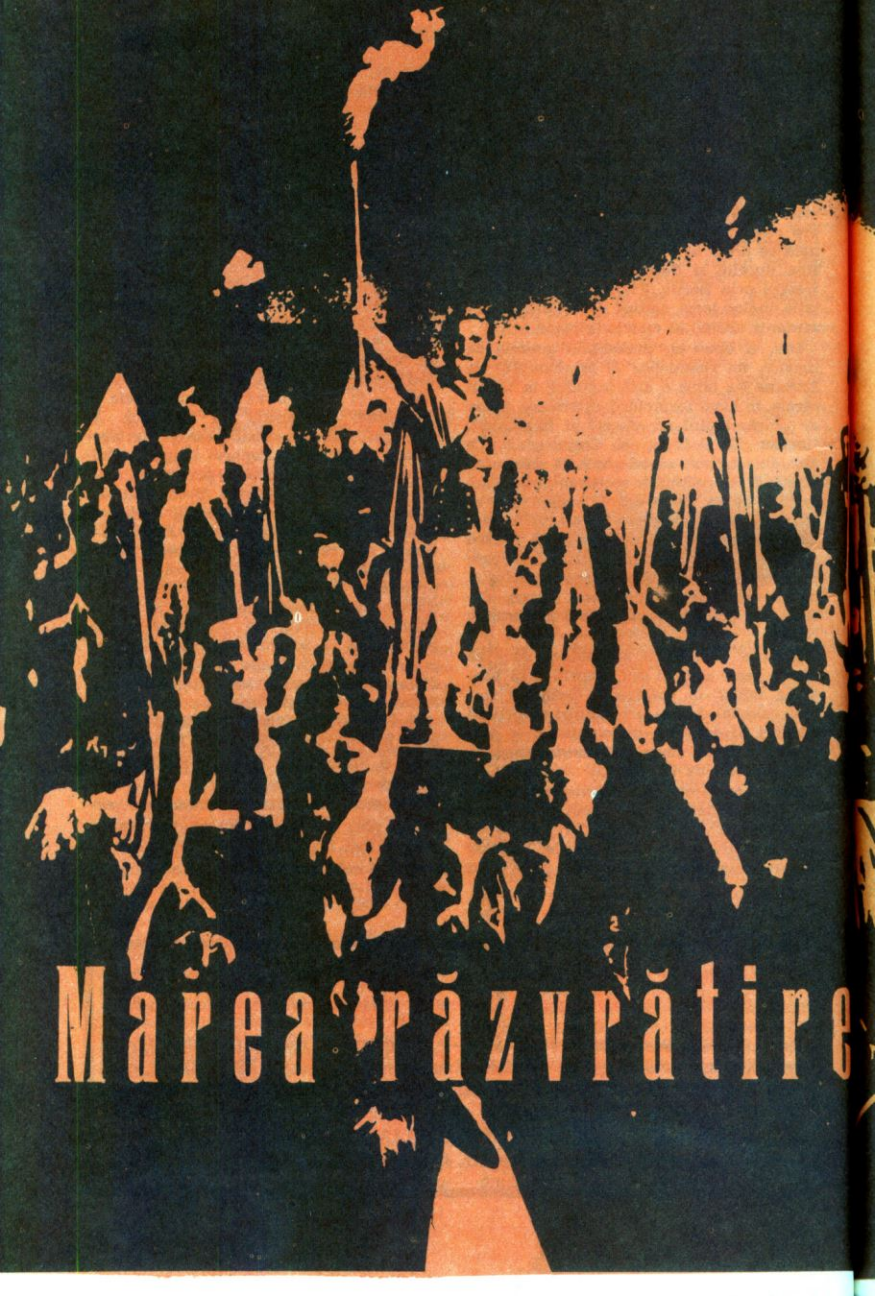
Cauza dreaptă a triumfat

În timp ce în capitalele europene agenții diplomatici ai României depuneau eforturi repetate pentru afirmarea pe plan internațional a noului stat — prin recunoașterea de jure a reprezentanților săi și prin încheierea independentă de convenții comerciale — în sudul Dunării evenimentele se precipitau, îngrijorînd pe Bismarck. În iulie 1875, țărani din Bosnia și Herțegovina s-au răsculat. Poporul bulgar a ridicat de asemenea armele în primăvara anului următor. Pe malurile Bosforului doi sultani erau pe rînd detronați. Serbia și Muntenegru declarau război Porții. Cît timp a mai rămas agent diplomatic al României la Berlin (pînă în aprilie 1876), Crețulescu a sondat, cu abilitatea care-l caracteriza, „punctul de vedere al guvernului german față de numeroasele probleme care se vor pune într-un viitor nu prea îndepărtat“. Sosise însă momentul ca diplomația să cedeze locul luptei armate. Alăturîndu-se Rusiei, care a pornit în 1877 război împotriva Porții, poporul român, prin jertfele de sînge de la Plevna, Rahova și Smîrdan, a făurit o Românie independentă.

Misiunea lui Nicolae Crețulescu a reprezentat doar un episod din efortul general care a fost încununat prin izbînda recunoașterii independenței de stat a României.

O colecție „Magazin istoric“ — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe trimestrul II și pe celelalte trimestre ale anului 1972. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA“—Serviciul Import-Export presă—București—Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B.—2001.

Marea răzvrătire

Cine erau acești oameni socotiți infameș, nedemni de a li se reprezenta chipul? Mulți fuseseră aduși în Peninsula Italică de departe, din Spania sau Numidia, din Galia sau Tracia, din Siria, Dacia sau Grecia, și vinduți în piețe cu bucata sau cu toptanul. Stăpînii lor îi însemnau cu fierul roșu și îi puneau în lanțuri dacă erau buni pentru munca pe ogoare, în mine, la galere, sau îi făceau gladiatori dacă natura îi înzestraseră cu o constituție athletică.

Cu trupurile brăzdate de cicatricile lăsate de loviturile de spadă sau de ghearele fiarelor sălbatice, un mare număr de gladiatori au luptat și au murit în arenele circurilor antice, într-o desfătare a unui public avid de senzații tari.

Nu întotdeauna însă sclavii gladiatori s-au supus voinței stăpînilor. Și atunci cînd, răzvrătindu-se, au pus mina pe arme, au înscris cea mai glorioasă pagină din istoria mișcărilor sociale ale lumii antice : răscoalele sclavilor.

D. Z.

a gladiatorilor

„Un război de-a lungul întregii Italii”

Prof. univ. dr. doc. D. TUDOR

Spectacolele de gladiatori, atât de populare în lumea antică *, au fost imprumutate de romani de la vecinii lor, etruscii. La început, în arenă apăreau numai gladiatori înarmați și se luptau între ei, ca mai târziu să se introducă și fiarele sălbatice pe care aceștia trebuiau să le înfrunte.

Astăzi se cunosc peste 126 amfiteatre construite în diferite provincii ale Imperiului roman, la Roma, Verona, Capua, Pompei, Syracusa — în Italia, la Arles și Nîmes — în Franța, la Sarmizegetusa — în Dacia (de altminteri, pe teritoriul țării noastre au existat și alte amfiteatre pentru luptele de gladiatori: la Porolissum — azi Moigrad, în nordul Transilvaniei — și la Tomis — Constanța — unde s-au păstrat câteva pietre de mormint ale acestor luptători).

Recrutați dintre sclavi sau liberi, dintre condamnații la moarte sau la muncă silnică, dintre prizonierii de război, gladiatorii cei mai căutați pentru rezistența și forța lor fizică, erau galii și tracii.

Intr-un trib tracic, așezat undeva în văile Munților Rodope, s-a născut și Spartacus, viitorul gladiator și conducător al marii răscoale.

Treizeci și trei de istorici și scriitori antici menționează numele lui Spartacus: Sallustius, Cicero, Cezar, Horațiu, Titus Livius, Pliniu cel Bătrîn, Tacitus, Florus, Plutarh, Appianus, pentru a nu-i cita decât pe cei mai cunoscuți. Grandioasa răscoală organizată de gladiatorul trac devenise un adevărat subiect la modă pentru scriitorii din sec. I î.e.n. și de mai târziu, oferindu-le comparații sugestive ori de câte ori aveau de confruntat faptele din prezentul imediat cu cele din „războiul gladiatorilor”. Poate doar amintirea lui Hannibal, înverșunatul adversar al Romei (sec. III î.e.n.), trezea în mintea potențailor romani temerile pe care le provoca amintirea lui Spartacus.

Un dezertor și evadat din neamul tracilor

Viața lui Spartacus înainte de dezlănțuirea răscoalei (73 î.e.n.) e prea puțin cunoscută.

Părinții lui, probabil păstori, au fost nevoiți să-și înscrie fiul ca soldat în rândurile unei trupe auxiliare romane unde, de la bun început, Spartacus s-a făcut remarcant prin forța fizică și curajul său. Clima aspră a meleagurilor lui natale îi călîse trupul, iar sărăcia, cu care fusese obișnuit de mic copil îl învățase să fie cumpătat.

Din motive necunoscute — poate că fostul păstor nu s-a împăcat cu aspra disciplină militară — Spartacus a dezertat. Potrivit legilor romane, o dată prins, un dezertor își pierde libertatea și era vin-

dut ca sclav. Aceasta a fost și soarta lui Spartacus. Cumpărătorul, pe nume Lentulus Batiatus, un **lanista**, (negustor de carne vie), avea în orașul Capua o școală de gladiatori care, o dată instruiți, erau vinduți cu un preț ridicat pentru cumplitele spectacole din arene. Puternic și îndemnatic, Spartacus a fost scutit de ucenicie și numit **doctor**, care însemna instructor.

Capua a fost unul din marile centre ale școlilor italice de gladiatori, supranumit și „cartierul general al gladiatorilor”. În acest oraș bogătașii își trimiteau sclavii pentru a deprinde mînuirea spadei, tridentului și plasei, nelipsitele arme ale luptătorilor din arene. Pe la mijlocul sec. I î.e.n. la Capua a fost instruită și trupa de gladiatori a lui Caesar.

După specificul armamentului și tactica folosită luptătorii se împărțeau în mai multe categorii. Istoricul Florus mențio-

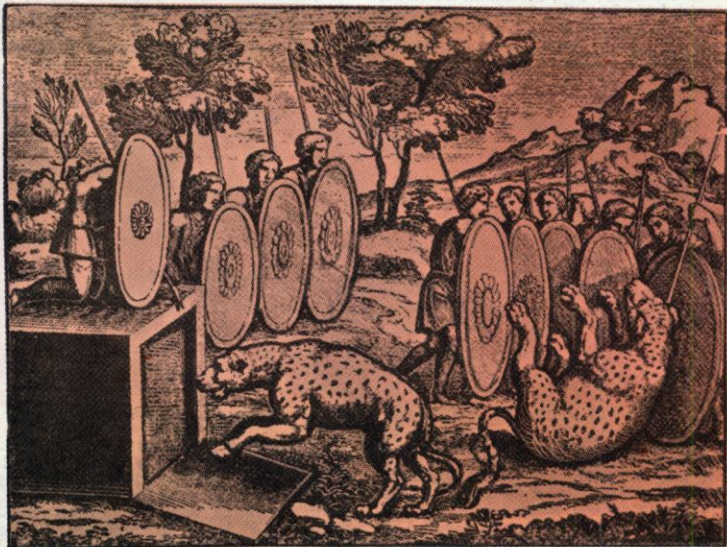
* Vezi și „Magazin istoric”, nr. 12/1970.

nează că Spartacus a fost un **mirmillo** și purta o **armatura gallica**: scut lung și ușor, cască și sabie lungă, cu două tăișuri. Adversarul lui numit **retiarius**, era înarmat cu un trident și o plasă, în care căuta să-l prindă pe **mirmillo**.

În cazărmile din Capua elevii gladiatorilor erau considerați sclavi și deci supuși unui regim dur în ceea ce privește hrana, programul și disciplina. Spartacus n-a putut rămâne nepăsător la suferințele acestor făpturi, care trebuiau să-și verse singele pentru a distra nemiloșii stăpîni. În înțelegere cu 200 gladiatori, între care Crixos și Oinomaos, el a organizat o evadare, „punîndu-și viața în primejdie pentru liber-

mate din legionari italici. Pe de altă parte, anii îndelungați de recrutare militară, la care s-au adăugat presiunile exercitate de bogăția din marile orașe, i-au lipsit pe micii fermieri de pămîntul lor și le-au lichidat clasa. Ei s-au pierdut în masa sărăcimii, iar fermele lor au fost adunate în uriașe latifundii lucrate de sclavi. Numărul acestora creștea mereu. Avizi de bogății și triumfuri, generalii romani victorioși trimiteau spre „cetatea celor șapte coline“ nu numai fabuloase prăzi de război, metale prețioase și opere de artă, dar și sute de mii de captivi, pentru a fi vînduți ca orice marfă.

Această epocă agitată pentru republica

Vînători înarmați cu sulite și scuturi prind fiarele ce vor fi apoi asmuțite împotriva luptătorilor din arene

tate, mai degrabă decît să se ofere în spectacol la circ“ (Appianus).

Evadarea s-a produs într-un moment favorabil sclavilor.

La Roma o seamă de ambițioși căutau să-și facă loc în arena politică, declanșînd sîngeroase conflicte interne. Războaiele în care era angajată republica romană în Orient, Balcani și Spania, îndepărtaseră din peninsula grosul trupelor de elită, for-

romană, o republică în descompunere, răscolită de lupta pentru supremație, a scos în evidență nemulțumirile ce mocneau în rîndul multor pătri și categorii sociale și, mai presus de orice, a subliniat marea, principalul antagonism al societății romane, cel dintre stăpîni și sclavi și masa acelor asupra cărora proprietarii lor aveau drept de viață și de moarte.

Cetatea „muntelui de foc“

Armele fiind închise în magazia cazărmii, gladiatorii au fost nevoiți să-și croiască drum spre libertate bîzîindu-se doar pe forța lor fizică.

Grupul de 70 evadați — atâți au reușit să scape din cei 200 — s-au înarmat cu cuțite, săbii, grătare de fier, pe care le-au luat dintr-o prăvălie. Acestea au fost primele arme ale luptătorilor lui Spartacus, arme cu care aveau să înfrângă pe urmăritorii lor. În marșul spre cetatea naturală pe care o forma Vezuviul, gladiatori și-au înmulțit rindurile cu alți sclavi înțelniți în drum. În plus, au avut norocul să poată captura mai multe căruțe încărcate cu arme și echipament de luptă.

Vezuviul, „muntele de foc” cum i se spunea, dormita și vița de vie sălbatică îl îmbrăcase până în vîrf. Fugarii se puteau ușor ascunde în craterul și în cavernele lui de unde, prin incursiuni nocturne, atacau fermele (villae rusticae) de pe latifundiile Campaniei pentru a se aproviziona. Ocupînd acest loc fortificat ne

Propretorul Caius Claudius Glaber, cu un efectiv de 3000 soldați a împresurat muntele și a ocupat singura potecă ce ducea spre crater. Dar Spartacus nu era omul care să devină victima unei capcane. Din ordinul lui au fost împletite scări din viță sălbatică și, pe întuneric, oamenii săi au coborît peste prăpăstiile muntelui. Glaber s-a trezit atacat din spate și ostașii săi au scăpat lepădîndu-și armele și fugind în dezordine. Ecoul primului mare succes al gladiatorilor a adunat pe Vezuviu, scrie Plutarh „mulți sclavi din acele părți, care duceau vitele la păscut, și ciobani, oameni buni, luptători și iuți de picior”. Muntele vulcanic a devenit neîncăpător. În plus, mulțimea răsculaților impunea acțiuni în cîmp deschis, ceea ce l-a determinat pe Spartacus să coboare la cîmpie.

Socotită în primele momente o răzvră-

spune Plutarh, sclavii „și-au ales trei comandanți dintre care primul era Spartacus, trac de neam, din tribul maidicas, care dispunea nu numai de un mare prestigiu și de putere, ci era mai distins și prin inteligența sa [...]”.

Spre fortăreața naturală a Vezuviului au început să se scurgă, la chemarea răsculaților, mulțime de sclavi de pe latifundiile vecine, oameni liberi sărăciți, fel de fel de nemulțumiți. Spartacus a reușit, în scurt timp, „să adune în jurul său o mare mulțime de oameni” (Appianus) și să-și formeze un anumit stat major pentru înstruirea și conducerea celor ce căutau libertatea înrolîndu-se sub steagurile lui.

Pericolul pentru proprietarii de sclavi devenea grav. Fortele militare romane din orașele vecine Neapolis, Cumae, Capua și Nola, nu mai erau în stare să lupte singure cu armata lui Spartacus. Împotriva celor de pe Vezuviu au fost trimise trupe din Roma.

tire efemeră, acțiunea lui Spartacus a început să fie privită ca un veritabil război. Se declanșase marea epopee a răscăleii sclavilor, care avea să zdruncine din temelii orînduirea sclavagistă. După aprecierea lui V. I. Lenin, „Spartacus a fost unul dintre cei mai mari eroi ai uneia dintre cele mai mari răscăleale a sclavilor [...]”. Timp de mai mulți ani, atotputernicul — după cum părea — Imperiu roman, înțemeiat în întregime pe sclavie, a fost zguduit de loviturile unei răscăleale uriașe a sclavilor, care s-au înarmat și s-au adunat sub conducerea lui Spartacus, formînd o enormă armată”.

Spre Alpi sau spre Roma!

Sub comanda lui Spartacus și a locotenenților săi — gali Crixos, Gannicus și Castus, orientalul Oinomaos și alții — se afla o masă de luptători de loc omogenă din punct de vedere etnic, compusă din reprezentanți a numeroase neamuri: celți,

germani, traci, italici, deci un mozaic de seminții, cu interese și mentalități diferite, care a putut fi organizat și stăpînit numai de un geniu militar și de un conducător politic de prestigiu, cum a fost Spartacus.

Și totuși, el n-a putut să împiedice ca din acest amalgam de mentalități și interese să se desprindă două orientări în alcătuirea programului de acțiune a răsculaților. Crixos, de pildă, sprijinit de micii cultivatori italici și de sclavii născuți din captivi aduși mai demult în Italia, a sugerat un plan neobișnuit de îndrăzneț pentru acea vreme: ridicarea la luptă a tuturor sclavilor din Italia, atacul Romei și răsturnarea puterii existente. Poate că Spartacus s-a temut să înfrunte forța militară a Romei, și de aceea a înfățișat un plan mai moderat: să răzbată pînă în Alpi

ților își ofereau lanțurile pentru a se turna din ele săbii și sulii.

Speriat de numărul tot mai mare al luptătorilor lui Spartacus, în toamna anului 73 î.e.n. Senatul a trimis împotriva lui pe unul din pretori, Publius Varinius, care însă nu i-a atacat pe răsculați cu întregul său efectiv. Primul a început lupta ajuturul de comandant Thoranius, dar a fost înfrînt și pus pe fugă. Apoi au intrat în acțiune, pe rînd, ofițerii Furius și Cossinius, iar în cele din urmă însuși Varinius. Toți au fost însă respinși cu grele pierderi. Aproape 6000 legionari romani au fost scoși din luptă sau au desertat, iar Cossinius a fost ucis. Sclavii victorioși au capturat steagurile și fasciile romane și le-au înmînat comandantului lor, Spartacus.

De data aceasta, Senatul s-a alarmat de-a binelea. Armata lui Spartacus ajun-

Un spectacol obișnuit pentru Roma antică: gladiatori în arenă

și să treacă munții ca apoi fiecare să poată ajunge pe meleagurile natale.

Cauzele acestor neînțelegeri nu sînt cunoscute în întregime. Cert e că ele aveau să dăinuie pînă la sfîrșitul răscoalei. Dar — fapt demn de remarcat — în fața primejdiei divergențele erau date uitării, pentru a reînvia în momentele în care slăbea ofensiva romană. În unul din aceste momente Crixos, Gannicus și Castus s-au separat, împreună cu un detașament destul de numeros, de grosul armatei lui Spartacus. Imprudentă care avea să-i coste viața.

Pentru a putea face față noilor atacuri din partea armatei romane, Spartacus a ordonat să fie confecționate scuturi din răchită împletită și lănci din pari de lemn ascuțiți, căci răsculații nu aveau suficiente arme de metal. Istoricul Florus spune că sclavii proaspăt sosiți în tabăra răscula-

sese la 70 000 luptători. În orice moment, întreaga Italie putea fi cuprinsă de o răscoală generală a sclavilor, sprijiniți de țărani deposezați de pămînt. În anul 72 î.e.n. consuli Clodianus și Publicola, fiecare cu cîte două legiuni pedestre, și fostul pretor Q. Arrius, cu un corp de cavalerie, au primit ordinul să pornească împotriva răsculaților. Și acești comandanți romani au reeditat însă greșeala tactică a predecesorilor lor, divizîndu-și forțele. În toiul luptelor a fost însă zdrobit detașamentul lui Crixos. La poalele Muntelui Garganus, înfruntînd forțele romane, locotenentul lui Spartacus a murit eroid alături de 20 000 oameni aflați sub comanda lui.

„Spartacus ad portas”

Spartacus a pornit cu grosul armatei spre trecătorile Alpilor, respectînd planul inițial. În fața lui, Clodianus a încercat să blocheze drumurile spre nord, în spate

era urmărit de trupele lui Publicola și Arrius. Obstacole de netrecut pentru Spartacus? Nicidecum. Tactica sclavului s-a dovedit, o dată mai mult, superioară celei adoptate de consulii romani. El a atacat prin surprindere și neașteptat de repede grupul de armate ale lui Clodianus, dispersându-l, ca apoi, la fel de brusc, să se întoarcă împotriva urmăritorilor săi și să-i pună pe fugă. În plină derută, Publicola și Arrius și-au pierdut pină și bagajele.

Spartacus și-a reluat marșul alpin, către trecătorile ce le-ar fi îngăduit sclavilor să plece în Galia sau în Germania, în Peninsula Balcanică sau în Orient. Pe atunci, guvernatorul Galiei Cisalpine (Lombardia de azi) era Cassius Longinus. În fruntea a 10 000 ostași el a încercat să-i atîină calea lui Spartacus la Mutina (actualmente Modena). Rezultatul: armata guvernatorului a fost împrăștiată, tabăra lui nimicită, iar el însuși a scăpat numai pentru că a avut un cal iute de picior.

Patru armate romane împrăștiate, patru victorii răsunătoare ale răsculaților! Nimic nu-l mai împiedica pe Spartacus să-și realizeze intenția și să treacă Alpii. Dar, s-a întâmplat ceva de neînțeles. Subit, abandonându-și planul, conducătorul sclavilor a făcut cale întoarsă spre centrul și sudul Italiei. De ce? Au fost formulate fel de fel de ipoteze, fără să se ajungă însă la o concluzie. Poate că Spartacus n-a îndrăznit să încerce greaua traversare a munților, sau poate că în acel moment decisiv a precumpănit părerea celor care socoteau că războiul trebuia continuat în peninsula, în special pentru a ataca Roma. Un lucru rămîne sigur: Spartacus n-a renunțat la intenția de a părăsi Peninsula Italică, fiindcă mai târziu va încerca să plece prin Sicilia sau peste Marea Adriatică.

Pe la mijlocul anului 72 î.e.n. Spartacus comanda o armată de circa 100 000 oameni, înzestrată cu armament de bună calitate, capturat de la legiunile romane. La Roma panica era atât de mare, încît expresia „Hannibal ad portas“ a fost repusă în circulație, într-o nouă variantă: „Spartacus ad portas“.

„Războiul gladiatorilor“ dura de trei ani și nici un comandant de armată, dintre cei ce nu se războiau în Spania sau în Balcani, nu mai putea să-l înfrunte pe Spartacus. În cele din urmă, marele bogătaș Licinius Crassus s-a hotărît să ia comanda a opt legiuni (circa 45 000 oameni) cu care să pornească împotriva răsculaților.

Noul comandant a hotărît să adopte tactica folosită odinioară de Fabius Maximus Cunctator împotriva lui Hannibal. Cu alte cuvinte a evitat bătăliile de mare amploare, mulțumindu-se să hărțuiască grupuri răslețite de sclavi, să împiedice aprovizionarea armatei lui Spartacus și să aplice pedepse sîngeroase legionarilor fri-

coși sau nedisciplinați. Astfel, cînd un locotenent al său l-a atacat pe Spartacus fără aprobarea comandantului suprem, iar legionarii înfrinți au aruncat armele și au fugit, Crassus a poruncit să fie executat fiecare al zecelea legionar. Dar Crassus a recurs și la alte metode pentru a impresionarea metropola. Distrugînd, de pildă, un detașament de sclavi plecați după aprovizionare, el a transmis la Roma că a re-purtat o mare victorie.

Capcana dejucată

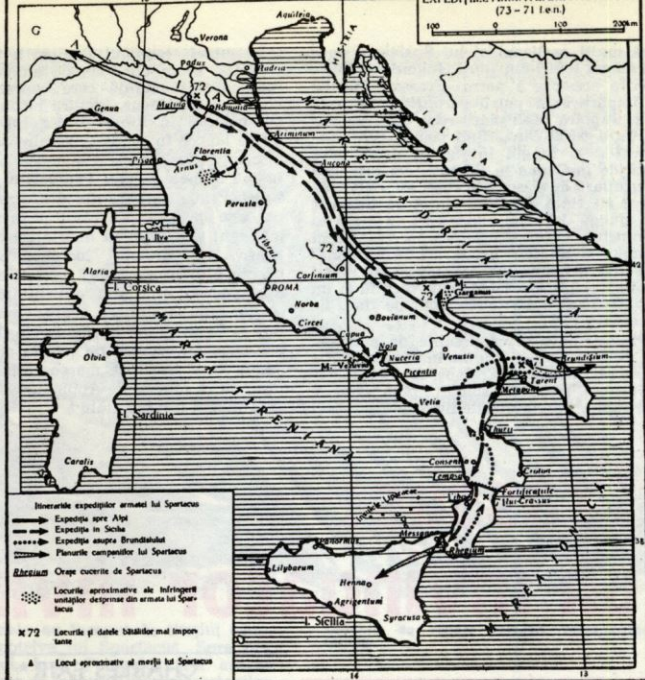
Nevoia de alimente, dorința de a părăsi peninsula și perspectiva de a aprinde noi focare de răscoale, l-au îndemnat pe Spartacus să încerce o debarcare în Sicilia, locul multor răzvrătiri de sclavi (ca cele din 137 și 104 î.e.n.). Insula era guvernată atunci de faimosul Caius Verres (care mai târziu avea să fie acuzat de Cicero, într-un răsunător proces, că a făcut avere jefindu-și cu nerușinare țînutul). Guvernatorul a întărit coastele răsăritene ale insulei, pentru a le apăra împotriva invaziei lui Spartacus. Răsculaților nu le-a rămas decît să încerce trecerea peste strîmtoarea Messina, acolo unde marea se zbate „între Scylla și Charybda“, înmormîntînd corăbiile. Spartacus și-a adunat armata la Rhegium (azi Reggio Calabria) dar n-a reușit să treacă în insulă.

Fidel tacticii sale de copoi, Crassus s-a apropiat treptat de tabăra sclavilor, fără a îndrăzni să atace. A ordonat însă să fie săpat un șanț lung de 55 kilometri, de la Marea Tireniană la Golful Tarentului, care a izolat armata lui Spartacus. Încercările sclavilor de a trece strîmtoarea Messinei pe plute improvizate, ca și cîteva atacuri izolate pentru a rupe încercuirea, au eșuat. Spectrul foamei devenea tot mai amenințător.

Dar nici de data aceasta Spartacus nu s-a lăsat prins în capcană. Într-o noapte întunecoasă și vîntoasă, luptătorii lui au reușit să umple o parte din șanțul lui Crassus cu pămînt, trunchiuri de copaci, cadavre de cai și să iasă din încercuire. Spartacus i-a condus spre Brundisium (Brindisi), port la Marea Adriatică, sperînd să găsească acolo corăbii care să-l transporte spre Peninsula Balcanică. De altminteri, era ultimul prilej de a părăsi cît mai grabnic Italia; în urma cererii desperate a Senatului, din Spania și din Macedonia se întorceau armatele lui Pompeius și ale lui Lucullus Varro, pentru a înăbuși răscoala.

Dar Crassus, prea puțin încîntat de perspectiva de a împărți victoria cu aceștia, a precipitat ofensiva.

A fost un nou moment critic pentru Spartacus. În plus, în rîndurile armatei

lui au renăscut divergențele, amplificate de faptul că 10 000 luptători de origine celtică și germanică, conduși de Castus și Gannicus, nu doreau să traverseze Adriatică. Ei s-au separat de grosul armatei, așa cum făcuse anterior Crixos cu soldații lui, și au împărțit soarta acestora: „Toți au pierit cu onoare — scrie Plutarh — fără să se miște din locul rezervat fiecăruia pentru luptă”. Într-o scrisoare trimisă Senatului, Crassus arăta că a pus mîna cu acest prilej pe 5 vulturi de argint, 26 steaguri și 5 fascii romane, ce fuseseră capturate pînă atunci de Spartacus. Îndată după aceea, Spartacus a mai reputat o victorie asupra lui Crassus, apropiindu-se vertiginos de Brundisium.

Și atunci a intervenit neprevăzutul; portul a fost ocupat de armatele lui Lucullus Varro, debarcate din Balcani.

Ultima bătălie

Lui Spartacus nu i-a rămas decît să angajeze o luptă disperată cu forțele lui Crassus, care să-i aducă victoria sau moartea. Se spune că înainte de această înfrîngere el și-a înjunghiat calul, pentru a nu-l

lăsa să cadă în mîinile dușmanului. (Nu-i exclus ca această legendă să fi apărut mai tîrziu. Omorîrea calului înainte de o luptă cu puțini sorți de izbîndă este un motiv des întîlnit la istoricii antici. După cum nu-i exclus ca Spartacus, rînit fiind, să fi descălecat, să-și fi ucis calul și să fi continuat lupta ca pedestraș.)

Bătălia finală a avut loc în anul 71 î.e.n. în apropiere de Brundisium. Numeroși istorici ne-au descris-o cu patetism și admirație pentru faptele eroice ale comandantului răscoalei. Florus evocă iureșul disperat al gladiatorilor, în frunte cu generalul lor, iar Appianus descrie astfel moartea lui Spartacus:

„[...] A fost rînit de o sulită în coapsă și, sprijinindu-se pe un genunchi, puse scutul în față și continuă să lupte cu hotărîre împotriva acelor care îl atacau, pînă cînd ațit el, cît și o mare mulțime de soldați din jurul său, fiind încercuți, au fost uciși. Restul armatei lui, ajuns în mare neorînduială, a fost măcelărită cu nemiluita. Este greu de socotit numărul morților din partea răsculaților. Romanii au pierdut cam o mie de oameni, iar cadavrul lui Spartacus n-a fost găsit. Au fost

Însă mulți partizani ai lui Spartacus care au scăpat teferi din luptă, fugind în munți. Contra acestora a pornit Crassus. Fugarii se împărțiră în patru corpuri de armată și se luptară pînă pieriră cu toții, cu excepția a 6000 care, fiind prinși, fură răstigniți de-a lungul întregului drum care duce de la Capua la Roma". (Au fost însă și grupuri de răsculați care au reușit să scape cu viață. O parte din ei au încercat să ajungă în Alpi, dar s-au întîlnit cu Pompeius, care se întorcea în grabă din Spania, și au fost masacrați. Alte rămășițe ale armatei lui Spartacus au reușit însă să se retragă în Munții Apenini și au dat de furcă autorităților romane timp de zece ani.)

Plutarh notează că, înainte de a fi rănit, Spartacus s-a avîntat în rîndurile romane să-l ucidă pe Crassus. A doborât doi centurioni și mulți soldați, pînă cînd a fost copleșit de loviturile dușmane.

În ruinele orașului Pompei a fost descoperită, acum cincizeci de ani, o interesantă frescă murală care reprezintă rănirea lui Spartacus. Pictura ne înfățișează doi călăreți în luptă, dintre care primul înfinge lancea în coapsa rivalului său. Două inscripții puse deasupra capetelor lor le indică numele: **Felix Pompeians** și **Spartacus**. Prin urmare Felix din orașul Pompei este cel care l-a rănit pe marele comandant și a ținut să imortalizeze această ispravă pe perețele locuinței sale. Din păcate alte reprezentări plastice ale lui Spartacus, datînd din antichitate, nu se cunosc. Dar amintirea acestui mare căpitan al lumii antice a rămas vie de-a lungul secolelor, după cum nu s-a stins niciodată ecoul trezit de marea răscoală condusă de el, numită de Appianus „Un război de-a lungul întregii Italii“.

Crassus: un învingător învins

CHARLES FAIR*

Acest comandant roman a condus într-un deșert oriental 50 000 soldați disciplinați și bine echipați și apoi a făcut toate greșelile militare posibile. Rezultatul a fost un dezastru fără precedent.

Intr-o epocă în care campaniile militare reprezentau una din cele mai scurte căi spre o poziție politică de prim rang, Marcus Licinius Crassus nu s-a sfiit să accepte sfidarea lansată de împrejurări și să urmeze această cale. Împrejurările l-au stimulat însă să întreprindă prea mult și să sufere un mare și ultim eșec. Un eșec răsunător, care i-a asigurat intrarea în istorie.

Crassus provenea din ordinul ecvestru (oarecum echivalent cu nobilimea industrială din Anglia sau cu marea burghezie din America). În limba latină numele lui însemna gros, gras, dens. Ceea ce nu are nici o legătură cu formidabila lui capacitate de a întui șansele de succes — s-a aliat cu Sylla împotriva partidei popularilor — și mai ales modalitățile de a trage foloase de pe urma unui dezastru național.

Afaceri sau strategie?

Plutarh a acordat o mare importanță lăcomiei lui Crassus, dar poate că a exagerat. Nu începe îndoială că Crassus s-a remarcat ca un afacerist priceput, dar

* Medic neurolog și scriitor, Charles Fair este și autorul unei istorii militare, apărută în toamna anului trecut în Editura Simon & Schuster. Cartea, din care reproducem fragmentul alăturat este intitulată *From the Jaws of Victory (Din eșecurile victoriei)* și reprezintă după opinia autorului, o cronică a „urmărilor prostiei ajunsă la putere“.

dacă zgîrcenia a fost cu adevărat pasiunea lui dominantă, e greu de explicat de ce a continuat să facă politică și să conducă o armată mult timp după ce ajunsesese probabil cel mai bogat om din Roma. De ce nu s-a retras, ca Sylla, sau de ce nu a continuat pur și simplu să adune averi? Poate că a fost mai curînd un concurent prin excelență, decît un geniu financiar?

El mai mare succes militar al lui Crassus, dar și perioada critică în evolu-

Corabie de război romană transportind soldați

ția vieții sale au început în timpul campaniei împotriva lui Spartacus. Spre nenorocul lui, însă, Pompeius și-a arogat meritul de a fi înăbușit răscoala sclavilor și s-a bucurat de primirea triumfală a Romei, în timp ce el, Crassus, a trebuit să se mulțumească doar cu simple ovații. Poate — cine știe? — această întorsătură a lucrurilor l-a pierdut pe Crassus, trezind în el ambiții nesăbuite, la care nu năzuise de la început. Căci într-o epocă ce începuse să respecte forța mai mult decât orice altceva, el a avut imensul ghinion de a se afla la putere alături de două mari genii militare ale timpului. Dar locul de frunte i-a fost refuzat.

În plus, el înainta în vîrstă, pășind în acea perioadă a vieții în care caracterul unui om poate căpăta trăsături bizare. Plutarh relatează o asemenea schimbare la Crassus; la vechea lui slăbiciune, zgîrcenia, s-a adăugat o nouă pasiune. Faptele glorioase ale lui Caesar l-au făcut să-și dorească trofee și triumfuri, socotind că numai în această privință nu-l întrecuse pe viitorul dictator. Noua lui pasiune nu i-a mai dat pace...

Norocul i-a suris după ce el și Pompeius au împiedicat, cu forța, o ultimă încercare de a se organiza alegeri consulare și după ce triumvirii (ei doi, plus Caesar), au reușit să se facă proclamați consuli, împărțindu-și lumea romană. Caesar și-a

asumat guvernarea Galiei, lui Pompeius i-a revenit Spania, iar lui Crassus, Siria.

În Orientul Mijlociu influența romană se extindea doar pînă la Eufurat, dincolo de care, în Mesopotamia și Persia, se afla regatul parților. Pe lângă faptul că erau inamici șireți, care derutau, de un timp încoace părții rivalizau cu Roma în încercarea de a subjugă Armenia. Așadar, nu numai că se aflau în afara puterii romane, dar erau ei înșiși suficient de puternici pentru a fi considerați de romani o permanentă amenințare și o pacoste. Și atunci Crassus a hotărît să reglementeze problema parță. Ideea înfrîngerii parților i-a sugerat chiar proiecte și mai grandioase. El a început să viseze la cuceriri în Orient ca cele ale lui Alexandru cel Mare.

Dar expediția lui Crassus a început destul de prost. Oricît de obișnuți erau cu războiul, romanii s-au împotrivit arbitrarului acestei campanii, de loc atrăgătoare. Un tribun al poporului, Ateius, a încercat să-i împiedice plecarea și Crassus s-a văzut nevoit — cu un sentiment pe

care oricine și-l poate închipui — să ceară ajutorul lui Pompeius. De îndată ce poporul l-a văzut pe Pompeius „cu chipul și privirea radioasă”, spune Plutarh, s-a liniștit și s-a dat la o parte în tăcere...

După acest incident Crassus s-a grăbit să ajungă la portul Brundisium, iar o dată ajuns a continuat să se grăbească atât de tare, încât a ieșit în larg pe furtună și a pierdut câteva corăbii. În cele din urmă a sosit în Siria, unde în vara anului 54 î.e.n. și-a pregătit ofensiva.

În această etapă Crassus a făcut mai multe greșeli grave. După părerea lui Plutarh, cea mai gravă a fost aceea că nu a ocupat Babilonul și Seleucia, „cetăți dintodeauna potrivnice părților”. În schimb, s-a dat la îndeletniciri care aduceau mai curând a afaceri decât a strategii. „El nu cerceta numărul armelor, nici nu făcea întreceri gimnastice, ci ținea socoteala veniturilor cetăților [cucerite] și [...] cerind popoarelor și dinastiilor recrutări de soldați, apoi lăsându-le în pace — dacă-i dădeau bani — și-a căpătat o faimă rea, atrăgându-și disprețul”.

50 000 oameni în deșertul Mesopotamiei...

Și mai grav a fost însă faptul că Crassus nu a căutat să cunoască metodele de luptă ale dușmanului. Ori, soldații romani relatau — spune Plutarh — „că de paști nu poți scăpa când te urmăresc, iar atunci când fug ei nu pot fi prinși; că aruncău cu un nou tip de săgeți care zburau mai repede decât le puteai vedea și străpungeau pe oricine nimereau”. Într-adevăr, îmbinând o excepțională forță de șoc cu mobilitatea, părții elaborează o tehnică de luptă de tipul „loveste și fugi”. În schimb, le lipseau infanteria și trupele de ocupație și de rezistență cu care să țină piept dușmanului, ceea ce i-a făcut să câștige puține victorii decisive împotriva romanilor, în schimb au reușit în multe acțiuni de ariergardă. În acest sens erau — am spune azi — o forță de guerrilla. Nu există nici o dovadă că Crassus a înțeles situația. El a crezut, probabil, că tactica romană de urmărire și hărțuire va rezolva lucrurile.

Următoarea lui greșală a fost că a refuzat sfatul regelui Armeniei de a invadea Partia prin țara lui, beneficiind astfel de o bună aprovizionare și, pe deasupra, de protecția munților, care să-l apere de operațiile de cavalerie partă. Dacă așa s-au petrecut lucrurile, înseamnă că Crassus nu știa mai nimic despre dificultățile tactice cărora trebuia să le facă față în șesurile nisipoase ale Mesopotamiei.

Ultima greșală a făcut-o în plină campanie. Scoțându-și armata din tabăra de iarnă, în anul 53 î.e.n. el s-a îndreptat spre Zeugma (la nord-vest de Antiohia) unde a trecut Eufratul. Armata lui se compunea din șapte legiuni (vreo 42 000 oameni), 4 000 călăreți și un corp identic ca număr de infanterie ușoară. Aghiotantului lui l-a sfătuit fie să pornească spre o cetate romană, de unde ar fi putut întreprinde fără teamă operații de recunoaștere, fie să înainteze pe malul râului spre nord, către Seleucia, căci astfel ar fi avut flancul drept acoperit și aprovizionarea cu apă asigurată. Crassus nu a făcut nici una, nici alta. În schimb, s-a luat după un șef din partea locului, care a pretins că în fața romanilor se afla numai o unitate puțin numeroasă, comandată de Surena și că regele părților, Horodes, șovăia, nefrăzărind să înceapă un război. Mai mult, sfătuitorul său l-a îndemnat pe Crassus să-l atace imediat pe Surena, înainte ca regele să ia o hotărâre.

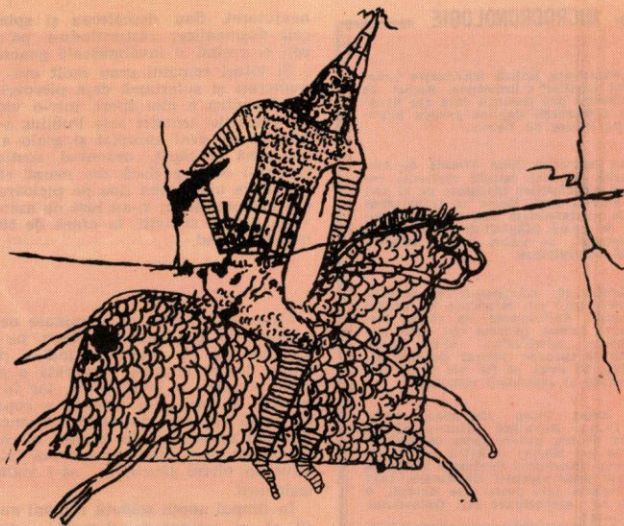
Ațîtat poate de ideea unei victorii rapide și fără să-și dea seama de dificultatea de a lupta în câmp deschis cu un inamic mobil, Crassus nu numai că s-a încrezut în spusele acestuia, dar l-a și angajat călăuză. După ce romanii au înaintat o bucată de deșert, regele Armeniei a trimis însă vorbă că a fost atacat de Horodes și că nu li va putea trimite întăriri; el i-a propus lui Crassus să se întoarcă, prevenindu-l din nou să nu angajeze o luptă cu părții pe un teren deschis. Lipsit de tact, ca de obicei, Crassus nu i-a urmat sfatul.

Apoi călăuza a dispărut subit și armata romană, numărînd aproape 50 000 oameni, a rămas părăsită în deșertul Mesopotamiei, undeva la răsărit de Eufrat, destul de aproape de râul Balis-sos și de cetatea Carrhae.

În acest timp, pe cînd armata înainta spre est, spre Balis-sos, iscoadele au anunțat că inamicul era prin apropiere. Probabil că în acele clipe lui Crassus i-a revenit ceva din vechia lui agresivitate, căci a hotărât să angajeze imediat lupta.

Cînd a apărut, armata partă nu părea mare. Comandantul ei, Surena, spune Plutarh „pusese în fața avangărzii ostași de rînd, dar ascundea strălucirea armelor, poruncind ostașilor să arate haine și piei de animale obișnuite”. În realitate, Surena avea 10 000 arcași călări și, în spatele lor, o coloană de aprovizionare de 1 000 cămile.

Ajunșind aproape de romani comandantul părților a dat semnalul luptei: „Mai întâi cîmpia s-a umplut de un urlet greu și de un vuiet înfricoșător. Căci părții se ațîtau la luptă [...] făcînd din piele foarte dure [...] iar acestea răsună profund și înfricoșător, ca niște mugete de fiare sălbatice și ca sunetul trăsnetului”.

Publius încearcă un contraatac

Înainte ca romanii să-și fi revenit din uimirea pe care le-o provocase acest zgomot, dușmanii și-au aruncat acoperămintele de pe armuri. Acum puteau fi văzuți limpede, cu coifurile arzînd ca focul, cu oțelul platoșelor strălucind puternic, cu caii apărați de plăci de bronz și fier.

Arcașii părți călări au încercuit armata romană, care nu se aștepta la o asemenea manevră și au aruncat o ploaie deasă de săgeți asupra soldaților lui Crassus, provocîndu-i pierderi grele. Nici nu încercau să țintească — scrie Plutarh — căci romanii erau atît de îngrămădiți unul în altul, încît să fi vrut și nu ar fi putut să nu-i nimerească. Cînd soldații romani au încercat să contraatace, părții călări au ieșit repede din raza lor de acțiune, continuînd să tragă în timp ce se îndepărtau. Plutarh remarcă această manevră inteligentă — să lupti și în același timp să te pui la adăpost, așa încît să nu te dezonzorezi prin fugă — pe care un istoric modern ar considera-o doar ca o tactică superioară, de felul celei folosite de formațiile de blindate în retragere.

Barajul arcașilor continuînd, Crassus a ordonat fiului său, Publius, să organizeze un contraatac mai hotărît. Cu 1300 călăreți, 500 arcași și 8 cohorte de infanterie grea, acesta a pornit o șarjă împotriva părților, care au fugit. Încurajat, tînărul

„Acum puteau fi văzuți limpede, cu coifurile arzînd ca focul, cu oțelul platoșelor strălucind puternic, cu caii apărați de plăci de bronz și fier“

Crassus a trimis cavaleria să-i urmărească, iar el s-a luat după ei cu infanteria. Cîrînd s-a văzut însă limpede ce ținteau părții prin retragerea lor. După ce Publius și oamenii lui înaintaseră o distanță oarecare, inamicul a reapărut brusc în număr mare; dar în loc să atace frontal, părții au început să călărească în jurul infanteriștilor. Plutarh spune că ridicau „valuri de nisip care aduceau praf imens, astfel că romanilor nu le era ușor nici să distingă lucrurile, nici să grăiască, ci aflîndu-se înghesuiți pe un spațiu îngust și căzînd unii peste alții, se prăvăleau și mureau cu greu, căci nu aveau o moarte rapidă [...]. Se prăbușeau din pricina rănilor și încercau să scoată cu forța virfurile încovoiate ale săgeților care pătrunseseră în vine și în nervi, și în acest fel ei se sfîrșiau și se distrugau singuri“. Atunci Publius a ordonat cavaleriei să facă o șarjă. Galii lui călări purtau însă lănci prea ușoare pentru a putea străpunge armurile rezistente ale părților, încît au trecut la o tactică neobișnuită: apucînd lancea inamicului îl trîneau la pămînt, unde armura îl făcea

- In Peninsula Italică izbucnește „războiul aliaților”: împotriva Romei se coagulează opt seminții care cer drepturi cetățenești depline pentru populațiile italice (91 î.e.n.).
- Două legi (Lex Iulia urmată de Lex Plautia Papiria) acordă cetățenia romană populațiilor răsculate de la sud de fluviul Pad. Roma se transformă dintr-un stat-cetate într-un stat teritorial (89 î.e.n.). Stăpînii de sclavi, italice și romani, se unesc într-o singură clasă stăpînitoare.
- Încercînd să stăvilească expansiunea romană spre est, Mitridate VI, regele Pontului, declanșează un război împotriva Romei (primul din cele trei războaie mitridatice. 89-84 î.e.n.). Timp de aproape treizeci de ani, Mitridate VI avea să fie cel mai dîr adversar al republicii romane.
- La Roma încep războaiele civile (88 î.e.n.). Debutînd printr-o aprigă luptă pentru putere între comandanții de oști Marius și Sylla, conflictele interne transformă Peninsula Italică în teatru unor ciocniri sîngeroase, care se încheie abia peste șase decenii, o dată cu ascensiunea lui Octavianus (30 î.e.n.).
- Sylla cucerește Roma și instaurează o dictatură personală, dezlînînd o cumpănită prigoană împotriva adversarilor săi (82 î.e.n.). Prin confiscarea și scoaterea în vînzare a averilor celor proscrîși, se dă un nou impuls concentrării pămînturilor, ca și a altor bogății, în minile unui număr mic de proprietari, care cumpără la licitație latifundii și mii de sclavi.
- In Spania, un adept al lui Marius, Q. Sertorius, continuă rezistența armată împotriva regimului instaurat de Sylla (80-72 î.e.n.).
- In Campania izbucnește răscoala sclavilor condusă de Spartacus, cea mai amplă mișcare socială a lumii antice (73-71 î.e.n.).
- Primul conflict armat dintre Roma și regatul part (65 î.e.n.).
- Pentru a se sprijini reciproc în lupta împotriva aristocrației senatoriale, Pompeius, Crassus și Caesar încheie primul triumvirat (60 î.e.n.).
- Încercînd să reglementeze „problema partă”, Crassus este înfrînt și ucis în bătălia de la Carrhae, în Mesopotamia de nord (53 î.e.n.). Triumviratul se destramă. (După mai puțin de două decenii de la aceste evenimente, Octavianus concentrează aproape întreaga putere politică; cu el începe în istoria Romei epoca principatului, formă degzhată a monarhiei.)

D. Z.

neajutorat. Sau descălecau și spintecau caii dușmanilor, răsturnîndu-i pe călăreți și creînd o învîlmășeală generală.

Și totuși romanii erau mult mai puțin numeroși și suferiseră deja pierderi prea mari pentru a mai spera într-o victorie. Cu resturile armatei sale Publius s-a retras pe un deal apropiat și acolo a luptat pînă la capăt, ordonînd scutierului său să-l omoare dacă din cauza rănilor nu se va mai putea ține pe picioare. Doi din aghiotanții lui și-au luat de asemenea viața și toți soldații, în afară de 500, au murit luptînd.

Dezastrul de la Carrhae

Cu acest dezastru se terminase de fapt bătălia de la Carrhae, lucru pe care Crassus nu l-a înțeles. Cînd a primit știrea despre situația disperată a romanilor, Crassus a înmărmurit, iar în momentul în care și-a revenit a constatat că toată armata dușmană se concentra din nou asupra lui. În fruntea ei călărea un soldat part care purta capul lui Publius în vîrfurile lîncii, ca să-l vadă toți legionarii.

În timpul nopții soldații romani au reușit să se retragă în dezordine pînă la Carrhae, în țipele îngrozitoare ale răniților lăsați în urmă; dintre aceștia a doua zi dimineața partii au ucis vreo patru mii. Încercînd să evite un asediu, Crassus a repetat greșeala de la început tocînd o călăuză necunoscută (o iscoadă a partilor) care i-a promis că-l va scoate noaptea din Carrhae. Restul forțelor expediționare urmau să se scindeze și să se întoarcă pe căi diferite.

Surena era decis să nu-i permită comandantului roman să-l evite. Dar cînd pseudo-călăuza l-a ademenit pe Crassus într-o cursă, jalnică armată romană a reușit să se adune în jurul lui și să-l apere. Mizînd din nou pe credulitatea lui Crassus, Surena l-a convins atunci că intenționa să semneze o pace onorabilă și l-a chemat în tabăra partă. Acolo Crassus a fost ucis. Se spune că din armata lui de aproximativ 50 000 oameni, 40 la sută au fost omorîți și 20 la sută luați prizonieri.

Dezastrul de la Carrhae a fost o lovitură grea pentru prestigiul militar al romanilor. Spre lauda lor, ei nu s-au mai aventurat decît rareori în regatul part. Roma nu și-a putut permite luxul de a mai avea un Crassus, care să plătească ceea ce unii ar putea considera un preț satisfăcător pentru nenorocirea și suferințele altora.

Așa vă place istoria?

Sfârșitul regelui Romiei

ANDRÉ CASTELOT

Printre evenimentele care au succedat căderii lui Napoleon și care au fost comentate într-un fel sau altul de întreaga Europă de la începutul secolului trecut, episodul „Puiului de Vultur” ocupă un loc aparte. Aceasta, întrucât povestea tragică a lui Napoleon II (cum îi spun și acum cărțile de istorie a Franței) sau a ducelui de Reichstadt (cum au ținut să-l denumească Habsburgii) a ilustrat nu numai un moment al politicii duse de birurătorii ultimei Bonaparte, dar și destinul tragic al unei fături firave, prizonieră a unor forțe pe care — probabil — nu le-a înțeles niciodată pe de-a-ntregul și care se preta perfect la romanțări duloase, la evocări romantice. De altfel, figura acestui fiu al lui Napoleon, prizonier în colivia de aur a castelelor habsburgice și mort de tuberculoză la 21 ani, a inspirat nu puține lucrări literare sau de artă plastică, filme mai mult sau mai puține lacrimogene. Pentru a aminti însă o capodoperă, cităm L'Aiglon (Vulturășul sau Puiul de Vultur) dramă ver-sificată în șase acte, în care Edmond Rostand reconstitua, cum spunea în motto, „povestea unui biet copil”.

Născut în 1811, în palatul Tuilleries, fiul împăratului Napoleon I și al Mariei-Luiza, bo-
tezat François-Charles-Joseph (Francisc-Carol-Iosif) a primit supranumele de „Rege al Romei”.
Dar dacă, în cancelariile Europei, vlăstarul lui Bonaparte și al unei fiice a Casei de Habsburg
isca speranța că ar putea deveni un gaj de pace pe un continent greu încercat de pirjoluri, în
realitate el n-a adăugat decât un nume în plus pe lista copiilor durerii. Dezastrul imperiului
napoleonic, culminând cu abdicarea definitivă a tatălui său și a oricăruia dintre urmașii săi,
l-au forțat să părăsească Franța, pe care n-a mai revăzut-o niciodată. La 23 iunie 1815, „Ca-
mera celor 100 de zile” îl proclamase în Franța împărat sub numele de Napoleon II, titlu ef-
emer și cu nimic justificat de realități. Încredințat de birurătorii bunicului său dinșpre mamă,
împăratul Francisc II, fiăcăul purta mai întâi titlul de prinț de Parma, apoi în 1818 îl dobîndi
pe cel de duce de Reichstadt. În cluda rugămintilor ilustrului său tată, transmise din Insula
Elba și apoi de pe Sfânta Elena, niciodată Habsburgii n-au vrut să-l elibereze pe plâpîndul ado-
lescent de care se temeau atât de mult Londra și Viena. Atins de tuberculoză, ducele a închis
ochii la Schönbunn, vestitul castel vienez, la 22 iulie 1832.

Istoricul francez André Castelot — prezent nu pentru prima dată în coloanele acestei
reviste — a descoperit documente interesante și inedite, pe care le-a utilizat în lucrările sale.
„A doua zi după moartea ducelui de Reichstadt, bunicul său, împăratul Francisc al Austriei a
cerut generalului-conte Hartmann, șef al casei militare a „Vulturășului”, să binevolască să răs-
pundă — cu ajutorul ofițerilor ce fuseseră atașați pe lângă defunct — la 47 întrebări asupra
caracterului, gusturilor, comportării, preferințelor și obiceiurilor fiului lui Napoleon, prizo-
nier al politicii austriece. Acest lung raport, a cărui importanță e lesne de închipuit, a fost
cumpărat ulterior, la Londra, de către Arhivele Naționale ale Franței. De asemenea, Franța a
achiziționat documente și scrisori care au legătură cu scurta și mișcătoarea existență a du-
celui de Reichstadt. Astfel sînt dispozițiile privitoare la felul cum trebuie educat și suprave-
gheat, prescripțiile medicale ale doctorului Malfatti, descrierea bolii și a morții lui, hotărârile
luate, după deces, cu privire la lichidarea Casei lui, precum și scrisorile adresate de mama
sa, Maria-Luiza, generalului-conte Hartmann. Un alt cumpărător a achiziționat cele 96
scrisori trimise de mama „Puiului de Vultur” celuilalt fiu al ei, Wilhelm von Neipperg. Dar și
această corespondență am putut s-o consult la Londra, înaintea ca ea să fie dispersată”.

În cele ce urmează, reproducem din lucrarea lui André Castelot: Drame și tragedii ale
istoriei (Paris, „Librairie Académique Perrin”), capitolul intitulat Sfârșitul Puiului de Vultur.

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 9/1967 și 10/1970.

L.S.

La 14 iunie 1831, — ziua aniversară a bătăliilor de la Marengo (1800) și Friedland (1807) — locotenent-colonelul Francisc, duce de Reichstadt, care abia împlinise douăzeci de ani, primea, înroșindu-se pînă peste urechi de plăcere, comanda unui modest batalion de infanterie ungară încartiruit la cazarma Alsler din Viena. În acea dimineață, generalul Hartmann, numit în fruntea statului-major al ducelui, — alcătuit din căpitanul-baron von Moll și căpitanul Standsky, — își lua funcția în primire, prezentîndu-se la Hofburg* spre a exprima ducelui de Reichstadt „complimente“ pentru uniformă cu tunică albă și epoleți verzi, cu pantaloni de călărie, albaștri, împodobiți cu broderii în fir de argint. La cingătoarea ducelui atrîna sabia încovoiată pe care Napoleon o purtase în bătălia Piramideilor (1798).

O misiune neobișnuită

În penumbra încăperii, scînteia vestitul leagăn, împodobit cu decorații în aur, oferit cîndva Regelui Romei de către Primăria Parisului. La cererea fiului ei, Maria-Luiza îi trimisese acest leagăn, pe care îl dusesse cu ea la Parma. Metternich** își exprimase mirarea, dar tînărul îl liniștise, surzînd: „nimeni nu reîntră în leagăn după ce l-a părăsit. Pînă acum e unicul monument al istoriei mele și țin să-l păstrez“. De altfel, după cum va relata mai tîrziu generalul Hartmann în raportul întocmit din ordinul împăratului, tînărul își idolatriza tatăl și n-ar fi îngăduit „nici unei persoane sau unui ziar să vorbească defavorabil“ despre învinsul de la Waterloo. Era departe vremea cînd micul prizonier al Hofburg-ului vorbea în lucrările lui de școală despre „inima inaccesibilă a domnului **Buonaparte**“. Realitatea este, de altfel, mai frumoasă decît legenda, căci ducele de Reichstadt își „descoperise“ tatăl încă de la vîrsta de șaisprezece ani.

„Pentru a fi remis fiului meu cînd va avea șaisprezece ani“, scrisese pe testamentul său Prometeu înlănuțit pe stîncă exilului. Astfel, următoarea previziune a tatălui — Napoleon ghicise că la șaisprezece ani fiul său va fi pregătit să-și primească tulburătoarea moștenire — se dovedise întemeiată.

Este neîndoios că, în acea dimineață de 14 iunie, generalul Hartmann recitise — înainte de a se prezenta în fața tînărului căruia trebuia să-i devină tutore —

* Palatul Habsburgilor, situat în centrul Vienei

** Cancelarul Imperiului habsburgic și „eminența cenușie“ a politicii sale.

cele zece pagini și jumătate de instrucțiuni întocmite de consilierul Kutschera și pe care împăratul le corectase cu mîna sa, înainte de a le semna: „S-ar putea ca unele pasiuni și înclinații ale **domniei sale, defunctul tată** — dintre care cele mai multe sînt foarte vinovate (împăratul adăugase aici cuvîntul „foarte“) — să fi fost transmise fiului. Ori, tocmai aceasta aveți în primul rînd datorită de a combate din toate puterile dv., făcînd apel la judecată și la exemple, în scopul de a-i călăuzi sentimentele pe calea cea bună, astfel încît să devină un om loial, cinstit și plin de virtute, fără falsitate și răutate. Nădăjduiesc — adăugase împăratul — că prințul se va lăsa îndrumat fără a opune rezistență; dar dacă impulsivitatea caracterului său ar face indispensabilă luarea de măsuri mai severe și mai energice, vă dau în această privință puteri depline“. Ciudată misiune pentru un șef de stat major! Generalul Hartmann putea fi luat drept temnicer, căci printre alte îndatoriri ale sale era și aceea de a interzice ducelui să citească ziare străine! E lesne de înțeles, prin urmare, de ce acest „tutore“, ajuns pentru prima dată în fața celui ce-i fusese dat ca „pupil“, tremura de frică în așa hal, încît nici nu putea să-și îndrepte privirile spre el. Ducele va disprețui foarte repede pe acest „personaj limitat“, descris de prietenul său Prokesch drept un brav ofițer fără educație, „de o slugărnicie fără margini și de o amabilitate servilă“.

În același spirit îl va aprecia ducele — cel puțin la începutul relațiilor cu el — pe căpitanul-baron von Moll. Cît despre Standsky, ducele l-a catalogat din prima clipă: e un individ fără pic de cultură! În ansamblu, deci, Casa militară a lui **Napoleon II** era destul de... mediocră. Vlăstarul lui Bonaparte dădea impresia unui „armăsar pur sînge (imaginea aparține lui Prokesch) între două mîrtoage de povară din Boemia și un căluț de brîscă italiană“.

Metternich ceruse generalului Hartmann să conceapă el însuși programul la care „dorea să-l supună“ pe duce. Dar, apreciînd că o asemenea treabă îl depășea, generalul ceru „ducelui să-l conceapă el însuși“.

— „Iată deci oamenii desemnați să mă înconjure, exclamase ducele. Și mi se pretinde să mă formeze la școala lor; sînt obligat să-i iau drept... exemplu!“

Cei trei ofițeri, în schimb, ajung repede să nutrească stimă pentru elevul lor, la care apreciază „noblețea, măreția sufletească, frumoasa ambiție, blîndețea com-

portării, generozitatea", întocmai ca și locuitorii Vienei care — spun acești membri ai Casei militare a ducelui — admiră „chipul frumos” al acestui prinț „suplu și sprinten, care știe să călărească de minune armăsarii cei mai năvăși”. Ochii lui „strălucesc de bucurie și îi citești pe față mulțumirea — adaugă Hartmann — atunci cînd, călare pe armăsarul său alb, defilează în fruntea batalionului”. Toate fetele sînt îndrăgostite de prințul fermecător.

Ducelui îi place mult să-și mîne singur trăsurile în goană nebună prin vechiul parc vienez Prater sau să zboare în galop năvalnic pe caii săi iuți. Nu va fi el, de altfel, cel care va stîrni uimirea tuturor,

— îi povestește lui Hartmann un fost preceptor al său — „n-ai fi găsit pe cineva mai puțin înzestrat, cu o voce mai cumplită și cu niște coarde vocale mai incapabile să scoată vre-un acord muzical”. Conversația sa e vie și demonstrează „o uimitoare putere de pătrundere”. „Vioiciunea se împletește la el cu infinita inteligență”. În discuție, nu cedează decît în fața unei convingeri „expuse de cineva căruia îi recunoaște superioritatea”. Iată de ce, atunci cînd intră într-un salon „se produce un val de interes general; fiecare aspiră la cîntecul de a sta de vorbă cu el”.

Toți cei cu care vine în contact rămîn impresionati de maturitatea judecării sale. Făptura lui radiază o fascinație și un

Plimbarea „Puiului de Vultur” în grădina Tuileries

parcurgînd în numai 37 minute distanța de 12 kilometri dintre Laxenburg și bariera Vienei? Iubește cu pasiune viața. Adevsea merge — însoțit de șeful statului său major — să-și inspecteze caii de șa sau de atelaj, sau petrece ore întregi în Sala de arme unde discută „cu multă în-sufletire” cu Hartmann, care arată cît de ușor se aprinde ducele. Subiecte de discuție: situația din Franța sau comportarea lui Bernadotte (examinată, spune Hartmann, pe un ton „doctoral”).

Citește cu pasiune, aproape întotdeauna autori francezi și manifestă o preferință deosebită pentru doamna de Sévigné. „Scrisorile ei sînt niște bomboane pentru inimă” notează el cu dragă-lășenie. Admiră ceea ce este frumos și grandios. Iubește muzica serioasă, deși în acest domeniu

irezistibil farmec. N-are decît douăzeci de ani, dar pare a poseda deja acea artă de a se sluji de oameni, care la tatăl său fusese o calitate primordială. „După mine — spune Malfatti — trăsătura lui cea mai izbitoră și mai caracteristică era aptitudinea de a putea pătrunde pînă în cele mai tainice ascunzîșuri ale inimii omului”.

Binevoitor cu ceilalți, îi place să ofere mici daruri, pe cît îi îngăduie mijloacele; se poate observa, de asemenea, că „are grijă să ușureze altora sarcinile, fără să i se ceară aceasta”. Temperamentul său „năvalnic” l-a cucerit repede pe șeful său ierarhic, prințul de Wasa. Tinerii săi soldați îl adoră. Într-o zi, în timp ce trece prin fața lor în pasul lent al calului său, văzîndu-l atît de chipeș, atît de serios, ei nu se pot abține să nu-l aclame prelung, în pofida strictei discipline mecanice care domnește în batalion.

**„Între leagăn și mormînt, viața mea nu e
altceva decît un mare zero”**

În fiecare dimineață, ducele este trezit din somn, la orele patru. Totuși, de ce Hartmann îl silește să îndeplinească zilnic mediocra treabă de plutonier-major? Explicația o dă mareșalul Marmont, pe care îl revoltă această „concepție pedantă despre profesiunea armelor”: pentru Austria epocii, „a fi general” înseamnă a ști să conduci „instrucția soldaților”.

Marșurile pe povîrnișuri, interminabilele ceasuri de călărie în care trebuie să fie continuu în fața celor două sute de oameni ai batalionului îl obosesc nespus pe tinărul locotenent-colonel. După ce și-a spart pieptul urlînd ordinele către soldați astfel încît să acopere uruiul trăsurilor ce trec pe caldarîmul străzilor din apropiere, vocea îi este strangulată. Ducele de Reichstadt este deja grav atins de boala care îl va răpune un an mai tîrziu.

Încă de la începutul misiunii lor, Hartmann și adjuncții săi s-au arătat neliniștiți de „frecvențele accese de tuse” ca și de „vocea sa răgușită, chiar din primele zile de la numirea lui la comanda batalionului”. Totuși, „prințul nu se plînge niciodată”, depune efortări supraomenești pentru a ascunde tuturor fie și cea mai neînsemnată indispoziție: se teme să nu i se impună revenirea la viața de fals arhiduce pe care o dusesse pînă atunci. Își tăinuiește atît de bine răul care-l macină, încît ofițerii ajung să creadă — o recunosc ei înșiși — că răgușeala tinărului locotenent-colonel e... firească. Nu pătesc același lucru chiar și „persoanele cele mai robuste” în prima perioadă după ce li s-a încredințat comanda unei unități? De altfel, nici ducele nu e speriat. „I s-a spus de atîtea ori că, întocmai ca la mama sa, punctele slabe ale organismului său sînt traheea și pieptul”, încît suferințele prezente le pune pe seama defectelor congenitale. Reluînd afirmațiile doctorului Malfatti care-l îngrijește, ofițerii vor pretinde, în chip de scuza, că tinărul a crezut că paloarea frunții îi vine de la „ceva la stomac” sau „la ficat”.

Bineînțeles, oricît de ignorant ar fi fost Malfatti, el a început, totuși, prin a-l trata pe prinț „de bronhi”, dar tratamentele aplicate n-au adus nici o ameliorare. Dimpotrivă! În această situație, ducele se vede în situația de a-și înceta activitatea de la Alsler-Kasern, și-și petrece lunile noiembrie și decembrie 1831 într-o semiletargie. Firavul său trup este neîncetat scuturat de o tuse adesea imperceptibilă. De îndată ce se face mai frig, sau crește umezeala, tremură tot, mîinile i se îngălbenesc, circulația sîngelui i se încetinește.

Fuge de cei din anturajul lui. Prostia, servilismul, „manierele insinuante” ale generalului Hartmann îl exasperează. Nu-

Leagănul cu decorații de aur — „unicul monument al istoriei” regelui Romei

trește pentru el chiar ură — afirmă Moll — și aceasta pentru că generalul „poate să-i dicteze, sprijinindu-se pe Metternich”. Preferă, mai ales seara, să rămîină singur: „Mi-e dragă solitudinea nopții”.

Uneori, își amintește de vremea cînd bărbații aceia severi și gravi — preceptorii civili — se plecau asupra copilandrului care era pentru ei o enigmă.

— „Nu vreau să fiu german”, spunea picul.

— „Dar ce doriți să fiți?”

— „Vreau să fiu francez”, spunea el cu voce joasă.

Întrucît mama plecase la Parma, copilul îi hărțuia pe cei din anturaj cu tot felul de întrebări despre tatăl său. Unde se găsea el? Dar niciodată nu primea răspuns.

— „Mi se pare că am auzit că tatăl meu se află acum în mizerie”.

I se dădeau asigurări că nu e adevărat și copilul părea eliberat de o mare povară. În fața lui se pronunța numele Insulei „Sfînta Elena”. Ori, în germană „mizerie” se spune „elend”. De aici bănuielele feciorului.

Dar cît de departe sînt toate acestea! Acum el nu mai e altceva decît — termenul îi aparține — „o sursă de mari încurcături”.

— „Nașterea și moartea, iată întreaga mea istorie”, va spune el, suspinînd, în cursul ultimelor luni de existență. „Între leagăn și mormînt, viața mea nu e altceva decît un mare zero”.

Metternich nu l-a omorît;

l-a lăsat să moară

„Puiul de Vultur” luptă cu dirzenie împotriva bolii, pentru a-și apăra dreptul la viață. La sfîrșitul lunii decembrie, el reușește chiar să participe la patru vînători; iar la începutul lui 1832 — ultimul an al vieții lui — declară că „se simte minunat”. În fața acestor „probe”, doctorul Malfatti, îl lasă să-și reia activitatea militară. La 16 ianuarie poate fi văzut, în fruntea batalionului său, la funeraliile generalului von Siegenthal. Toți observă cum se străduie să-i semene tatălui, să se țină în șa ca Napoleon; pînă și pălăria și-o pune pe cap în clasică manieră a împăratului. Dar în ziua aceea e un ger cumplit: 18 grade sub zero. Ajuns în Josefsplatz, ducele ridică spada lui încovoiată pentru a ordona o salvă, dar vocea i se frînge și ostașii nu pot auzi comanda. Cu lacrimi în ochi, e obligat să cedeze locul unuia dintre ofițerii batalionului și reintră la Hofburg, tremurînd din toate încheieturile. Are congestie pulmonară. Nu-și ascunde furia de a fi fost nevoit să-și dezvăluie boala. Reia vechea idee: „E doar o indispoziție stomacală”.

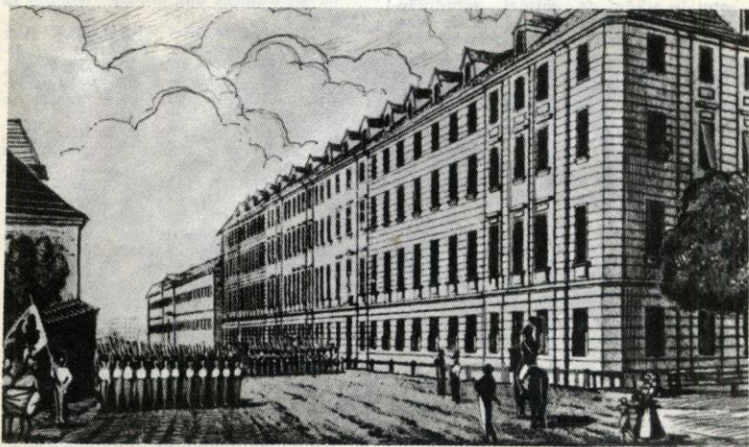
Dar ducele slăbește vîzînd cu ochii, tușește, tremură, transpiră. La 4 februarie fi scrie mamei, care se află tot la Parma,

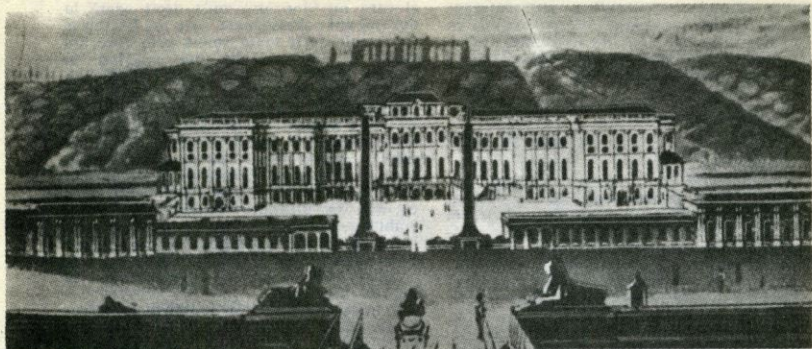
și care nu vine să-l vadă decît odată la doi-trei ani: „Frisoanele, care mă hărțuiesc mai mult decît toate relele prin care am trecut de cînd mă știu, mă cuprind în fiecare seară”. Cei din jurul lui nu sînt, însă, tocmai convinși și cred că tînărul se distrează „pe socoteala noastră, pretinzînd că e rău bolnav”. Astfel, nu numai că fiul lui Napoleon e tratat pentru o boală pe care — cum o va dovedi autopsia — nu o are; nu numai că ducele — tuberculos în ultimul grad — va muri sub ochii celor ce nici în ultimul moment n-au putut stabili „unde e răul”; nu numai că aceștia socot că „starea plămînilor e mai curînd liniștitoare”; dar îl mai califică și de „glumeț”, atunci cînd el le spune că i se apropie sfîrșitul.

Prîntesa Melania von Metternich — frumoasa soție a cancelarului — consența, la 20 aprilie, în jurnalul ei: „Împăratul i-a spus lui Clement (Metternich) că a cerut mai multor medici să se pronunțe asupra bolii ducelui de Reichstadt și că toți i-au declarat că starea pacientului e desperată. Scupă bucăți întregi de plămîn și nu mai are de trăit decît cîteva luni”.

Aceasta nu l-a împiedicat, totuși, pe „Clement” să scrie Mariei-Luiza, 15 zile mai tîrziu: „Știu că Majestatea Voastră este informată cu exactitate asupra sănătății ducelui de Reichstadt. Această stare e neliniștitoare; dar medicii îl caută în continuare de ficat, care pare a fi rădăcina răului”.

„Colivile de aur” vieneze: cazarma Alster...

...și palatul Schönbrunn

E limpede că Metternich nu ține cifșii de puțin s-o vadă pe fosta împărăteasă cerind ca fiul ei să fie îndrumat spre soarele cald al Neapolului, așa cum au recomandat cei doi medici-consultanți în raportul lor.

„Politicianul” Metternich n-a fost nevoit să-l otrăvească — așa cum s-a pretins — pe feciorul inamicului său; i-a fost de ajuns să-l lase să moară.

Un epolet pe un mormînt

La 13 mai, împăratul își avansează nepotul la gradul de colonel, acordîndu-i comanda regimentului prințului de Wasa. Este un epolet așezat pe un mormînt. Nouă zile mai târziu, ducele e transportat la Schönbrunn. Arhiducesa Sofia*, care-și iubește nepotul ca pe fratele ei, i-a cedat o cameră de la primul etaj al palatului. Napoleon ocupase această cameră după victoria de la Austerlitz și o regăsise în ajunul bătăliei de la Wagram. Ca și tatăl său, tînărul duce a privit cu dispreț patul în stil rococo, supraînzorzonat, și a cerut să-i fie pus în locul lui un simplu pat de campanie. Camera vecină — vestitul salon al „Iacurilor” — care servise cîndva drept cabinet de lucru lui Napoleon, îi este și ea pusă la dispoziție. Medicii vienezi aduși să-l ajute pe Malfatti sînt categorici: „Nu mai e nici o speranță. Trebuie avertizată Maria-Luiza, ca să vină de la Parma.”

La 17 mai, ducele îl roagă pe Dietrich-

* Sofia arhiducelui Francisc-Carol, fratele Mariei-Luiza. Este mama lui Franz-Josef, împăratul Austro-Ungariei, și a împăratului Maximilian al Mexicului.

stein: „Scrieți mamei că mi-e tare rău și va veni”.

La 9 iunie, plimbîndu-se cu trăsura prin pădurea vieneză, discută cu von Moll.

„Deci, voi petrece toamna și iarna la Napoli?” Gîndul îi este însă umbrît de neliniște. Oare Metternich nu va reveni asupra autorizației pe care, la recomandarea medicilor, i-a dat-o pentru această călătorie? Nu-i va pune bețe-n roate? Moll îl liniștește. Ce importanță mai are, acum, dacă i se spune și o minciună? Ca toți cei atinși de o boală necruțătoare, flăcăul trece repede de la neliniște la speranță. Spre marea bucurie a lui Moll, el dă friu liber visului și începe să-i vorbească de viitoarea călătorie, de drumul pe care-l va parcurge, alegîndu-și itinerariul, de orașele pe care vrea să le viziteze.

La un moment dat, ordonă vizitiului să oprească:

— „Aș vrea să merg puțin pe jos...” Aici a plămuit Beethoven „Pastorala”, ascultînd trîlurile păsărelelor. Dar după abia vreo douăzeci de pași e obligat să se întoarcă la caleașca pe ale cărei perne se prăbușește epuizat.

Duminică 24 iunie, ducele de Reichstadt, ațipit, se trezește brusc la deschiderea ușii. În cameră intră Maria-Luiza urmată de doctorul Malfatti și de generalul Hartmann. Flăcăul reușește cu greu să se scoale. Lacrimile îl podidesc. Maria-Luiza pare zdrobită. Își lăsase fiul plin de viață și îl regăsește cu ochii măriți de febră, cu obrazul gâlbejit, „aproape un muribund, care abia mai poate sufla cîteva cuvinte”, întinzîndu-i suspinînd brațele slăbite.

A iertat-o pentru cei doi bastarzi făcuți cu contele Neipperg într-o vreme cînd Napoleon trăia încă pe stîncă exilului, deși această descoperire îl rănise pînă în adîncul sufletului; a iertat-o și pentru faptul că se recăsătorise atît de repede după anunțarea văduviei ei. De altfel, abia la moartea lui Neipperg aflase întregul adevăr.

Dar aceasta nu-l putea împiedica s-o iubească pe atât de puțin energica „văduvă a lui Neipperg”, chiar dacă o judeca aspru. Nu spuse el într-o zi:

— „Dacă Josefine mi-ar fi fost mamă, tata n-ar fi fost îngropat pe Sfânta Elena, iar eu n-aș lîncezi la Viena. Ah, mama e bună, dar slabă; nu e soția pe care ar fi meritat-o un om ca tatăl meu!”

În cripta capucinilor

La 5 iulie, căpitanul Moll îl găsește înaintînd cu greu spre balcon, sprijinit de un valet. Dar starea ducelui nu inspiră ofițerilor din statul său major prea multe sentimente de milă. Dimpotrivă: ei nu se gîndesc decît la „moștenire”. Vor primi, oare, avere, vor putea ei măcar să-și împartă puținele lucruri ce vor rămîne de pe urma lui? Și vestitul leagăn decorat cu aur? Ce se va face cu el?

— „Nu va putea fi vîndut, suspină Hartmann; ar fi prea mare scandalul...”

— „De ce? se miră căpitanul Moll. Ce rău ar fi dacă s-ar vinde acest leagăn, de vreme ce ducele e mort?”

Sîmbătă, 21 iulie, se însufletește brusc și strigă: „Vreau să mor!” Dar atunci cînd mama sa intră repede în cameră, îi spune: „Mă simt foarte bine!” Noaptea — ultima lui noapte — e singur cu valetul său. Respirația îi este din ce în ce mai grea. Dimineata zilei de 22 iulie — o dimineată ploioasă — scaldă palatul într-o lumină opacă. Îngenunchează lingă pat, Maria-Luiza privește chipul muribundului, chip de ceară, mat, descărnăt, scaldat în su-

doare, cu nasul ascuțit, cu pomeții ieșiți în afară, un chip care, pe pragul morții, aduce tulburătură cu figura Primului Consul de odinioară. O oră se scurge în nemiscare. Cîteva minute după ora cinci, „Puiul de Vultur” mișcă de cîteva ori capul, strînge brusc pumnul, apoi respirația se oprește.

Fiul lui Napoleon I e mort. Sînt orele cinci și opt minute. În aceeași seară, convoiul funebru, escortat de călăreți cu torțe, pornește pe drumul spre Viena. O mulțime imensă este masată de-a lungul drumului.

Neîntîrziat, se trece la lichidarea „bunurilor” ducelui. Ofițerii își împart puștiile de vînătoare, pistoalele, ceasurile și butonii de manșetă. Nu se știe cine a primit placheta și cruciulița Legiunii de Onoare, menționate în inventar. Două daruri sînt oarecum neașteptate. Metternich — marele vrăjmaș — moștenește unul din vestitele bastoane, „un baston de salon, decorat cu un talisman de aur”, în timp ce lui Marmont, fostul tovarăș al lui Napoleon și care vorbise flăcăului atât de des despre tatăl său, i se trimite „un baston cu un măr de aur”. Cinci cai sînt expediați la Parma, împreună cu portretul-bust al împăratului Napoleon. Scrisorile care au fost vîndute la Londra dovedesc că istoria s-a arătat poate puțin nedreaptă față de mama „Puiului de Vultur”, căci din ele răzbate o durere nesfîrșită.

...La începutul lunii ianuarie 1848, sarcofagul său de aramă a fost depus în cripta Mănăstirii Capucinilor — vechea necropolă a Habsburgilor, din centrul Vienei — la dreapta sicriului tatălui ei, ultimul împărat al Sfîntului Imperiu Romano-German. În stînga, rămășițele regelui Romei o așteptau de mai bine de șaisprezece ani.

Gravură populară imaginînd moartea ducelui de Reichstadt

Introducerea și versiunea românească: L. SĂRĂTEANU

IN EXCLUSIVITATE PENTRU „MAGAZIN ISTORIC”

PRĂBUȘIREA FRONTULUI BELGIAN

Mai 1940

JEAN VANWELKENHUYZEN

Directorul Centrului de cercetări și studii istorice asupra celui de-al doilea război mondial din Bruxelles

Infringerile neașteptate suscită întotdeauna semne de întrebare. Rezultatul, catastrofal pentru democrațiile occidentale, al campaniei din 1940 nu face excepție de la această regulă. În numai câteva săptămâni, dominate de la început până la sfârșit de strategia germană, armatele olandeză, belgiană și franceză au depus pe rind armele. Un dezastru pe cit de total pe atât de fulgerător n-a putut decît să trezească firească dorință de a înțelege ce se întimplase de fapt. S-a vorbit de un dezechilibru iremediabil al forțelor aflate față în față. S-a vorbit de trădare. Cîțiva țapi ispășitori au fost găsiți spre a satisface indignarea opiniei publice. Mai întîi, generalul André Corap, nefericitul comandant al Armatei 9 franceze, înfrînt pe Meusa. După capitularea Belgiei, răspunderea nenorocirilor a fost pusă pe seama regelui Leopold III. Apoi, după Dunkerque, a venit rîndul englezilor. În vremea regimului de la Vichy — al comuniștilor. În sfîrșit, printr-un fel de întoarcere a lucrurilor, răspunderea a fost atribuită dreptei reacționare.

Ultimele cercetări arată că toate acestea sînt fie legende inventate cu diferite scopuri, fie pur și simplu exagerări. Dar să nu anticipăm. Istoricul nu se precipită să tragă concluzii. El se concentrează asupra studiului faptelor. Încearcă să descopere adevărul. Se străduie să reconstituie ambianța momentului. Caută să privească cu ochii actorilor dramei.

În această aventură a spiritului, îi invităm pe cititorii noștri să ne urmeze.

- O NOUĂ RECONSTITUIRE

Optimismul lui Gamelin

La 10 mai 1940, generalul Gamelin [comandantul suprem al armatei franceze], primi știrea ofensivei germane fără să se neliniștească prea mult, ba chiar simți un oarecare sentiment de ușurare. Aștepta de multă vreme o acțiune a hitleriștilor. Agresiunea împotriva Olandei și a Belgiei corespundea întocmai ipotezei în virtutea căreia își concepușe planurile. Putuse intra în contact cu belgienii. Există deci posibilitatea ca operațiile celor două armate să fie coordonate. Raportul global de forțe părea îndeajuns de echilibrat. Spera astfel să poată ține piept ofensivei. Pe lângă aceasta, atacul german îl scotea pe el, personal, dintr-o încurcătură. În ajun, în timpul unei ședințe a Consiliului de Miniștri, unde se examinase cursul prea puțin satisfăcător pentru Aliați al evenimentelor în campania din Norvegia, președintele Paul Reynaud criticase necrutător modul în care generalisimul își exercita comanda. În urma acestei filipice, Edouard Daladier, care sprijinise întotdeauna pe generalul comandant, își înaintase demisia, antrenându-i după el și pe ceilalți miniștri radicali-socialiști. Ofensiva germană punea acum capăt crizei guvernamentale. Îl menținea pe Gamelin în postul său de conducere. Cum să nu se încreadă în steaua sa? Nu trăise el și în-

ceputurile războiului din 1914, alături de Joffre și nu fusese el unul dintre protagoniștii victoriei de pe Marna?

În Belgia, agresiunea zdrobea speranțele și iluziile, prevestind grele încercări și nenumerate doliuri. Dar starea de spirit era departe de a fi pesimistă. Armata — mobilizată, instruită — era pregătită și cu mult mai numeroasă și mai bine echipată decât în 1914. Mai multe poziții în interiorul teritoriului erau fortificate. La frontieră, câteva detașamente aveau poziunea de a veghea și de a contraataca. Grosul diviziilor era aliniat de-a lungul Canalului Albert, de la Anvers și pînă la Liège. Poziția fortificată însăși forma un cap de pod către est. Linia defensivă înfîlnea apoi Meusa și continua pînă la Namur.

Contactele secrete stabilite cu generalul Gamelin asigurau că ajutoare masive puteau veni foarte repede. Într-o primă etapă, englezii urmau să ocupe poziții între Louvain și Wavre, francezii între Wavre și Namur, această din urmă poziție fortificată fiind apărută de belgieni. Alte formații franceze urmau să apere Meusa la nord de Namur. Citeva zile ar fi de ajuns pentru a pune bazele organizării unei prime defensive. Dacă, în acel moment, belgienii s-ar menține încă pe linia Canalului Albert, nu ar fi exclus ca englezii și francezii să-i sustină. Dacă nu, armatei regelui Leopold nu i-ar rămîne decât să se retragă pe linia Anvers-Louvain, care îi era rezervată în frontul comun aliat.

Pînă atunci, lui Gamelin nu-i revenea decât sarcina de a asigura, în orice împrejurări, desfășurarea forțelor Aliatilor. Coordonatele unei eventuale retrageri erau astfel și ele stabilite. Nu putea fi deci vorba de o divergență de concepții, așa cum existase în 1914, între belgieni și francezi. Posibilitățile unei intervenții franco-engleze prompte erau de asemenea mai bune. În timpul primului război mondial, trecuseră cîncisprezece zile pînă ca primele batalioane franceze să ajungă la Dinant și trei săptămîni pînă ca primele unități de cavalerie engleză să-și facă apariția în apropiere de Mons. Acum, în-tregi armate nu ar avea nevoie decît de cîteva zile pentru a ajunge în inima țării. Se părea că toate lecțiile învățate în primul război mondial vor fi folosite...

Desigur, primele lovituri primite din partea germanilor anunță o partidă destul de strînsă. În Olanda, o desfășurare spectaculoasă de parașutiști și de trupe aer-puturate dau peste cap apărarea olandeză. În Belgia, pe Canalul Albert, două arme secrete sînt utilizate de germani în premieră. Trupe de șoc aduse de planoare pun stăpînire pe două poduri intacte și neutralizează marele fort de la Eben-Emael. Totul a început înaintea atacului general. Surpriza acestei tactici este totală. Apărarea liniei canalului e compromisă.

Total nu e încă pierdut...

Iată cîteva mari dezamăgiri. Ele subminează speranțele belgienilor de a vedea armatele Franței și Angliei ajungînd la Canalul Albert. Aceste erori de calcul nu sînt încă hotărîtoare. Soarta campaniei militare nu poate fi decît în timpul acestor prime confruntări, pe poziții avansate. Adevărata bătălie se va da undeva în spatele frontului actual, pe linia Anvers-Louvain-Namur, ceea ce corespunde ipotezei Dyle, după cum o numește comandamentul francez. Aceasta este cel puțin concepția autorităților militare aliate și belgiene.

În scopul de a organiza orientarea acestor bătălii, o întrunire se ține în apropiere de Mons, la Casteau, în ziua de 14 mai. Un fapt îndeajuns de semnificativ: nu generalul Gamelin este cel ce preia conducerea. Și totuși el fusese cel care, pînă atunci, ținuse în mînă toate firele relațiilor cu belgienii și cu englezii. Nici măcar nu se duce la Casteau. El dă puteri depline generalului Georges* care comanda ceea ce purta denumirea „teatrului operațiilor din Nord-Est”, adică ansamblul armatelor aliate care se opuneau Germaniei. Dar, la rîndul său, Georges transmite altuia răs-

punderea ce îi revine. El o încredințează generalului Billotte, care comanda Grupul de Armate nr. 1 ce formau poziția cea mai înaintată a armatelor franceze amplasate între linia Maginot și Marea Nordului. Billotte are reputația unui șef energic și competent. Totuși sarcina care îi revine pe neașteptate îl copleșește. Este o răspundere complexă și de proporții internaționale. La flancul stîng al dispozitivului său trebuie să acționeze Armata 7 franceză, care sub comanda generalului Giraud înaintea de-a lungul Belgiei, dincolo de Anvers, pentru a veni în ajutor olandezilor. Mai trebuie apoi desfășurată, în Belgia de mijloc, bătălia principală, care așeza cot la cot pe belgieni, englezi și francezi. Era necesar să fie dirijate armatele franceze de pe Meusa. Armata 2, condusă de generalul Huntziger, nu trebuia să-și părăsească pozițiile ei din Franța. Cealaltă, Armata 9 a generalului Corap, trebuia, dimpotrivă, să se deplaseze parțial în Belgia. Așadar, trei cîmpuri de luptă distincte: Olanda, Belgia de mijloc și Meusa depindeau de Billotte. În plus, avea sub autoritatea sa armatele a trei țări diferite. Belgienii și englezii îl acceptaseră fără obiecții. Dar rolul său era prezentat ca al unui coordonator și nu ca al unui veritabil comandant unic. Această precizare ține mai puțin să menajeze pe belgieni și pe englezi cît să arate repartitia responsabilităților în sinul comandamentului francez.

Billotte nu este nici pregătit, nici dotat pentru a-și asuma o misiune atît de copleșitoare. I-a fost totuși impusă numai pentru că s-a crezut că nimic nu îl va împiedica, în practică, să-și concentreze toată atenția asupra bătăliei principale, care se presupunea că va avea loc în cîmpiile cu coline mici ale Belgiei de mijloc. S-a contat, desigur, și pe dinamismul binecunoscut al generalului Giraud, considerat că va fi la înălțimea situației în Olanda. Iar pe Meusa, la poarta Ardenilor, nimeni nu se aștepta la vreun eveniment important.

Între timp lucrurile se precipită. Olanda se prăbușește. Armata generalului Winkelman depune armele în ziua de 14 mai. Armata Giraud, luată prin surprindere, nu mai are timp să aprecieze lucid desfășurarea operațiilor. Îi rămîne doar să facă cale întoarsă. În Belgia, de asemenea, rezecțiunea cu care se desfășoară luptele este mai mare decît se prevăzuse. Două divizii blindate germane sparg frontul către Canalul Albert. Dispozitivul în linie dreaptă al armatei belgiene este străpuns. Diviziile rămase intacte sînt obligate să se retragă în grabă. Pentru ca pregătirile Armatei I franceze a generalului Blanchard să fie acoperite între Wavre și Namur, este necesară intervenția formațiilor motorizate ale generalului Prioux. Se desfășoară aprige bătălii de tancuri. În curînd, chiar

* Vezi în „Magazin istoric”, articolele: Din culisele cartierului general francez și Pe frontul de vest nimic vechi, nr. 9/1971.

armata lui Blanchard trebuie să înfrunte asaltul diviziilor PANZER, conduse de generalul Hoepner. Dar ea rezistă. Tancurile nu izbutesc să treacă. Sînt obligate să se oprească, să aștepte ca trupele de infanterie să le ajungă în marș forțat.

Evenimentele vor lua poate un curs mai clasic. La urma urmei nici prăbușirea olandezilor, nici spargerea liniei de acoperire belgiene de pe Canalul Albert nu împiedică închegarea unui front continuu între Anvers și Namur, pe linia pevăzută de Dyle. Avînd în vedere raportul de forțe, situația nu se prezintă prea rău pentru Aliați, la nord de linia Sambre-Meuse, Patruzeci de divizii belgiene, engleze și franceze țin piept celor treizeci de divizii ale grupului Armatei B (Heeresgruppe B) ale generalului Bock. În comparație cu ceea ce se petrecea în alte părți, evenimentele

rabile pentru a pune la cale o acțiune bazată pe artilerie; ar fi necesare căi ferate pentru a transporta imensa cantitate de muniție cerută.

Cuplul tanc-avion, adevăratul vîrf de lance al armatei germane, se poate însă lipsi de această infrastructură.

În timp ce comandamentul Aliaților își așteaptă privirile spre spectaculoasele evenimente din Olanda și de pe Canalul Albert, șapte divizii PANZER și de infanterie motorizată se strecoară pe furiș printr-o regiune unde nimeni nu le aștepta. În timp ce tancurile cu crucea neagră își fac apariția pe malurile Meusei, cerul se întuneacă de escadrilele LUFTWAFFE, cel mai puternic, rapid și suplu ajutor. Trecearea fluviului e încununată de același succes în sectorul Sedan, unde Armata 2 aștepta dușmanul de mai bine de cîteva luni, ca

din Olanda și de pe Canalul Albert puteau fi apreciate doar ca niște serioase incidente tactice.

O lovitură de teatru

În realitate, ofensiva principală a germanilor se dezlănțuie brusc în cu totul alt sector, și anume în Ardeni, considerați, în conformitate cu doctrina predominantă, drept o zonă inexpugnabilă. De fapt — istoria militară o dovedește pe deplin — masivul Ardenilor nu este cîtuși de puțin inaccesibil. E adevărat, regiunea nu este deservită de un sistem de căi ferate ce ar putea să ușureze accesul unui invadator care înaintează dinspre est spre vest. Mai mult, blocînd cît de cît trecerea Meusei, așa cum prevedea planul francez atacanții ar putea întîmpina dificultăți conside-

Avangarda germană forțează trecerea Meusei

În pp. 72-73 : o amplă desfășurare de pa-răsuțiști a dat peste cap apărarea olandeză și belgică

și în împrejurimile Dinantului, în Belgia, unde Armata 9 abia ajunsese.

Această lovitură de teatru scoate la iveală, brutal, eroarea planului francez, care preconiza că bătălia decisivă se va desfășura în regiunea Belgiei de mijloc. Dispozitivul e pregătit pentru această unică ipoteză. Cu alte cuvinte, toate ouăle sînt în același coș. Spre cîmpiele Belgiei se scurg nu numai cele mai bune trupe de primă linie, dar aproape toate rezervele disponibile! Pentru a pune la dispoziția comandamentului divizii proaspete, Aliații

trebuie să le ia de departe, din spatele frontului, dincolo de linia Maginot, aproape de frontiera elvețiană!

O regrupare de forțe înseamnă însă o întîrziere, iar ritmul neașteptat al luptei este integral împotriva Aliatilor. Deplasării trupelor germane, care se face cu viteza tancurilor și avioanelor, Gamelin nu îi poate opune decât deplasarea, mult mai lentă, care se bazează pe căile ferate și pe marșul infanteriștilor. Trec încă câteva zile pînă ce pericolul este descoperit și pînă ce se apreciază amploarea sa. Comandamentul francez crede mai întîi că ținta este Parisul; de fapt, germanii se năpustesc spre gura Sommei, spre Marea Nordului. Surpriza strategică este deplină.

Între timp, armata belgiană se regrupează între Anvers și Louvain. Retragera costă pierderi de oameni și de materiale. Moralul se resimte. Și totuși, armata e încă puternică, se află pe o poziție bine pregătită și are un dispozitiv eșalonat în profunzime. În dreapta ei, englezii, desfășurați pînă la Wavre, reprezintă și ei un dispozitiv solid. În sectorul belgian, ca și în cel englez, primele ciocniri se soldează cu tot atîtea insuccese pentru germani.

Coordonatorul — depășit de evenimente

Comandamentul belgian, bine informat, își dă însă seama de gravitatea situației de pe Meusa. El cere să se ia imediat noi măsuri, în fața primejdiei ce se conturează. Cum însă generalul Billotte nu dă nici o dispoziție, el își ia libertatea să i-o ceară. Englezii cer și ei insistență să li se dea ordine. Astfel, în ziua de 16 mai, armata belgiană e forțată să efectueze o retragere în adîncime, în trei etape. Pozițiile ei bune, care acopereau Bruxelles-ul și centrul țării, trebuie să fie abandonate chiar înainte de a fi fost atacate în mod serios. Această retragere devine indispensabilă din momentul în care Billotte încearcă să manevreze în așa fel, încît să facă față pătrunderii, din ce în ce mai adînci, a blindatelor germane, în spatele armatelor angajate în Belgia. Această nouă repliere, ce urmează la scurt timp după pierderea Canalului Albert, constituie o nouă și grea încercare pentru moralul trupelor.

Totuși, operația se desfășoară fără prea multe dificultăți. Wehrmachtul nu este prea insistent, iar cînd devine agresiv se găsește cine să-i dea replica. În ziua de 20 mai, armata belgiană rezistă pe frontul de la Terneuzen la Audenarde, cu unsprezece divizii în linia întîia și cu șapte în rezervă. Dispozitivul trebuie să permită păstrarea acestei poziții. Moralul tinde să

se îmbunătățească. Faptul că se simt din nou în stare să lupte, după două retrageri destul de importante, le însușă soldaților un oarecare sentiment de încredere.

Armata britanică se află de-a lungul Escaut-ului, de la Audenarde și pînă la frontiera franceză. Ea dispune de șapte divizii pe linia de foc și de una singură în rezervă. Lordul Gort, neliștit de lipsa posibilității de a comunica, încearcă să stabilească o legătură prin trupe între flancul drept al Armatei I franceze și mare. Acționează din proprie inițiativă. Coordonoratorul pare depășit de evenimente.

Situația generală se înrăutățește vertiginos; comandamentul belgian își dă seama de acest lucru. Generalul Galet, care avusese misiunea de a stabili contactul cu generalul Gamelin, se înapoiază de la Vincennes la 18 mai.* Impresiile cu care se întoarce sînt de-a dreptul alarmante. Comandamentul francez nu mai are controlul asupra operațiilor.

Veștile care parvin de la Billotte nu sînt cu nimic mai bune. El se zbate într-un noian de dificultăți. Armata 9 a încetat practic să mai existe. Giraud, rechemat din Olanda pentru a prelua comanda, e făcut prizonier. Fosta sa armată se străduie să coboare spre sud, pentru a interveni în flancul înaintării germane. Are însă de înfruntat greutăți imense pentru a traversa zona din spatele armatelor belgiene, ale căror linii de retragere sînt perpendiculare pe direcția ei de înaintare. Situația este haotică. Fiecare încearcă să facă față stărilor de maximă urgență. Nu mai există un plan comun de conducere, concentrat în mîna unui șef unanim recunoscut. În ziua de 20, la orele 21, primele rînduri ale Diviziei 2 PANZER pătrund în Abbeville; la miezul nopții, Divizia 8 PANZER ajunge la mare în apropiere de Montreuil-sur-Mer. Vîntul înfrîngerii suflă nestîngerit în zona armatelor aliate din nord.

Victimă a eșecurilor suferite de planurile sale și a lipsei lui de energie, generalul Gamelin este demis din funcția de comandant în ziua de 19 mai. Generalul Weygand, în vîrstă de 73 ani, preia comanda. El vine din Siria. Acum trebuie să ia totul de la început. În ziua de 21, se duce în nord pentru a lua contact cu comandantii armatelor care luptă în Flandra. Dezorganizarea e atît de mare, încît vizita începe cu o aterizare pe un aeroport părăsit. Află că înfrîngerea este prevăzută la

* Vezi Anthony Eden : *Memorii* (III), în „*Magazin istoric*”, nr. 6/1971.

Ypres, în Belgia. I-a început nu găsește decât pe belgieni și pe regele Leopold. Billotte sosește abia la a doua întâlnire. Iar când lordul Gort vine, la rândul său, noul generalism plecase deja la Paris. Cunoscut ca un om cu vederi de dreapta, știindu-se bănuț de lipsă de atașament pentru ideile republicane, Weygand vrea să păstreze un contact strins cu guvernul, pentru a evita astfel intrigile ce i-ar putea submina autoritatea. Dar plecarea sa înaintea venirii lui Gort îl va împiedica să-și facă o idee completă asupra situației.

Generalul Weygand ar fi vrut ca armata belgiană să se retragă pe Yser. Re-

mul le-a preconizat să aibă loc chiar în flancul diviziilor germane, desfășurate pînă la mare. El plănuiește să lanseze două atacuri, unul mai puternic, de la nord spre sud, și altul de la sud spre nord, pentru a rețea înaintarea germană. Acest plan, logic în sine, fusese conceput anterior de Gamelin. Dar nici timpul, nici posibilitățile actuale nu fac posibilă aplicarea lui. Culmea nenorocirii, Billotte este rănit mortal într-un accident de mașină, pe cînd se întorcea de la Ypres. Coordinarea, care niciodată nu funcționase prea bine, încetează să aibă un titular și aceasta într-un moment crucial.

În panica iscată de invazie, refugiații blochează drumurile împiedicînd înaintarea unităților militare franceze

„Miracolul” nu se repetă

gele nu dă imediat un răspuns. Reîntors la cartierul general de la Saint-André les Bruges, optează pentru o soluție de mijloc. Dă ordin ca replierea să se facă pe Lys. A se retrage și mai mult ar însemna să se lipsească de parcul de muniții și de rezervele de alimente. Dar acceptă să extindă frontul belgian, pentru a elibera două divizii britanice; acestea ar putea lua parte la mișcările pe care generalisi-

În acest timp, armata belgiană întreprinde tot ce-i stă în putință pentru a se achita de rolul ce-i fusese încredințat. Desfășurată pe un front de 95 km, de la Menin pînă la mare, în spatele Lys-ului și al canalului de derivație, încercată din plin de retrageri și lupte, ea nu mai are aceeași forță ca la 10 mai. În plus, aceste trupe formate pentru defensivă liniară sau statică, cunosc acum un război de mișcare.

Pe lîngă aceasta, germanii aduc întăriri. Armata 18, a lui von Kùchler, devenită disponibilă prin capitularea Olandei, tri-

mite o parte din diviziile ei Armatei 6, a lui von Reichenau, pentru a ataca frontul belgian. Bătălia, care începe la 24 mai, crește în intensitate cu fiecare zi. Rînd pe rînd, toate rezervele sînt angajate în luptă. Este evident că înfruntarea de forțe intră în ultima ei fază. Germanii vor să forțeze finalul. Pentru a-și demoraliza adversarii, ei lansează manifeste care arată situația desperată a diviziilor aliate, împinse spre mare, și anunță: „Șefii voștri vor fugi cu avioanele”. Regele ripostează printr-un ordin de zi în care spune oamenilor săi: „Orice se va întîmpla, soarta mea va fi și a voastră”.

Această proclamație reprezintă finalul unui conflict care a situat, mai bine de zece zile, pe suveran și pe miniștrii săi în tabere adverse. Drama militară este dublată de o dramă politică. Membrii guvernului raționează că și cum anul 1914 n-ar face decît să se repete. Ei își păstrează întreaga încredere într-o redresare a situației. Ei cred că un nou „miracol” ca cel de la Marna se va produce. Armata franceză nu poate fi înfrîntă. După primele eșecuri, ea își va reveni. Datoria Belgiei este să continue lupta alături de ea.

Dar regele nu mai are nici o speranță în ce privește deznodămîntul luptei. El vede profilîndu-se înfrîngerea. În realitate, străpungerea germană pînă la mare este cu mult mai gravă decît succesele inițiale din august 1914. Armata franceză nu mai are ardoreea care o animase la începutul primului război mondial. Comandamentul se dovedise inferior reputației sale. În treacărt fie zis, acestea erau și părerile lordului Gort. Comandantul corpului expediționar englez se bate pentru a salva poziția britanică pe continent. În ce îl privește pe Leopold III el consideră că apărarea teritoriului propriu pînă la ultima limită a forțelor belgiene, reprezintă îndeplinirea tuturor angajamentelor sale. Aflată în război deoarece fusese atacată și trebuia să se apere, Belgia nu era în situația Franței și a Marii Britanii, care declaraseră război celui de-al III-lea Reich.

Ultimii patru miniștri rămași alături de rege părăsesc Belgia la 25 mai, pentru a se alătura colegilor lor aflați la Paris.

Victime ale primei rafale

Între timp, bătălia continuă. În seara zilei de 25 mai frontul nu fusese străpuns nicăieri. Dar două pungi se conturează în mod net. În cursul nopții, 2 000 vagoane

sînt așezate cap la cap pe calea ferată de la Ypres la Roulers, ca un baraj antitanc. Comandamentul înțelege să arunce în luptă toate forțele.

În ziua de 26, criza fatală se profilează. Frontul trebuie retras. Germanii îl străpung în diferite puncte. În ultimul moment, breșele sînt închise. Nu este însă mai puțin clar că sîrșitul e aproape. Regele îl înștiințează pe generalul Blanchard, succesorul lui Billotte: „Am ajuns aproape de limita rezistenței”. Lordul Gort e și el prevenit. Dar nici francezii, nici englezii nu mai pot face nimic pentru belgieni. Armata I franceză, comandată acum de Prioux, trece și ea prin momente grele. Cît privește trupele engleze, ele se pregătesc de reîmbarcare. Amiralitatea britanică anunță la orele 18,57 începutul operației **Dynamo**. Nu se mai poate conta pe vreun ajutor. Iar în dimineața zilei de 27 mai, cînd frontul belgian cedează din nou, regele consideră că a venit sîrșitul. Rezerve nu mai există. La orele 12,30 ordonă să i se transmită telefonic lordului Gort următorul mesaj: „Regele se va vedea nevoit să capituleze, pentru a evita o prăbușire”. Misiunea militară franceză este prevenită la orele 14,30: „Rezistența armatei belgiene a ajuns la capătul puterilor”. La orele 16,00 se hotărăște ca un parlamentar să fie trimis în liniile germane. Misiunile militare ale Aliatilor sînt înștiințate imediat. Răspunsul Germaniei vine la orele 22,30. Sună drastic și brutal: „Führerul cere capitularea necondiționată”.

Situația desperată în care se află armata nu lasă nici o posibilitate de alegere. Cererea trebuie acceptată. Regele propune ca focul să înceteze la orele 4. În apropiere de Liège, fortul de la Tancrémont nu se va preda decît în ziua de 29 mai, la orele 11.

Astfel a luat sîrșit o campanie care păru-se că va avea o soartă mai bună. Capitularea Belgiei nu este, totuși, decît epilogul unui dezastru cu mult mai mare. Patru săptămîni mai tîrziu armata franceză, socotită cea mai bună din lume, trebuie să cedeze la rîndul ei. Începuse războiul pe picior greșit. Mersese din greșeală în greșeală. Fusese covîrșită de abilitatea, cu mult superioară, a adversarului. Antidotul împotriva războiului fulger hitlerist abia trebuia să fie descoperit. Calea spre redresare avea să fie lungă și presărată de alte dezastru. Pentru a zdrobi puterea militară nazistă, urma să fie organizată o imensă coaliție. Nenorocirea belgienilor a fost de a fi căzut victime primei rafale.

Traducere în românește de:
Doina MOTĂȘ

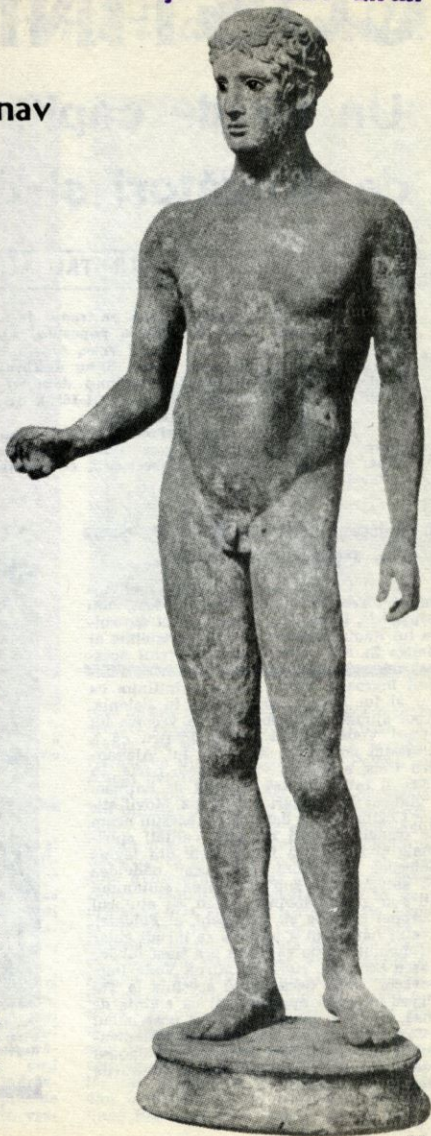
Notă: substituirile aparțin redacției.

■ Un adolescent

bolnav

Considerată drept una dintre cele mai remarcabile creații ale artei antice, statuia cunoscută sub numele de „Efebul din Selimonta” a fost descoperită la sfârșitul secolului trecut în Sicilia, cu prilejul unor săpături efectuate pe teritoriul unei cetăți din fosta colonie greacă Megara Iblea. Armonia formelor și excepționala măiestrie a execuției au făcut ca paternitatea artistică a acestui adolescent din bronz, cu o înălțime de 83 cm, să fie atribuită încă de la început lui Fidias, marele sculptor al Eladei din sec. VI î.e.n. Ulterior, însă, experții — cercetind mai atent anumite caracteristici de stil — au emis ipoteza că lucrarea ar putea avea o vîrstă mai mare, fiind opera unui artist sicilian anonim din sec. VIII î.e.n.

De la ieșirea sa la lumină, statuia a avut o istorie oarecum bizară și zbuciumată. La un moment dat, opinia publică italiană s-a alarmat aflînd că un milionar american oferea o sumă imensă pentru a intra în posesia „Efebului”. În fața protestului oamenilor de cultură și artă, tentativa a eșuat. În urmă cu cîțiva ani, statuia a fost furată și poliția a trebuit să depună mari eforturi pentru a o regăsi. În vremea din urmă s-a ivit o nouă primejdie, mult mai amenințătoare decît cele de pînă acum: este vorba de un proces de alterare, cunoscut sub numele de „cancerul bronzului”, care riscă să nimicească însuși materialul din care e turnată statuia. La căpătîiul „Efebului” bolnav veghează acum cîțiva dintre cei mai reputați specialiști în conservarea și restaurarea operelor de artă.

COSTINII

Un șir de căpitani de oaste, de dregători și de cărturari

DUMITRU ALMAȘ

Dacă ne întorcem în timp, pe trepte de hrisov și de cronică, întâlnim, la începutul veacului XVII din istoria poporului român, neamul Costinilor. O familie din rindul noii boierimi a aceluia veac, ai cărei membri au urcat cele mai înalte ranguri în societatea românească. Și-au desfășurat activitatea între domnia Movileștilor și a Mavrocordatilor, răstimp dominat de lunga, îndestulată și rodnică domnie a lui Vasile Vodă Lupu (1634-1653), nu lipsită de zbuciumate evenimente, dar și de mari creații cultural-artistice.

Această stirpe de boieri noi, energici, plini de ambiție, rivnitori de mărire și avere, dornici de libertate, a continuat generația anilor furtunoși, cînd au strălucit Mihai Viteazul, Buzuștii și Urecheștii, cu neuitatele lor fapte politice, ostășești și culturale.

O stratagemă ostășească și o împrejurare tragică sfîrșită... cu bine

Primul Costin, pe care unii îl mai numesc și Ivan sau Iancu Costin, a fost, cum afirmă N. Iorga, „un boier modest din suita lui Radu Mihnea”. Îl aflăm postelnic al doilea în 1626, cînd însoțește sicriul acestui voievod de la Hirilău la București, unde-l îngroapă. Peste un an îl întâlnim ca sol al lui Miron Barnovschi în Polonia. Apoi ajunge mare postelnic în vremea lui Moise Vodă Movilă (1630). Pentru că a protestat împotriva domniei lui Alexandru Iliaș, a stat, o vreme, de-o parte. În 1633, îl întâlnim însă în rang de hatman.

Ridicat în ranguri sub aripa Movileștilor, Costin, care a dat numele acestui neam de oameni dăruiei cu mari calități spirituale și morale, a făcut parte din tagma boierilor moldoveni ce nutreau nădejdea că salvarea de sub stăpînirea sultanului nu s-ar putea dobîndi decît cu ajutorul Europei creștine și, îndeosebi, al Poloniei. Costin hatmanul a ajuns a se înrudi chiar cu domnii: soția sa Safta era fiica lui Ionașcu Scoarțes, rudă lui Miron Vodă Barnovschi. După decapitarea acestuia la Țarigrad ca rudă apropiată și ca sfetnic de vază, în anii următori Costin postelnicul a fost ispravnicul — executorul testamentar al domnului. Și-a agonisit o frumoasă avere, cumpărînd moșii mari în ținuturile Neamț și Tecuci.

Teodor Movilă și Miron Costin, zugrăviți în biserica Măndștirii Teodoreni de lângă Burdujeni

Cronici de familie

Князь Іоанъ Маврокордату;
 Князь Іоанъ Маврокордату;
 Семинъ Іоановъ Маврокордату;
 Сынъ Іоанъ Маврокордату;
 Доминъ Іоановъ Маврокордату;
 Іоанъ Маврокордату;

Stema lui Ioan Nicolae Mavrocordat, pe o copie din 1746 a Letopisetului țării Moldovei de Nicolae Costin

Cel dintîi Costin s-a făcut cunoscut și prin isprăvi, povestite de fecioru-său, Miron Costin, în cronica sa. Iată una dintre acestea. A avut loc în 1633, cînd Abaza pașa a pătruns în Polonia, însoțit de oști muntene ocîrmuite chiar de Matei Basarab și de oști moldovene în frunte cu Moise Movilă.

Impresoară turcii cetatea Camenița și stau gata s-o cucerască. Primejdia-i cît se poate de mare pentru poloni. Ca să-i ajute, ca să-l sperie pe Abaza pașa și să-l silească a se retrage, înainte de a da bătaia hotărîtoare, hatmanul Costin, deși aflat în tabăra lui, nascocoște o îndrăzneață stratagemă: orînduiește un pîlc de călăreți care, venind dinspre răsărit, ves-

Biserica din Brănișteea unde au fost descoperite mormintele Costinilor

tesc tabăra otomană că se apropie o mare armată căzăcească. O clipă, Abaza „au stătut pe gînduri” și îndată a poruncit retragerea din fața Cameniței. Polonii au scăpat neînfrînți.

Mai tîrziu, Abaza pașa a aflat păcăleala. S-a infuriat amarnic și a căutat să se răzbune. Vestit de un turc prieten, hatmanul Costin și alți boieri prieteni cu polonii au dat zvon că au fugit peste Nistru. De fapt abia avuseseră timp să se ascundă între zidurile Mănăstirii Probota. Cum în anul următor, 1634, sultanul îl recunoaște domn al Moldovei pe Vasile Lupu, de la care la începutul domniei, „multă urgie au petrecut” Costinii, cum Moise Vodă Movilă se retrage în Polonia, pe sub ascuns, părăsește țara și Costin hatmanul, cu toată familia. Recunoscător pentru ajutorul dat la asediul Cameniței, Seimul polonez și regele însuși îl recompensează, acordîndu-i cetățenia și titlul de nobil polon, lui și fiilor săi Alexandru, Miron și Potomir. Îi dau în arendă moșia Novosilca Nova de lîngă Bar, oraș vestit pentru școala lui ie-

zuită. Aici rămîne pînă la moarte, în 1650, lăsînd un numeros şir de copii; pe lîngă cei pomeniţi mai înainte, pe Iancu, Vasilache, Velicico, şi fice — pe Marghita, Sbirca, Tudosica, Elena, Velica.

După cum povesteşte Miron Costin în acelaşi letopiseţ al său, Alexandru, fiul cel mai mare al lui Costin, s-a întors în ţară înaintea fraţilor săi şi a jucat un important rol politic în vremea domniei lui Vasile Lupu şi a lui Gheorghe Ştefan (1653-1658).

De pildă, cînd a avut loc complotul Cioleştilor împotriva lui Vasile Vodă, în anul 1653, Alexandru Costin a făcut totul ca să-şi salveze domnul. Este cel care l-a sfătuit pe Iacomi, vătaful de aprozi trimis de domn să oprească la Troţuş oştile principelui transilvănean Gheorghe Rákoczy menite să-l răstoarne pe Vasile Lupu, „să nu-şi lase caii de lîngă sine”. Imprudent şi la „ce poate primejdia neştiutului”, vătaful „n-au vrut să asculte prietenescu sfat, ce au pures pre cai proşti”, lăsînd pe cei buni „la Roman, la hrană; ş-au luat cai de olacul”, slabi şi fără putere. Cînd a fost „să se înapoieze fără izbîndă”, străjile potrivnicului l-au ajuns şi „în goană l-au omorît den pistoale. Iară Alexandru Costin şi cine au fost pre cai buni au scăpat de pîiere”.

În vremea lui Istrate Dabija şi a lui Duca Vodă, Alexandru Costin a participat la viaţa politică împreună cu fraţii lui mai tineri, dar nu mai puţin activi, Miron şi Velicico. În 1661, documentele îl menţionează printre solii trimişi la Poartă să vestească moartea neaşteptată a lui Ştefăniţă Lupu. S-a stins de tînr, la 31 mai 1674, în vremea domniei lui Dumitraşcu Cantacuzino.

„...sosită asupra noastră cumpilte acestea vremi de acum”...

Dar dintre toţi Costinii, Miron este personalitatea cea mai complexă şi mai cunoscută în ţară şi-n afară. Vîpia vremurilor ardea tot mai duşmănos. Ambiţiile se dezlănţiau fără oprelişte. „Iară nestătoare şi lunecoase hirile omeneshi” numai la furtună se-ndemnau.

Cînd se naştea Miron, în 1639, Costin tatăl se afla peate undeva, în temniţele Tarigradului. Ori în luptă cu Abaza paşa. Copilăria şi-a petrecut-o în pribegie, la Novosilca Nova, în apropiere de Bar, în Podolia. Datorită meritelor părinteşti, i se acorda şi lui titlul de nobil polon. A învăţat carte bună, la şcoala ieziţilor din Bar. A învăţat bine latineşte, leuşte şi ru-seşte. Ceva mai tîrziu, a învăţat şi limba turcă. A dovedit mare dragoste pentru cultură, artă, poezie şi un deosebit interes pentru istorie, pentru filozofie şi pentru vîlta obştească a ţării şi a poporului ro-

mân de pretutindeni. A arătat un interes egal şi pentru problemele politice, diplomatice şi militare.

În 1651, la 18 ani, înrolat în rîndurile armatei polone, a participat la bătălia de la Berestecico. În anul următor, după moartea părintelui lor, urmînd pilda fratelui Alexandru, şi ceilalţi Costini s-au întors în ţară. Împlinind un obicei feudal, care îndatora tinerii boieri să-şi întregască învăţătura şi educaţia civică, sub priveghearea unui boier mai cu experienţă şi mai mare în rang, Miron şi Velicico au intrat sub epitropia morală a lui Iordache vistiernicul Cantacuzino, bogat şi influent dregător al Moldovei. Velicico s-a căsătorit chiar cu Caterina, fiica lui Toma vornicul Cantacuzino, fratele lui Iordache.

În timpul asediului întreprins de Gheorghe Vodă Ştefan împotriva Sucevei, unde se retrăsese familia lui Vasile Lupu, cu gînerile acestuia Timuş Hmielniţki, fiul hatmanului cazacilor Bogdan, tînrul Miron Costin a slujit ca interpret de limbă polonă şi ucraineană. În 1657, la vîrsta de numai 24 ani, i-a fost încredinţată, de acelaşi Gheorghe Ştefan, o importantă solie pe lîngă Constantin Şerban.

Preţuit în cele mai mari familii ale Moldovei, cavalerul, învăţatul, iscusitul, tînrul Miron Costin s-a însurat cu Ileana sau Iliana Movilă, nepoata lui Simion Vodă Movilă şi a lui Petru Movilă, fost mitropolit al Kievului. Iliana venea nu numai cu un nume de mare faimă, cu o frumuseţe mult lăudată în familia Movileştilor, ci şi cu o impresionantă zestre rămasă de la hatmanul Isac Balica. Miron a sporit considerabil această avere, făcînd alte numeroase cumpărături de moşii, multe prin „împresurări”, după aspra metodă a vremii, metodă care a dus la jefuirea şi împruinarea ţăranimii libere.

Însuşirile-i de bun sfetnic şi fin diplomat Miron Costin şi le-a dovedit în solii pe lîngă regele Poloniei, Ian Cazimir, pe lîngă hatmanul şi apoi regele Ian Sobieski, ca şi în solii de la Adrianopol şi Constantinopol, din 1674 şi 1676*, trimis fiind de Eustratie Dabija sau de Dumitraşcu Vodă Cantacuzino. Ascensiunea politică în dregătorii şi-a început-o în 1657, cînd a dobîndit rangul de sluger. Apoi a ocupat dregătoria de paharnic, în 1659, pentru ca peste un an să ajungă pîrcălab de cetate, slujbă pe care a împlinit-o pînă în 1664. Celelalte trepte pe care le-a urcat au fost: mare comis în 1664, mare vornic în Ţara de Sus (1666) şi în cea de Jos pînă în 1675. La sfîrşitul acestui an i s-a încredinţat dregătoria de mare logofăt, pe care a păstrat-o pînă în 1683. În afara treburilor de stat, Miron Costin nu s-a sfiit a se amesteca şi în ţesătura de intrigă boiereşti şi

* Vezi „Magazin Istoric”, nr. 8/1971, pp. 67-70; Despre Miron Costin, mai vezi şi nr. 9/1968, pp. 24-25 şi 27; nr. 10/1969, p. 80 şi 99.

pire împotriva unor domni. Ca, de pildă, cea care a dus la răsturnarea din scaunul domniei a lui Antonie Vodă Ruset*, în 1678. A fost printre cei care au deschis și purtat apriga, necrutătoare luptă de interes economic și politic între Rusetști (Cupăreștii) și Costini, sprijiniți de Gavriilești (Miron Costin era cumnat cu Gavril Costache, mare vornic), luptă comparabilă prin agitații și urmări politice, ca și prin tragedii personale, cu lupta dusă în Țara Românească, în aceeași epocă, între Cantacuzini și Băleni.

Și din modul cum a slujit diversele domnii și din cronică lui, se vede că Miron Costin a fost unul din acei boieri patrioți care își iubeau cu patimă țara și se sacrificau pentru progresul ei. Împreună cu rudele lui, a apărut privilegiile și privilegiatilor; dar, ca și Grigore Ureche, a respins excesele marilor feudali și, mai ales, tirania domnilor. Și-a cuprins concepția într-o frază: „a tuturor tiranilor, adică vârsătorilor de sânge, la toate țările în lume urită este stăpânirea”. A dorit ca domnul țării să fie o adevărată „matcă fără ac”, adică bun, blind și, firește, prieten cu boierii, ascultător de sfatul lor, dar și respectat de mulțime. Ca orice mare feudal, Miron Costin s-a temut de răscocile țărănești, de „nespusa vrăjmășie” a maselor înșelate. Asta nu l-a împiedicat ca, în cronică, să ia, uneori măcar, apărarea mulțimii moldovenilor. Caracter puternic, ferm, mândru și cinstit, Miron Costin și-a câștigat încrederea multor domni pe care i-a slujit cu sfatul: Gheorghe Ștefan, Eustratie Dabija, Gheorghe Duca, Dumitrașcu Cantacuzino, Ștefan Petriceicu, Constantin Cantemir. A intrat în conflict doar cu Antonie Ruset, cel poreclit „Chiriță Dracu” și a contribuit la mazierea lui.

În treburile politice, logofătul Miron a căutat, în primul rând, „folosul țării”. În 1673, în pofida faptului că Ian Sobieski câștigase o mare victorie împotriva armatei marelui vizir, el a înțeles că polonii nu vor exploata această victorie și că deci ar fi o greșeală ca moldovenii să se arate fâțîș prietenii ai lui Sobieski. Cum însă voievozitul de atunci, Ștefan Petriceicu căuta cu tot dinadinsul să treacă de partea polonilor, numai să-și respecte înțelegerea tainică, Miron Constantin i-a dat, după cum povestește Neculce, o replică înțeleaptă și, în același timp, hotărâtă: „„Ori să fie voia măriei tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casele să le ieie tătarii” — și s-au închinat și i-au zis: «să fii măria ta sănătos» și au ieșit afară. Și așa toți boierii și căpitani au purces după cela, pre rind să se închine și au ieșit afară. Iară Petriceicu Vodă au rămas numai singur, numai cu Habășescu, hatmanul și cu

casa lui, și au început a plîngere și a blestemare pre Miron și pre alții”. Scena dovedește nu numai că Petriceicu era „om blind și slab la domnie”, că „toți erau fără frică de dinsul”, ci relevă și luciditatea politică a lui Miron Costin, vâdește patriotismul lui și marea trecere de care beneficia în fața sfatului domnesc. Oricum, atunci, în 1673, a salvat țara de la un cumplit jaf tătăresc, care ar fi urmat în mod sigur ca represiune din partea marelui vizir, înșelat în politica lui de dominare a țărilor române.

„Drept ai grăit...”

Dar calitățile de om politic, de diplomat iscusit și de bun patriot pot fi ilustrate și prin alte câteva fapte memorabile, care au impresionat pe contemporani și impresionează încă și azi. De pildă, în 1672, în timpul marii expediții otomane împotriva Poloniei, desfășurată prin țările române, Miron Costin, ca „mai de treabă de voroavă”, după cum ne povestește Ion Neculce, l-a convins în 1672, pe marele vizir să retragă trupele de la cetatea Cămenia și să nu le lase a ierna în țara Moldovei. Scena e vrednică de reamintit, pentru conturarea mai precisă a personalității lui: „Și mergînd Miron la cortul vizirului, pusul-l au vizirul de au șădzut înaintea lui... Iar cînd l-a întrebat dacă ar fi bine să ierneze armata otomană în Moldova, Costin i-a argumentat nu numai că nu-i bine, ci-i chiar primejdios: țara-i săracă și n-ar putea îndestula cu hrană o oaste așa de mare, «s-a flămînzi». Iar dacă va «s-o rășchire pen sate», or «lovi-o podghiazuri leșești» și «pîn-în primăvară a peri oastea împărătească toată, și pentru oastea turcească or strica podgheazurile și țara»”.

O scrisoare din 1676 către prietenul său, polonul Marcu Mateczynski, arată și cu cîtă îndeminare a pledat pentru o pace între turci și poloni, fără a uita nici o clipă situația Moldovei. Atrăgînd atenția polonilor că țara lui, slobodă, apără, de fapt, și Polonia, el îl ruga pe rege să „țină minte că mult mai răi vor fi turcii într-o vecinătate atît de apropiată”.

Calitățile diplomatice ale lui Miron Costin se evidențiază și dintr-o altă acțiune de politică internațională datînd din anul 1680. Într-o vreme cînd Cara Mustafa, marele vizir, pregătea amenințarea expediției împotriva Vienei, Miron Costin, împreună cu Alexandru Buhuș, l-au sfătuit pe Ian Sobieski să încheie pace cu Rusia și să reînceapă războiul cu Imperiul otoman, în alianță cu toate țările Europei. Și aceasta pentru că Miron Costin se încredințase că Moldova nu-și putea găsi mîntuirea de sub jugul sultanului decît cu ajutorul și în cadrul unei coaliții general europene.

* Vezi articolul lui V. Netea, *Rosetteștii*, în „Magazin istoric”, nr. 3/1972.

„Eu voi da seama de ale mele cîte scriu!”

Cu prilejul diferitelor expediții ostășești, Miron Costin a vizitat Maramureșul, Transilvania, Banatul. A căutat să vadă „pragurile” Dunării, la Cazane, și a cercetat ruinele podului lui Traian. Pretutindeni s-a străduit să afle și să vadă tot ce-i în legătură cu istoria și viața poporului român. „Cunoașterea românilor de pretutindeni, scrie Sextil Pușcariu, a contribuit de bună seamă la ideea despre unitatea etnică a neamului nostru, pe care o găsim exprimată în scrierile sale”.

În pofida vremurilor aspre și tulburi pe care le-a trăit, Miron Costin a găsit, cum se știe, răgaz și pentru scris. S-a războit cu toate vicisitudinile și furtunile vieții din această parte a lumii pînă cînd, măcar în parte, „biruit-au gîndul”...

Ca și Ureche, pe care-l continuă, Costin și-a scris letopisețul „de dragostea țării”. A descris și înfățișat în el faptele și domniile de la Aron Vodă pînă la 1661. Deci, șapte decade de istorie năvalnică, în bună parte trăită de el însuși. O cronică amplă, alcătuită cu grijă, cu respectul adevărului, cu bogăție de informații luate din cronicarii băștinași, din cei poloni sau unguri. Atunci cînd a scris *De neamul moldovenilor*, după predoslovie, citează „istoricii”, bibliografia pe care s-a întemeiat: Dio Cassius, Eutropius, Casian, Cavație (Kowaczöczy) Bonfinus, Topelzin din Mediaș. Și-a tîlcuit cronică, maestrul, cu multă chibzuială și înțelepciune, cu încîntător simț al măsurii, a presărat-o cu anecdote, cu portrete artistice zugrăvite, cu dialoguri vii și proverbe pline de tîlc, cu considerații de ordin filozofic și moral. O cronică în care se relevă o gîndire social-politică și istorică nouă, cu multe elemente originale. În ea se desfășoară, fără doar și poate, ideologia boierimii vremii, stăpînită încă de teocratism: evenimentele dirijate de divinitate.

Dar Miron Costin este mult mai aproape de concepția modernă despre istorie decît Bossuet care scria, în aceeași vreme, istoria în Franța, ducînd cu un talent uluitor teocratismul pînă la ultima limită. În cronică și istoria lui Miron Costin intervine și acțiunea voluntară, interesele, ambițiile oamenilor și chiar o anume logică a devenirii. Este primul, înaintea stolnicului Cantacuzino și a lui Dimitrie Cantemir care încerca o tratare unitară a întregii istorii a poporului român, analizînd originea comună, pornind de la cele două descălecături. Această tratare unitară este o caracteristică nu numai a operei *De neamul moldovenilor*, a *Cronicii polone*, ori a *Poe-mei polone*; chiar și *Letopisețul* cuprinde, în bună parte, istoria celor trei țări române între 1592 și 1661. Miron Costin credea în înaltul rol instructiv și patriotic al istoriografiei și-i face răspunzători pe

cei care scriu încălcînd, denaturînd adevărul: „Nici este șagă a scrie ocară vecinică unui neam. Că scrisoarea este un lucru vecinic; cînd ocărăsc într-o zi pe cineva, este greu a răbda, dar în veci? Eu voi da seamă de ale mele cîte scriu!”... A strigat tare împotriva „fătăriei” istoricului „cîndu veghe voia unuie și coboară lucrul cu hula altuia”. În concepția lui, „Letopisețele nu sînt să le citească numai omul, să știe ce au fost în vremile trecute, ce mai mult să hie de învățatură ce este bine și ce este rău”.

Dar, în același timp, Miron Costin face din istorie un instrument de luptă pentru îmbunătățirea soartei poporului român, o pledoarie pentru dreptul lui la lumina unei vieți independente, un argument în urcarea lui pe treptele culturii. Aceasta este rațiunea pentru care compune în limba polonă *Cronica Țării Moldovei și Munteniei*. Cu același gînd, în vremea cînd se afla adăpostit la Dașov, în Carpații de miazănoapte Costin a scris acea cronică și în versuri polone *Historia polskimi ryt-mami o Woloskiej ziemi i Multanskiej* și a dedicat-o regelui Ian Sobieski.

Scopul scriiturii sale este, în genere, de a argumenta unitatea poporului român: „să scoț lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și semînție sîntu lăcutorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenesti și românii din țările ungurești... că toți un neam și odată descălecați sînt”.

„...Iară noi prăvim cumpbite vremi și cumpănă mare pămîntului nostru și nouă...”

Miron Costin a participat și la asediul Vienei din 1683, în oastea lui Duca Vodă. A ajuns acolo din porunca marelui vizir Cara Mustafa, împotriva voinței sale, alături de cei care urmăreau subjugarea Europei întregi. Dar, în timpul asediului, ca și Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești, a ajutat mai mult pe creștini, pe Ian Sobieski, să despresoare capitala Austriei, decît pe Cara Mustafa în slujba căruia era poruncit să fie. La întoarcerea în țară, Gheorghe Duca se temea totuși de represaliile din partea polonilor. După cum povestește Neculce, marele logofăt îl încuraja pe vodă cu un cuvînt de adîncă vibrație umană și patriotică: „Ce putere au ei să vie asupra mării tale? Să nu dăm locul, că pămîntul acesta este frămîntat cu singele moșilor și a (l) strămoșilor noștri”. După ce petrece doi ani în pribegie, în Polonia la Dașov, însoțit de feciorii săi Pătrașcu și Nicolae, Miron Costin se întoarce în țară, așa cum a dorit Constantin Vodă Cantemir. Ca să-l aducă, noul voievod a stăruit pe lîngă fratele său, Velicico hatmanul Costin.

Atitudinea lui Miron Costin de constantă prietenie cu Polonia s-a intensificat

în cursul expedițiilor polone din acei ani îndreptate împotriva turcilor. Amicitia și corespondența logofătului cu hatmanul Jablonowski, cu Andrei Potocki și chiar cu Ian Sobieski, l-au făcut însă pe logofătul Miron suspect în mintea prudentului și bănuitorului Constantin Cantemir. Mai ales că domnul intrase sub influența Ruseștilor, rivali și adversari foarte îndrăgiiți împotriva Costinilor, și a lui Miron, în mod deosebit.

În 1691, tocmai când se pregătea să-și însoare fiul mai mic, Pătrașcu, pe atunci cămărașul lui Vodă, cu domnița Safta, și să devină astfel cuscru domnului, iată că Ilie Țifescu zis „Frige vacă”, a dezvăluit un complot: se pretindea că Velicico urmărea să fie domn în locul lui Constantin Cantemir. Furios și sfătuit de Iordache Ruset, domnul taie, fără județ, pe Velicico Costin. Era Velicico „om de fire și de treabă la toate socotile și îndrăzneț”, îl înfruntase pe Cantemir Vodă c-o vorbă dură, de ocară, arătându-i că era incult. Povestește Neculce că Ruseștii pizmătăreți și răi la inimă, au socotit răpunerea lui Velicico Costin drept o momeală pentru Cantemir Vodă: să-l trimită pe lumea cealaltă pe Miron, a cărui cultură, influență politică și faimă umbrea orice boier moldovean și chiar orice domn aflat în scaun voievodal. Era prea învățat, prea deștept, prea influent, prea bogat, cu prea mulți prieteni în afară, mai ales în Polonia, prea fără teamă, ca să nu fie incomod și vrednic a fi bănuț ca vrea să-și facă fratele domn. De aceea Iordache Ruset l-a povățuit pe vodă: „Acum, de vreme ce ai omorât pe Velicico, trimite de prinde și pe frate-său, Miron logofătul, de-l omoară, ori vinovat, ori nevinovat, să nu scape, c-apoi încă a hi mai rău și de tine și de noi [...]. Deci Cantemir Vodă nu și-au socotit viața lui, că era trecut cu bătrînețele, om de șaptezeci de ani [...], ci s-au potrivit neprietenilor și nu și-au cruțat sufletul”. Logofătul Miron nu se afla în Iași, ci la moșia Barboși, lângă Roman. Îi murise soția, Ilina și se pregătea s-o înmormânteze, când „au sosit și la dînsul, de la Cantemir Vodă, armașul al doilea, Racoviță, cu un steag de oaste de lefegii, ca să-l ducă la Iași. Ce el se rugase ca să aibă păsuială pînă și-a îngropa giupînea, și să porceadă”, și fiind așa, iată de sîrg au sosit și Macri, vîtavul cu a doua poruncă, cum în ce loc îl va afla, acolo să-l taie capul. Și după poruncă așa într-acela ceas l-au tăiat capul și l-au astrucat (îngropat — n.a.) împreună cu giupînea lui”.

Așa, într-un decembrie troienit, rece și vrăjmas, acolo, la marginea Romanului, din intriga unor boieri invidioși, din spaima unui domnitor bătrîn și șovăielnic, a căzut cel mai ilustru cap al celui veac românesc. Parcă a fost să se adeverească

vorba: „Iară nu sînt vremile supt cîrma omului, ci bietul om supt vremi”. Dar opera și fapta lui Miron Costin strălucesc și peste veac. Și vor străluci.

Fiii cronicarului

Urmașii lui Miron, feciorii Ioniță și Pătrașcu și mai ales cel mijlociu Nicolae vor duce mai departe, după puterile lor și după îngăduința vremurilor, numele neamului.

Despre Ioniță nu știm mare lucru. În timpul lui Constantin Cantemir a ajuns serdar. A scăpat teafăr din temnița unde a fost închis în 1691. Constantin Duca Vodă l-a trimis în Polonia să aducă oasele lui Gheorghe Duca. Murind înainte de 1730, a lăsat o fată, Nastasia, măritată cu Miron Cuza logofătul.

Pătrașcu a murit probabil în surghiun, pe la ruiele din Țara Românească, fără urmași. A rămas Nicolae Costin să continue și să reprezinte numele, învățătura, dregătoriile și opera istorică a familiei. S-a născut în 1660. A făcut studii temelnice în școala ieziuților din Iași, completate apoi în Polonia. Și-a însușit o vastă cultură. A devenit un veritabil erudit „împodobit cu învățătură”, cunoscător al istoriei antice, după izvoare grecești, al celei medievale după izvoare latine occidentale. După întoarcerea în Moldova, în 1685, Nicolae Costin a pornit la rîndul lui să urce treptele dregătoriilor, începînd cu cea de logofăt al treilea. Totodată a primit și însărcinări diplomatice „pentru limba latinească” și „limba lească”. Tînr fiind, a fost trimis să-l întîmpine pe călătorul Philippe d'Avril, francez iubitor de cultură, dornic să cunoască răsăritul Europei și Asia; este învățatul care a tradus în limba franceză o parte din opera spătarului Milescu.

Dar, după decapitarea tatălui său și a unchiului Velicico, din necugetată poruncă a lui Constantin Vodă Cantemir, prizonieri de Iordache vistiernicul Ruset, tinerii Nicolae și Pătrașcu Costin încep o vreme de peregrinări. Mai întîi se adăpostesc în Țara Românească, la rude și sub ocrotirea lui Constantin Brîncoveanu. Tot în acei ani, călătorind la Țarigrad, Nicolae Costin l-a cunoscut în Fanar pe dragomanul împărațesc Alexandru Mavrocordat Exaporitul și pe fiul lui, Nicolae, care a ajuns domn în țările române după 1711.

În timpul domniei lui Constantin Duca, el s-a reîntors în Moldova. A fost făcut hatman, deși nu dovedise vreo însușire mai osebăită în portul armelor. Apoi s-a căsătorit cu sora domnului, domnița Ileana, fiica lui Gheorghe Duca Vodă și a doamnei Nastasia. Cumnat de domn, cult și desigur ambițios, se părea că lui Nicolae Costin îi suridea și i se deschidea o carieră tot așa de ilustră ca și a tatălui său.

Dar din 1695, cînd tronul Moldovei e ocupat de Antioh Cantemir, Nicolae Costin se vede silit să umble iar pribeg pe la curtea lui Brîncoveanu. Revine în Moldova, o dată cu a doua domnie a lui Constantin Duca. Se refugiază însă din nou în timpul domniei lui Mihai Racoviță: un fel de du-te vino, între Iași și București, în aceste vremi de schimbări dese de domnii pînă în 1705 cînd, ajutat de Bogdan hatmanul, se împacă în sfîrșit cu Cantemireștii și se întoarce în Moldova, fără să-și mai teamă zilele. Ajunge vornic al Țării de Jos, dregătorie ocupată cîndva de tatăl său. Se bucură de un bun renume între boieri. Are mulți prieteni la Tîrgigrad, atît între oamenii politici cît și între cei de cultură. Dar fapte mai de ispravă nu săvîrșește. N-are prilej a săvîrși. Totuși în toamna anului 1709, la mazilirea lui Mihai Racoviță este ales caimacam. Răspunde de conducerea țării pînă la venirea lui Nicolae Mavrocordat. Noul domn, puțin cunoscător al realității din țara Moldovei, îl ține pe lîngă sine pe Costin, ca sfetnic de taină și ca istoriograf. Parcă pentru a mai plăti ceva din greșeala tatălui său, Dimitrie Cantemir, ajuns domn, îl înalță la rangul de mare logofăt, dregătorie ocupată atîta vreme și cu atîta strălucire de Miron cronicarul. Oricum, această dregătorie înalță pare să dovedească faptul că și Nicolae Costin adera la politica de eliberare a țării, întreprinsă cu atîta risc de noul și învățatul voievod.

Dar domnia lui Cantemir e scurtă. Scurtă și dramatică: 1710-1711, încheiată cu înfrîngerea de la Stănilești. Nicolae Mavrocordat a revenit în scaunul Moldovei. Lui Costin i-a lăsat în continuare, dregătoria de mare logofăt. Pe neașteptate însă, în septembrie 1712, el s-a stins din viață.

„Viermele de carte”

Influențat și întemeiat pe atmosfera cărturărească și scriitoricească din familie, deși talentul e mai prejos de al tatălui său, Nicolae Costin a nutrit ambiții mari privind opera istorică. A vrut să continue cronică de acolo de unde a lăsat-o părintele său. Credea că istoria este „ocîrmuitoare vieții”, căci „singură istoria mai mult decît alte științe se socotește a fi”. Sau: „Întru această părere fost-au și Tucicides, care pre istorie o numește a fi cel mai ales și mai mare al vieții omenestii visteriu”.

A scris *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1661*, „operă de compilație încărcată cu citate, cu nume de filozofi și istorici, fără o concepție unitară”, (*Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 596), asemănătoare cu ope-

rele istorice din evul mediu. O operă de erudiție impresionantă, dar lipsită de originalitate realizată într-un stil prolix și complicat. Mult mai valoros și mai interesant este *Letopisețul Țării Moldovei de la Ștefan sin (fiul — n.a.) Vasile Vodă*, unde narează fapte trăite și descrie personaje văzute. Fără a fi strict obiectiv, „fără a avea dignitatea operei paterne”, cum notează G. Călinescu, această scriere îl relevă totuși ca pe un scriitor care știe să observe amănuntul semnificativ, de coloratură artistică. „Portretistica lui mușcatoare e savuroasă și plastică”, observă tot Călinescu, citînd portretele făcute lui Istrate Dabija, Ștefan Petriceicu, Antonie Ruset, Tălmăcind și prelucrînd, realizează o altă operă: *Ceasornicul domnilor*. Aplecîndu-se pe larg asupra operei lui N. Iorga fi semnala mai ales slăbiciunile, prin comparație, cu ale ilustrului său tată: „Nu se poate o deosebire mai mare decît aceea care există între tată și fiu. Miron e un pasionat, un ambițios, deschizător de cale în cultura neamului său și făuritor de teorii, iar, în politică, un entuziast și un vizionar. Nicolae e un pedant rece, prudent, măsurat, un compilator prin vocație, mîndru că merge pe urme străine; iar politica sa e făcută toată din iertare, abdicăție și resignare. Pe cît e de simpatice cel dintîi, în greșelile lui chiar, pe atît acesta de-al doilea nu atrage nici prin însușirile pe care le are. În orice împrejurări, Miron Costin ar fi fost cineva pe cînd Nicolae Costin datorește totul altora: școlii, care l-a format, și părintelui, pe care s-a simțit dator să-l imite... După luptătorul cu mina abia descleștată de pe sabie, după poetul vizionar cu mina pe fruntea-i largă de întrevăzător al viitorului, avem cărturarul sec, «viermele de carte»... pisarul erudit, cu călimările în briu și volumele subțioare... Trecutul îl eticheta, pentru prezent n-avea nici un interes, iar viitorul nu putea să-l vadă...”

Aprecierile lui N. Iorga sînt desigur prea severe. Nici în apusul Europei nu se scriau la acea dată istorii mai valoroase și mai înnoitoare. Dimpotrivă, Costinii și mai ales Miron, apoi Dimitrie Cantemir, au realizat o lăudabilă operă de cultură românească aici, în cadrul sud-est european și nu numai pentru aici. Să ținem seama că pînă în 1700 nu apăruseră, ca înnoitori în istorie, decît Machiavelli și Guicciardini. Că Montesquieu, Voltaire sau Gibbon vor apărea peste mai bine de jumătate de veac.

Puternicul neam al Costinilor a dominat incontestabil un veac de istorie românească, politică și culturală. Această familie ni se înfățișează ca o piramidă, în vîrful căreia personalitatea lui Miron Costin, oșteanul, diplomatul, dregătorul, cărturarul și patriotul, strălucește precum o nestinsă făclie.

A black and white photograph of three ancient statues partially submerged in water. The statues are weathered and appear to be made of stone or marble. The background is a textured, rippling surface of water.

Enigme
subacvatice

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

Prof. dr. doc.

În anul 1900, un mic vas de pescari revenea din Africa de Nord spre Grecia. Pescuitorii de bureți care alcătuiau echipajul au observat semnele apropierei unei furtuni violente și s-au adăpostit pe coasta Insulei Anticythera, nu departe de Creta.

Pescarii descoperă comori

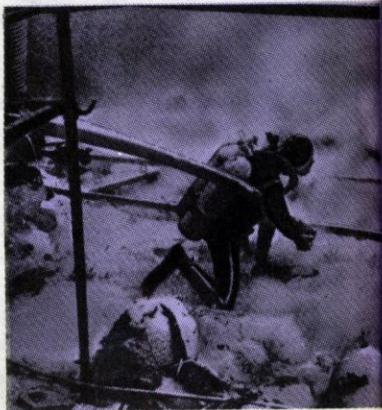
După trecerea vijeliei, înainte de a ridica ancora, ei s-au gândit că n-ar fi rău să plonjeze după bureți, pentru a-și mai rotunji proviziile. Cu acest prilej, au zărit, spre surpriza lor, pe fundul mării vestigiile unor sculpturi antice. Au înștiințat autoritățile grecești, care au inițiat o acțiune de salvare a comorilor submarine. Pe atunci nu exista încă o experiență a recuperării, nici aparataj adecvat și lucrările s-au desfășurat cu dificultate, mai ales că fragmentele se aflau la o adâncime de 55 m. Doi dintre scufundători și-au pierdut viața, un altul a rămas paralizat pe viață. Dar rezultatul a fost la înălțimea sacrificiului: 36 statui de marmură și două superbe capete de bronz (reprezentând un filozof și un efeb) au fost scoase din adâncuri. Corabia care le transportase se scufundase între anii 80-65 î.e.n.

Apăreau astfel primele indicii ale unui adevăr pe care istoricul și arheologul Salomon Reinach avea să-l concretizeze în afirmația, datînd din anul 1925, că pe fundul Mediteranei se află un „extraordinar muzeu”.

Dar cu cîțiva ani înainte ca aceste cuvinte să fi fost scrise, între 1909 și 1913, o altă descoperire remarcabilă, al cărei imbold venise tot de la Salomon Reinach, stîrnise senzație în lumea arheologilor, dînd la iveală o excepțională bogăție de vestigii antice. În largul micului port tunisian Mahdia, un grup de pescari reperease cîteva statui, la o adâncime de aproximativ 40 m. S-au efectuat cercetări sistematice, întreprinse de arheologi tunisieni, cu concursul marinei franceze. Au fost scoase la iveală statui de bronz de o rară frumusețe, capiteliuri, elemente de ornament arhitectural, podoabe, obiecte de ceramică fină ș.a.m.d., cu care au fost umplute cinci săli ale Muzeului din Tunis. În 1948, investigația a fost continuată, prin mijloace mult perfecționate, cu participarea cunoscutului specialist francez Jacques Yves Cousteau și cu ajutorul navei CALYPSO, special echipată în acest scop.

Au fost reconstituite și împrejurările istorice în care comorile au ajuns pe fundul mării. În anul 86 î.e.n., consulul roman Sulla cucerise și prădase Atena, care se raliase forțelor răsculate conduse de Mitrdat VI Eupator, regele Pontului. Sylla a depozitat cetatea grecească de statui și alte podoabe, vrînd să decoreze ulterior cu ele palatele și piețele Romei. Dar prețioasa încărcătură nu a ajuns niciodată la destinație, căci corabia care transporta prada de război a naufragiat, probabil în jurul anului 80 î.e.n., în apropierea coastei nord-africane. Mai bine de 19 secole, ilustrele opere de artă s-au odihnit apoi în largul Mahdiei, pe fundul Mediteranei...

Indepărtarea nisipului cu ajutorul unui jet de apă sub presiune, pentru scoaterea la iveală a comorilor subacvatice

În paranteză fie spus, pescarilor (mai ales celor de bureți, care se scufundă), li se datoresc multe descoperiri spectaculoase, printre care un bust al lui Demeter, sculpturi reprezentându-i pe Apollo și Poseidon, efebii de la Maraton etc.

Crimpele de viață dispărută

Arheologia subacvatică este o tehnică de cercetare tipică secolului nostru și a dat excelente rezultate (deși în adâncuri există încă nenumărate tezaururi necunoscute, care-și așteaptă cercetătorii). Inceputurile ei trebuie însă căutate foarte timpuriu. Astfel, în anul 1673, s-au scos la suprafață, cu ajutorul unui clopot pentru scufundat, mai multe țevi de tun ale vasului amiral suedez WASA, naufragiat în anul 1628. Lucrările au fost reluate în ultimele decenii.

Participând la cel de-al X-lea Congres de științe istorice de la Stockholm (1960), am avut ocazia, împreună cu ceilalți congresiști, să asist la una din fazele de recuperare a obiectelor acestui vas. Scafandrul a plonjat de pe un vas special utilat pentru asemenea operații, a cerut prin telefon să fie dirijat într-o anumită direcție și pînă la urmă a scos la suprafață o țevă de tun din navă. De altfel, în anul următor — 1961 — acțiunea a fost finalizată, vasul, în greutate de 700 tone, fiind ridicat de pe fundul mării și dus la

Stockholm, ceea ce a încununat cercetările și eforturile desfășurate de specialiști. Un lucru interesant merită a fi semnalat: conservarea destul de bună a corăbiei de-a lungul secolelor se datorește faptului că în Marea Baltică nu trăiesc moluște care să distrugă epava.

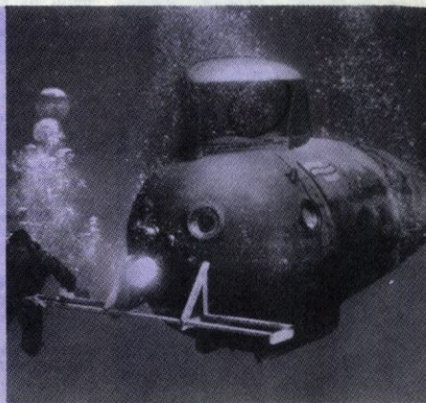
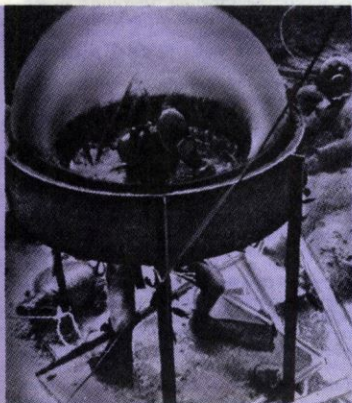
Să părăsim însă această scurtă incursiune în arheologia subacvatică scandinavă — pe care am făcut-o doar pentru a marca operația de pionierat din 1673 — și să revenim la bogatul bazin al Mediteranei.

Îată ce scria arheologul Fernand Benoit despre o altă descoperire importantă, făcută la sud de Marsilia, în apropierea unei insule. „Aici am găsit un crimpel de viață, care cuprinde în el toate elementele istorice menite să reconstituie această viață, curmată brusc de o catastrofă. El ne permite să studiem caracteristicile navei scufundate, încărcătura ei, mărfurile care se căutau în comerțul epocii...”

La ce „catastrofă” se referă F. Benoit? Este vorba de scufundarea bogatei corăbii grecești a negustorului Marcus Sestius. Cu prilejul cercetărilor, conduse, pe lângă specialistul amintit, de F. Lallemand și H. Medan, s-au stabilit date interesante despre construcția și itinerarul vasului, despre încărcătura sa (constind mai ales din amfore italice și grecești).

ASHERAH este un submarin cu nume de zeitate feniciană a mării. De dimensiuni mici și foarte lesne manevrabil, el a fost construit special în vederea cercetării arheologice sub apă. Proiectat la cererea cunoscutului arheolog american Dr. George Bass și a Muzeului Universității din Pennsylvania, vasul poate transporta doi oameni la o adâncime de 180 m și este echipat cu puternice instalații de luminare

O instalație subacvatică specială, în funcțiune la Yassi Ada. Se cercetează vestigiile romane

O altă descoperire s-a făcut la Rochelongues (pe coasta Languedocului). După cinci campanii de săpături și două intervenții ale vasului ARCHÉNAUT — special dotat —, aici s-au găsit și scos la suprafață peste 1 700 obiecte de bronz — unelte, arme, piese de harnașament, podoaabe — și 700 kg bucăți de aramă, toate datînd din prima epocă a fierului și constituind, cel puțin pînă în prezent, un exemplu unic pentru toată Europa. Proveneau și ele dintr-o ambarcațiune care se scufundase.

În Italia, l-am văzut la lucru pe Nino Lamboglia, unul din cei mai cunoscuți specialiști ai noii discipline, care conduce un centru experimental de arheologie submarină. El efectuează de mulți ani, dispunînd de un vas anume echipat, cercetări care au dus la descoperirea vestigiilor unor așezări romane de mare interes (la sud-vest de Neapole și în alte locuri) precum și a unor epave de corăbii.

În ce îi privește pe cercetătorii sovietici, explorarea tărurilor Mării Negre și a Mării de Azov le-au prilejuit rezultate remarcabile. Studiul perimetrului inundat al orașelor antice Olbia, Chersones, Hermonax, Dioscuras etc., ca și al încărcăturilor unor corăbii scufundate în Strîmtorea Kerçi, le-au permis să reconstituie vechia civilizație a acestor ținuturi de coastă. Printre cei maieminenți specialiști sovie-

tici se numără V. D. Blavatski, de la Universitatea din Moscova. Metodele moderne aplicate în U.R.S.S. permit obținerea de rezultate valoroase; așa sînt, de pildă, utilizarea televiziunii, a batiscaforilor, a instalațiilor speciale cu ghiare metalice pentru scoaterea la suprafață a obiectelor mari și grele.

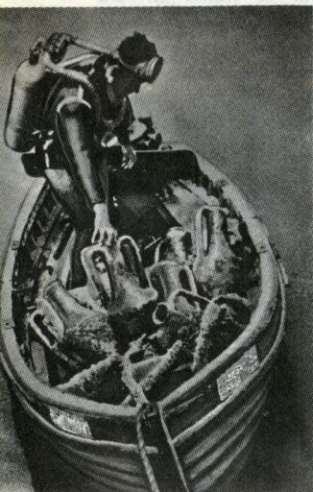
Muzeul submarin

În Grecia, unde istoria a lăsat urme atât de impresionante, arheologia subacvatică a obținut, de asemenea, realizări deosebite, la care au colaborat atît specialiști greci, cît și americani, englezi, germani. S-au studiat de pildă Gythionul (vechiul port al Spartei), orașul Pheia, în nord-vestul Peloponesului, descoperindu-se epave de corăbii și vestigii arhitectonice.

Pentru modalitățile actuale ale arheologiei subacvatice, este caracteristic un fapt deosebit de semnificativ: tendința ca, uneori, să se lase pe loc ruinele submarine ale unor construcții, organizîndu-se adevărate muzee submarine, — cu indica-toare, texte explicative etc.; vizitatorii lor sînt, desigur, scufundătorii pasionați, aflați în trecere prin acele locuri.

Un vast cîmp de cercetare au oferit și coastele Turciei. O corabie bogat încărcată s-a găsit de pildă scufundată în dreptul

Tulburătoarea lume

Am îndrăgit marea cu mulți ani în urmă. La început, m-am simțit atras de frumusețea peisajului, deoarece fiecare val este cu totul altfel decît celelalte. Apoi, am fost subjugat de tulburătoarea lume a adîncului. Sub apă, eliberat de greutate, încerci sentimentul zborului; o senzație, similară poate imponderabilității, îți permite să evoluezi în spațiu, la fel ca și păsările.

În anul 1963, am găsit sub apă, în fața plajei din stațiunea „2 Mai“, un fragment de amforă. S-a născut atunci în mine curiozitatea și dorința de a identifica obiecte ce au aparținut unor vechi civilizații de pe meleagurile noastre. Deoarece profesia mea de bază — sînt inginer — face parte din domeniul științelor exacte, pescuirea întîmplătoare a unor obiecte nu putea să-mi ofere o satisfacție deplină. De aceea, am început să studiez asiduu metodele de lucru proprii arheologiei submarine. Am reușit să tîlmăcesc și să găsesc explicații pentru multe lucruri observate în timpul incursiunilor sub apă, acolo unde totul capătă cele mai bizare forme, datorită eroziunii și stratului gros de scoici, alge, nisip ce se depune pe obiecte.

În 1966, cu ocazia unor filmări submarine pentru Studiul cinematografic „Alexandru Sahia“, la care lucrez, am cunoscut scafandrii de la Mangalia și pe căpitanul-lototenent C. Scarlat. Ne-am conjugat eforturile. Împreună, am prospectat în anii 1966-1968 zona anticului Callatis.

Mi-a rămas profund întipărită în amintire o zi din luna august 1967, în care s-a întîmplat un eveniment deosebit.

Capului Gelidonya, la o adîncime de 30 m. Epava, scufundată acum 3200 ani, conţinea bare de bronz în formă de secure dublă, sigilii cilindrice din Siria, cîntare utilizate de negustorii din diferite ţări. Pe unul dintre ele era gravat numele căpitanului corăbiei, Georgios. La Yassi Ada, tot în Turcia, s-au efectuat, cu ajutorul unor vase speciale, recuperări de epave romane tîrzii, a căror importanţă a fost mult apreciată de specialiştii.

Şi în portul antic al Tyrului, ca şi la Siracusa s-au făcut descoperiri importante.

O vie activitate se desfăşoară în ţările nordice. Cunoscutul port al vikingilor, Haithabu, menţionat de multe documente, a fost descoperit cu ajutorul scufundătorilor conduşi de arheologul danez K. Kersten. Alţi specialiştii degajează navele scufundate în Fiordul Roskilde din Insula Sjaelland. Ele datează din sec. XI şi par să reprezinte un adevărat catalog al construcţiilor navale ale vikingilor.

Am amintit, mai înainte, de cercetările specialiștilor suedezi. Să menţionăm cel puţin că la Stockholm, în Muzeul Marinei, sînt expuse corăbii impunătoare şi obiecte din încărcătura lor, aduse la suprafaţă. O tehnică specială, de uscare complexă şi progresivă, a pieselor de lemn, a permis o conservare superioară a materialelor.

Izvoarele scrise menţionau şi corabia vikingă KNORR. A fost recuperată cu un deceniu în urmă de cercetătorii Muzeului Naţional din Oslo, în urma expediţiei organizate în Fiordul Poskulde, sub conducerea lui Olaf Olsen.

Aşa cum era firesc, pasiunea pentru arheologia subacvatică a cuprins şi în ţara noastră numeroşi specialiştii şi amatori *. Astfel, în largul Mangaliei — anticul Callatis — s-a identificat epava unei corăbii din sec. IV-III î.e.n., în portul Constanţa — anticul Tomis — s-a găsit un mare depozit, alcătuit din sarcofage romane şi fragmente arhitectonice din marmură etc.

Cercetările au fost întreprinse de către Institutul de arheologie, Muzeul Militar Central şi Muzeul de Arheologie din Constanţa, sub conducerea căpitanului-locomotenent C. Scarlat, şeful sectorului de cercetări submarine (de la Muzeul Marinei Române), binecunoscut în ţară şi peste hotare pentru realizările sale. Au fost aduse la suprafaţă amfore, pietre de răşniţă, ancure şi diferite alte obiecte antice şi medievale, au fost identificate unele construcţii care alcătuiau vechile porturi.

* Vezi şi articolul *Arheologi în costume de scafandru* de C. Preda, în „Magazin istoric”, nr. 9/1968.

a adîncurilor

Am pornit spre Nord-Est. Pentru siguranţă, aşa cum cer regulamentele, eram urmărit de la suprafaţă de o barcă cu visle, care se ghida după bulele de aer ce spărgeau oglinda apei. Traseul pe care-l urmăream străbătea o zonă nisipoasă, monotonă. Adîncimea mării nu depăşea 10 m. Consumasem mai mult de jumătate din aerul din rezervor. Pentru a folosi mai economic ceea ce îmi rămăsese, am ieşit la suprafaţă şi am solicitat celor din barcă să mă remorcheze mai departe. Vasul de pe care plecaseram abia se mai zărea în depărtare.

M-am scufundat din nou. Mă gindeam cu stringere de inimă la aerul aflat pe sfîrşite, dar cercetam atent solul. Deodată am zărit, pe jumătate îngropate, citeva amfore. Am uitat unde mă aflu, am strigat şi fără să vreau am înghiţit apă. În citeva secunde am fost afară şi am solicitat coechipierilor din barcă să arunce ancora. Am cercetat din nou amforele, exemplare întregi, remarcabile, şi mi-am dat seama imediat că mă aflu lingă o epavă. Aparatul meu de filmare era pe vas şi ardeam de nerăbdare să înregistrez totul pe peliculă. După vreo jumătate de oră, la semnalele noastre, a venit şi vasul.

Trecuse mult de ora prînzului, eram nemîncaţi şi osteniţi, dar am început imediat lucrul. Am filmat, am făcut schiţe, am determinat poziţia epavei şi abia pe înserat am pornit spre ţărm. Duceam cu noi o preţioasă încărcătură: douăsprezece amfore întregi de un mare interes, provenite dintr-un centru grecesc de producţie.

Vasile COSMA

Dar nu numai mările au început să fie investigate de arheologi, ci și lacurile. Scufundătorii au coborât să cerceteze ceea ce a rămas din străvechile așezări lacustre ale Europei centrale. În Elveția, studiile în această direcție au fost numeroase în ultimele două decenii, fiind susținute prin metode moderne. O mare dificultate a reprezentat-o aici abundența algelor și altor microorganisme din apele elvețiene, care în lunile de vară limitează vizibilitatea la numai o jumătate de metru; în aceste condiții, fotografierea subacvatică ca și efectuarea de schițe au fost mult îngreunate. Cu toate acestea, s-au obținut — de pildă la așezarea Zürich-Alpenquai — rezultate însemnate.

În Austria Superioară, la Mondsee, vestigiile stațiunii lacustre se află la 2,50 m sub oglinda lacului. Aici a putut fi reconstituit întreg planul așezării lacustre, identificându-se peste cinci mii de stilpi ai locuințelor. Alte cercetări s-au desfășurat cu succes la Kemnade, în Republica Democrată Germană și în zona lacului Constanța, în R. F. a Germaniei.

La noi în țară, scufundările în Dunăre au dus la descoperiri de obiecte — unele din vremea Războiului Independenței — expuse actualmente la Muzeul din Brăila.

★

Care este bilanțul? Ce concluzii se pot trage?

În primul rând, după părerea mea, dându-se atenție mai ales navelor naufragiate, s-au cercetat încă în prea mică măsură construcțiile din zonele inundate ale vechilor porturi. Totuși, rezultatele sînt apreciable, ținînd seama de tinerețea noii discipline. Tehnica de investigație s-a perfecționat simțitor, dar numai pe baza perfecționării ei în continuare pot fi scotocite realizări și mai mari. Iată numai cîteva dintre mijloacele moderne, prin generalizarea cărora arheologia subacvatică va obține rezultate de seamă: clopotul de scufundare cu telefon, furtunurile puternice de aspirare a depunerilor (noroi, nisip, materii organice), sondele electronice pentru explorarea adîncurilor, „submarinele de buzunar”, instalațiile de mare capacitate pentru scoaterea la suprafață a obiectelor detectate etc. Și mai importantă decît toate acestea va fi, desigur, formarea de specialiști, pregătiți atît pentru săpăturile și ridicările topografice sub apă, cît și pentru interpretarea arheologică și istorică a datelor recoltate. Odată realizate aceste deziderate, marele muzeu de pe fundul apelor va deveni, pe zi ce trece, un bun al civilizației contemporane, preocupată în cunoașterea multilaterală a gloriei ei trecut.

(Urmare din p. 37)

manii erau la curent cu intențiile militaristilor japonezi de a ataca pe neașteptate Statele Unite în Pacific, astfel încît cele întimplate la Pearl Harbor în ziua de 7 decembrie 1941 nu au constituit o surpriză pentru Hitler și acoliții săi. Pe de altă parte, se dovedește o dată mai mult că organele de resort americane nu au acordat importanța cuvenită avertismentelor referitoare la proiectata declanșare a agresiunii nipone asupra bazei de la Pearl Harbor.

Replicînd învinuirii din lucrarea **Sistemul dublei agenturi în războiul 1939-1945** specialiștii din S.U.A. în domeniul frontului secret afirmă că, chestionarul **Tricicletei** nu a fost nici primul, nici cel mai important indiciu că Pearl Harbor era un obiectiv potențial al militaristilor japonezi. Alte informații pledau și ele în același sens. Dacă atacul s-a soldat totuși cu rezultate atît de nefaste pentru americani, aceasta s-a datorat „neglijențelor în îndeplinirea sarcinilor” și „erorilor de apreciere” de care s-au făcut vinovați amiralul Husband E. Kimmel și generalul-locotenent Walter C. Short, comandanții forțelor navale și, respectiv, terestre și aeriene din Hawai. În ciuda unor repetate avertismente (ultimele datînd din 16 octombrie și 27 noiembrie 1941), ambii comandanți au refuzat să ia măsurile de rigoare pentru o eficientă preîntîmpinare a atacului de la 7 decembrie.

Merită de semnalat, fie și în treacăt, că lucrarea lui Sir John Masterman contrazice o veche afirmație formulată oficial în **Istoria F.B.I.-ului** de Don Whitehead, conform căreia serviciilor secrete americane le-ar reveni meritul de a fi descifrat sistemul de scriere cu micropuncte, utilizat de germani. Cartea lui Masterman demonstrează, pe bază de documente incontestabile, că **M.I.-5** (serviciul de contraspionaj britanic) este cel care, cu ajutorul **Tricicletei**, a pătruns cel dintîi în tainele acestui ingenios mijloc de redactare a mesajelor.

Dublul agent iugoslav și-a păstrat pînă la capăt încrederea naziștilor. În aprilie 1942, aflîndu-se tot în S.U.A., el a primit misiunea de a se informa asupra experimentelor făcute cu uraniu-235. Bineînțeles, **Tricicleta** s-a grăbit să comunice hitleristilor tot felul de date false, de natură să le adoarmă orice bănuială. Doar era la mijloc unul dintre cele mai secrete proiecte ale întregului război — construirea bombei atomice.

A. FLORESCU

Zîmbete din cronic

■ Nu vor să mănînce? Le voi învăța să bea!

Dacă grecii credeau în oracole, romanii erau încredințați că păsările pot să prezică viitorul. Iată de ce armatele Romei erau adesea însoțite de „găini sacre”. În ajunul bătăliilor, li se aruncau grăunțe. Dacă le ciuguleau, era semn bun, dacă nu — bătălia se amîna.

Dar nu toți comandanții romani aveau naivitatea să creadă în asemenea preziceri. În primul război punic, în preajma unei bătălii navale, păsările au refuzat hrana. Totuși, consulul Claudius Pulcher, sigur de superioritatea navelor sale, a hotărît să înceapă bătălia.

— Nu vor să mănînce? a spus el. Le voi învăța să bea!

Și a dat poruncă să fie azvîrlite în mare.

Luciditatea a fost mai presus de superstiție.

■ „Blăstămul săracilor”

Biruri grele pusele Duca-Vodă asupra poporului din Moldova. Într-un rînd, călătorind prin țară, ajunge într-un sat lângă Suceava și se oprește la o casă, cerindu-i gazdei puțin lapte. „Iară femeia — scrie cronicarul Neculce — i-au răspuns că «n-avem lapte să-ți dăm, c-au mîncat Duca-Vodă vacile din țară, de-l va mîncă viermii iadului, cei neadormiți». Că nu știu femeia acie că este

singur el Duca-Vodă. Iar Duca-Vodă, dacă au audzit că este așa, îndată au început a suspina”.

O suspinare mult prea tîrzie, care ne face să zîmbim amar. Miron Costin a zis, într-o împrejurare similară: „Blăstămul săracilor, cum să dzice, nu cade pre copaci, cîtîi de tîrziu”.

■ Contele soldat

Un conte german îl rugă pe președintele S.U.A. Abraham Lincoln să-l primească în armata nordistă, aflată în plină luptă în războiul de secesiune. Începu prin a-și enumera titlurile nobiliare, în speranța să obțină un grad militar cît mai înalt.

Lincoln zîmbi și îi spuse: — Admirabilă genealogie! Dar n-aveți grijă. Aceste detalii nu mă vor împiedica să vă angajez cu gradul de soldat.

■ Între pirat și cuceritor

Un pirat fu adus în fața lui Alexandru cel Mare, supranumit Cuceritorul, spre a fi judecat pentru fărâdelegile lui.

— De ce ești pirat? îl întrebă ilustrul macedonean.

— Fiindcă n-am decît o singură corabie.

— Și dac-ai avea mai multe, n-ai mai fi pirat? întrebă Alexandru mirat de răspuns.

— Firește. Cu o flotă întregă, aș fi un... cuceritor!

■ Metternich și Rotschild

Fantezii aforistice de Heine:

— Coșmarul lui Metternich: se vede în sicriu, purtînd pe cap o bonetă roșie de iacobin.

— Coșmarul lui Rotschild: visează că a fost nevoit să dea o avere pentru săraci și se îmbolnăvește de ciudă.

■ Laconism

Un general persan a trimis vorbă spartanilor:

— Dacă voi pătrunde în Grecia, voi trece totul prin foc și sabie.

Fidel preceptelor laconismului, care constituia o regulă în Sparta, comandantul cetății i-a răspuns printr-un singur cuvînt:

— Dacă...

■ Autograful

Președintele F. D. Roosevelt se duse, din obligație protocolară, la o recepție. Mai multe doamne îl asaltară, solicitîndu-i autografe. Omul de stat le refuză însă pe toate. Pînă la urmă, amfitrionoa insistă și ea:

— Domnule Președinte, scrieți-mi măcar cîteva cuvinte în acest album de amintiri! Mă veți face cea mai fericită dintre femei.

Roosevelt se uită la ceas, zîmbi și notă în album:

— Ora unsprezece fără un sfert.

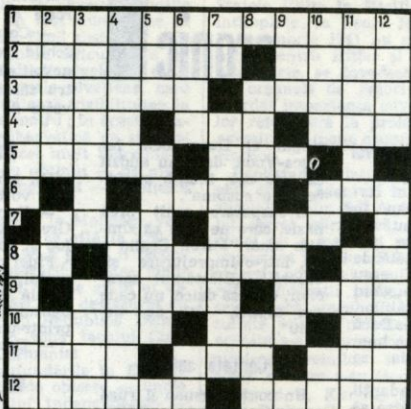
■ Cîinele întemnițat

Abatele Fouquet (1615-1680) era omul cardinalului Mazarin și în această calitate, trimitea la Bastilia mulți dușmani ai cardinalului. Un om care fusese adus într-o zi în această închisoare sinistră zări acolo un cîine.

— Ce naiba a făcut și animalul ăsta ca să ajungă aci? întrebă el pe un alt prizonier.

Acesta răspunse mualit: — A mușcat cățelul abatelui Fouquet.

ENIGMISTICĂ

Descătuşare

ORIZONTAL: 1) Politică de jaf și cîștig de la burzua imperialistă în dauna numeroaselor țări și popoare slab dezvoltate, ale cărei urmări se mai resimt și astăzi în unele părți ale lumii. 2) A realiza capitaluri fabuloase prin crunta exploatare a oamenilor muncii din colonii. — Deplasarea unei trupe spre un obiectiv militar. 3) Desemnări în diverse funcții. — Soldați indieni din armata engleză, care au declanșat războiul național împotriva colonialiștilor în 1857-1859. 4) Denumire generică dată țărilor capitaliste din Europa occidentală. — Specie de arahnide. — Sfoară... subțire. 5) Una din fostele posesuni portugheze din Asia. — Înscris oficial. 6) Fără simțul demnității (pl.). — Întreprinderea de Transport București. 7) Pretext imperialist de categorisire a oamenilor, în baza cărului colonialiștilor au dus o condamnată politică de discriminare. — Locuințe. 8) Notă muzicală. — Colonie africană în care forțele populare duc un eric război de eliberare de sub jugul colonialist portughez. — Plural (presc.). 9) Și-a proclamat independența acum 25 ani, după secole de jug colonial. — În teritoriile aflate încă sub dominație colonială, se situează la un nivel foarte scăzut, asigurând astfel asupritorilor uriașe beneficii. 10) Loc de aprovizionare și desfacere, rol pe care l-au jucat și coloniile pentru marile metropole. — Nicolae în familie. — Petre Vasilescu. 11) Unitate de măsură pentru mărfuri luate în mari cantități. — Reversul binelui. — Cel mai puternic stat capitalist contemporan, care a crezut că „poate conduce lumea” (Walter Lippmann). 12) S-a situat în fruntea tuturor statelor europene în acapărarea de teritorii coloniale; imperiul ei este astăzi pe cale de totală lichidare. — Instalație de radiolocație.

VERTICAL: 1) Țară din America de Nord, fostă colonie franceză și britanică, care astăzi duce o politică independentă. — Numai pe această cale, coloniile pot deveni libere. 2) A acapara prin forță un teritoriu. — Hadu. — Atom încărcat cu electricitate. 3) Frunză al luptei de eliberare națională a poporului coreean. — Lumina în filozofia antică chineză. 4) Trecută cu vederea. — Lemn parfumat din țările Asiei. 5) Farmec personal. — A dus și ea o politică colonialistă. 6) Prenume masculin. — În mijlocul paginii... — Soarele vechilor egipteni. 7) Fluviu în Franța. — Formă a luptei duse de popoarele coloniale împotriva imperialiștilor cîștigători. 8) Aspect privind viața în colectiv a unui grup de oameni. — Mirajul său a atras multe corăbii spre Lumea Nouă. 9). Pronume reflexiv. — Așezări rurale. 10) Unealtă rudimentară de muncă a cîmpului. — În portul nostru național. — Sandu Deleanu. 11) Înțelegere între țări. — Teritoriul sub tutelă austriacă, în sud-estul Insulei Noua Guinee. 12) Continent care a cunoscut mari mutații în deceniul cinci al secolului nostru în lupta pentru eliberarea de sub jugul colonial. — Unul din conducătorii de frunte ai luptei de eliberare a popoarelor din America de Sud, despre care s-a scris pe larg și în „Magazin istoric”.

DEZLEGĂRILE PROBLEMELOR DIN Nr. 8

- 1) File de istorie (ligamente): BREMEN; PISA; GALAȚI; ROMA; GENOVA; GAND
- 2) Orașul-muzeu (enigmă — 7 litere): VENEȚIA
- 3) Mitologică (anagramă: 8 litere): LABIRINT — BRILLANT

I. PĂTRAȘCU

UN DAR FRUMOS FĂCUT IUBITORILOR DE ISTORIE

ATLASUL ISTORIC recent apărut în Editura Didactică și Pedagogică * este un dar frumos făcut tuturor iubitorilor de istorie, pentru care se cuvin mulțumiri colectivelui de autori de sub coordonarea profesorului Șt. Pascu, cartografilor, tipografilor de la „Arta Grafică”, precum și Editurii. Cele 121 planșe, bogate și interesante în conținut, impecabile cartografic și ca reproducere offset, prezintă istoria omenirii în teritorializarea ei geografică, de la prima perioadă a neoliticului în Europa, până la liniile aeriene pe mapamond în 1971. O atenție deosebită și un spațiu corespunzător (peste 20 planșe din 121) sînt acordate istoriei pe meleagurile noastre.

Prin dimensiuni și nivel științific, excelentul **ATLAS ISTORIC** se adresează mai curînd celor ce predau decît celor ce învață istoria; el ne pare însă indispensabil în orice bibliotecă școlară. Totodată amatorii de istorie, indiferent de formația de specialitate — și revista noastră știe cît sînt de numeroși — vor găsi în atlas un sprijin prețios în lecturile și reflecțiile lor, un ajutor pentru mai buna înțelegere a desfășurării istoriei în spațiu.

Desigur că redactarea unui asemenea atlas presupune în mod necesar o selecție dintr-un material tematic mult mai vast decît poate încapa în limitele trasate de considerente editoriale, adică, în primul rînd economice. De aceea, orice absență am releva, își are, în cele din urmă o explicație sau măcar o scuză.

Incheiem, totuși, cu sugestia ca, într-o viitoare ediție, să fie oglindit în cîteva planșe (continentele, Europa, România) și acel fenomen social și istoric care transformă mediul în mod pașnic: urbanizarea. O planșă a fenomenului urbanizării în România — creșterea spectaculoasă a orașelor existente, apariția a numeroase orașe noi — ar fi de altfel una din reprezentările cele mai sintetice și mai pregnante ale progreselor înfăptuite de țara noastră în anii construirii socialismului.

* **Autori:** Arbore Virgil, Berciu Dumitru, Cupșa Ion, Florescu Radu, Glurescu C. Constantin, Mureșan Camil, Păi Francisc, Pascu Ștefan, Tudor Dumitru, Zorin Zamfir; consultant științific: Acad. Constantin Daicoviciu; au mai colaborat: Berindei Dan, Hurezeanu Damian; redactor: prof. Neagu Vasiliu; colectiv tehnic: Baranovski Vladimir, Coșereanu Maricel, cartografie și descompunerea culorilor: Alexandrescu Gheorghe, Anastasiu Iordache, Ghițescu Laurențiu, Marinache Vasile, Pandele Ștefan, Polonic Gheorghe; Rîll Nicolae, Scriparu Dumitru, Stan Mircea; coperta: Baranovski Vladimir; Macheta: Popovici Gheorghe; indice: Avram Andea, Konrad Gündisch.

Dintre ultimele apariții în Editura Militară, remarcăm: colecția **Memorii de război** s-a îmbogățit cu două noi și valoroase contribuții, **UN BATALION DE VITEJI ȘI LA COMANDA CORPULUI 7 ARMATĂ**. Prima — autor colonel în rezervă **Gheorghe Ivănoiu**, fostul comandant al Batalionului 2 din Regimentul 3 dorobanți — este o evocare a faptelor de armă săvîrșite de ostașii români în campania antihitleristă. Autorul și-a propus să povestească acele fapte în spiritul comandamentului care a stat „efectiv în mijlocul oamenilor din linia întâi”.

Generalul colonel în rezervă **Radu Niculescu-Coiciu**, prezintă acțiuni militare de mai mare amploare,

la nivel de corp de armată. Corpul 7, aflat pe atunci sub comanda sa, a contribuit din plin la marele efort al armatei române pentru înfrîngerea hitlerismului.

DRUM LUNG, BĂTUT DE GLOANȚE. INIMI DE VITEJI. Autori: col. A. Lupășteanu, col. L. Tarco, V. Bărză.

În cele peste 400 pagini sînt evocate faptele de eroism ale ostașilor români în timpul războiului antihitlerist. Sînt prezentați militari de toate gradele, de diverse proveniențe sociale, precum și civili care au sprijinit armata și efortul de război. Se evidențiază astfel încă odată caracterul popular al participării României la războiul

antihitlerist, abnegația cu care întregul nostru popor a sprijinit lupta pentru înfrîngerea fascismului.

PROBLEME DE POLITICĂ EXTERNĂ A ROMÂNIEI 1919-1939. Cartea, apărută sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice, reprezintă a doua ediție, completată și dezvoltată, a culegerii de studii publicate de aceeași editură în 1969 sub titlul **STUDII PRIVIND POLITICĂ EXTERNĂ A ROMÂNIEI 1919-1939**. Colectivul de autori ai acestor analize ale unor momente de vîrf ale diplomației românești include: Gh. Zaharia, Gh. Matei, E. Campus, D. Tuțu, R. Deutsch, F. Nedelcu, V. Moiscu, Al. Gh. Savu.

O inițiativă pe care o salutăm: popularizarea literaturii consacrate luptei antifasciste a diferitelor popoare. Volumul intitulat **MURGAȘ** evocă pagini nemuritoare din lupta partizanilor bulgari (1941-1944) pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist. Autorii — **Dobri Djurov**, azi general de armată și ministrul Apărării al Republicii Populare Bulgaria, și soția sa **Elena** — figurează printre eroii povestirii, luptători activi în rezistență. Evocarea lor capătă astfel valoarea documentar-istorică.

I. C. Șt.

VIATA POLITICA IN ROMANIA 1918-1921. Editura Politică, București, 1971.

Perioadei de aprige confruntări, cu schimbări fundamentale ale raporturilor de forțe pe plan politic, generate la rândul lor de importante modificări ale structurii economice, cei doi autori — **Mircea Mușat** și **Ion Ardeleanu** — i-au consacrat o amplă monografie. Utilizând un bogat material documentar, cartea reușește să prezinte profilul principalelor forțe politice ale epocii (Partidul Conservator, Partidul Național-Liberal, cu toate dezițențele lor, Partidul Național-Român, Partidul Țărănesc), un capitol aparte fiind consacrat situației din cadrul Partidului Socialist din România după desăvârșirea statului unitar-național, creșterii influenței acestuia în rândul maselor populare și a importanței sale în viața politică a țării. Anii 1918-1921, perioadă de mare avânt revoluționar, au creat o puternică frământare în sinul partidului, în cadrul căruia a apărut și s-a consolidat curentul revoluționar ce va determina

transformarea P.S.R. în Partidul Comunist din România — cel mai viguros vlăstar al istoriei contemporane a țării noastre.

BARICADELE PARISULUI, Editura Enciclopedică Română, București, 1971. Numărul 24 al colecției **Orizonturi** scoasă de această editură a fost închinat centenarului Comunei din Paris. **D. Rosenzweig**, doctor în istorie, conferențiar la Facultatea de istorie din București, povestește în cele 230 pagini „istoria eroică și pasionantă a unei jumătăți de milion de nevoiași, care au luat armele-n mână ca să fie liberi și să nu mai crape de foame...”

Edwin Glaser : STATELE MICI SI MIJLOCII IN RELATIILE INTERNATIONALE, Editura Politică, București, 1971.

Despre existența unei literaturi de specialitate consacrată în exclusivitate originii, evoluției și rolului statelor mici și mijlocii nu se poate vorbi încă nici ca o prezență modestă în rafturile bibliotecilor lumii. Ineditul și valoarea studiului Prof. Edwin Glaser constă în investigarea unui domeniu de frontieră al cercetării istorice și juridice, cu întinse semnificații contemporane. Ideea egalității depline în drepturi în relațiile dintre state este în extenso tratată de autor.

Ion Barnea, Ștefan Stănescu, DIN ISTORIA DOBROGEI, vol. III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971. Este înfățișat trecutul Dobrogei dintre anii 681-1417. Pentru prima oară sînt sintetizate datele și interpretările prilejuite de importante descoperiri

arheologice și epigrafice din ultimul sfert de secol, printre care inscripția de la Mircea Vodă din anul 943, semnele runice din monumentele rupestre de la Murfatlar, urmele bisericuțelor de la Dinogetia-Garvân și de la Niculițel. Acest volum completează o imagine de ansamblu unitară asupra unei zone de străveche civilizație a țării noastre.

DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA, A. Moldova, vol. XXI, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971.

Sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R., un colectiv de istorici ieșeni — prof. univ. dr. C. Cihodaru și cercetătorii **I. Caproșu** și **L. Simansch** de la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” — publică un nou volum de documente istorice moldovenesti, din anii 1632-1633. Masivul tom de 734 pagini conține 445 documente, urmate de bogați indici de nume și materii. Cu acest volum — al doilea, în ordinea apariției — din noua colecție de documente, cercetătorii istoriei noastre medievale au la îndemînă un nou și prețios instrument de lucru.

CERCETĂRI ISTORICE (serie nouă), vol. II, Iași, 1971.

Aflată în al doilea an de apariție, revista Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași, purtînd un nume prestigios, apare cu un număr mai bogat de pagini cu o arie tematică mai cuprinzătoare și în condiții grafice îmbunătățite față de anul precedent. Cele 410 pagini sînt echitabil împărțite între diversele compartimente care interesează muzeistica.

TESTAMENTUL LUI HOREA ȘI CLOȘÇA

NICOLAE EDROIU, Cluj: „După ce la 28 februarie 1785 lui Horea și Cloșça le-a fost comunicată, în fața clădirii corpului de gardă din Cetatea Alba Iulia, sentința de condamnare la moarte, celor doi conducători ai răscoalei li s-a dat posibilitatea să-și exprime ultima dorință. «Testamentul» a fost scris «din gura lor» de către preotul ortodox de la biserica din Mărieri Albei Iulii Nicolae Raț, care i-a și însoțit, în dimineața zilei de 28 februarie, până la locul supliciului. Textul, scris în limba română, cu slove chirilice, a fost înaintat la 2 martie 1785 comisariului anchetator, contele Anton Jankovits, avind anexată și traducerea în limba germană. Testamentul celor doi conducători a fost publicat de N. Densușianu în monografia lui din 1884 asupra răscoalei. O fotografie după prima pagină a originalului românesc a publicat și acad. D. Prodan (în tratatul de *Istoria României*, vol. III).

Testamentul relevă încă o dată calitățile morale ale celor doi conducători, demnitatea, onestitatea și generozitatea lor. Horea declară altă virstă pentru fiul său Ion (14 ani) și Luca (6 ani), decît cea reală, pentru a-i feri de urmărirea autorităților: Ion avea în timpul răscoalei 19 ani, fiind chiar căpitan, iar fratele său mai mic în jur de 16 ani. Tot Horea dă numele celor care l-au prins în pădurea Scorușet din Munții Gălăului la 27 decembrie 1784 și l-au predat autorităților, adăugînd voința lui din urmă cu privire la aceștia: «fi țarîd cu toată inima». Deasemenea, cei doi frunțași ai răscoalei iobagilor indică la amănunt toate socotelile lor gospodărești, o grijă specială manifestă față de documentele istorice lăstate urmașilor lor. Deși documentele nu sînt inedite, le republicăm pentru a le aduce la cunoștință publicului larg. Iată textul.

Hora, Vasile. Poliera Nicula Urs. Ani[i] vieții[i] sale 54. Muera lui Ilină, feciori[i] Ion 14, Luca 6 ani. La alte cele nu știe nimic.

Oamenii care l-au prins:

Matties Nuț, Matiea On, frete-său Gheorghie, Trif Stefan, a lui Neag Andrei 2 feciori Simeon cu frate-său; și Iartă cu toată inima.

Nicula Ion a Neamțului mește[e]ur care a făcut biserica în Tăzeri 44 de florinți am fost chizaș, și eu am plătit lui fibrău din Zam numele lui Zambo Danil.

La Șuteu Toader din Clucea și șade în Tizeri 10 florinți[i] și mi-au dat 10 horgoș[i] și au mai rămas 6 și 2 mariteș[i].

Satulu[i] Clucea am fost datorii 170 florinți[i], pe mine au căzut bani[i] groșiori 22 florinți[i] și i-am dat în mina lui Petrișor Luca fiind birău, și într-a lui Brudășcă Mihai fiind față Clucean Toader în casa mea i-am dat bani deplin, iară din bani[i] cosiri[i] au fost pe mine, și pe Floarea 10 florinți[i] și au luat de pe mine 14 florinți[i] Petrișor Luca, acei 10 florinți[i] am fost pe cosire, iară cei 4 florinți[i] să meargă pe cei 18 groș[i], și 2 cărți, care am dați 6 florinți[i], și acele să meargă acolo eu alta nu mai sînt datorii nici la groș[i] nici la cosire.

Cartea care iaste de la înălțat împăra[i]tă să afia la Nicula Pătru și la Nicula Cărstea tipărită pe 7 coale pentru biserici nemțește, grecește și sârbeste.

Oarga Ion Cloșca din Cărpiniș. Ani[i] vieții[i] 37. Muera lui numele Mărina, frate-său Orga Tudor, sora Aximie, au umblat la Mușca, Ofumbae, la Abrud, Lupsa, Criacău.

Moșii zălojite:

La Miera Simeon din Cărpiniș pe locul de la fântână numărături — 28; la Miera Iacov pe locul de la[n]gă Benea Precup — 10 17; pe locul de la Miera Mărieau — 10. Tot laolaltă să țin aceste 3 dăraburi de loc.

Pe locul de la Popa Avram miriște din co[r]ăstă — 5; pe locul de la Șoltăș Irimie din față — 6; locul de acasă luat de moșie — 24; locul din vale de la feciori[i] lui Găldă Văsai — 50; la birău satului Miera Onul bani[i] dați împrumut — 18 18; iară la birău pe fin de an — 6; la Heteoan Antonie căprari pe finul din estan — 14; la Miera Dumitru pe fin de an — 5 măriși — 7x.

La Bogdan Pătru din Mogoș un galben dat împrumut și am 6 căi de griu la el în sură, 16 oi la el în păstorie, 7 miei, 2 ferdele de prînză, 4 cupe de unt.

La Boian Luca 5 pătrare de griu pentru biroul boilor care am dat de au arat.

Am acasă 3 clădituri de fin.

La Vădan Savu de pe moșie 35 florinți[i] și din acela să deae lui Vădan Irimie 18 florinți[i].

Ce am la Bărluț Sîntion din Mogoș las la Popa Vasile să mă pomească.

Locul Dealul Albii las la frate-mieu.

Locul de Șoltăș Irimie las la frate-mieu.

Aceste mai sur scrise am primit din gura lor eu Popa Nicolae Raț, paroh Maerii Belgradului, neunit.

DE LA UN TRIB GALIC NUMELE UNEI MARI CAPITALE

CONSTANDA MARIN, com. Pecica, jud. Arad, ne scrie: „Vă rog să publicați în una din revistele «Magazin istoric» despre generalul Paris, al cărui nume îl deține orașul Paris (capitala Franței). Aș vrea să știu cine a fost acest general, ce fapte de eroism a făcut și la ce dată».

Probabil că o să vă dezamăgim puțin, dar capitala Franței nu deține acest nume de la generalul Paris, așa cum susțineți, ci de la un trib galic al parisiilor. În sec. I î.e.n. pe locul orașului de azi a existat o așezare a tribului amintit numit Lutetia. Cucerit de romani în anul 52 î.e.n., a devenit un puternic centru comercial numit Lutetia Parisiorum, apoi Parisia, de unde și numele actual.

FUGA LUI RADU CEL FRUMOS

M. DRAGAN, Rîmnicu Sărat: „Se spune că orașul Rîmnicu Sărat ar fi fost locul unei bătălii între Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos. Este adevărat? Dacă da, în ce cronică este menționată? Este adevărat că Ștefan a construit o biserică la Rîmnicu Sărat?»

Este vorba de campania din 1473 pe care voievodul moldovean a executat-o în Țara Românească și care s-a soldat cu înălțurarea din domnie a lui Radu cel Frumos. Iată cum relatează N. Iorga această campanie:

„La 8 noiembrie, domnul Moldovei, plecat deci cu vreo săptămîină înainte, se afla la Milcov, și aici, dînd steaguri cetelor

sale, el porunceă războiul împotriva vecinului. Radu era înștiințat de ce-l așteaptă, și el își strinsese boala și gloata. Abia la 18 ale lunii se dădu lupta la un vad, departe trei zile de București, deci chiar lângă graniță, la Rîmnicu Sărat. Turcii, de tot puțin, ce se aflau în oștea munteană, nu putură opri fuga lui Radu, învins..."

În amintirea acestei victorii, Ștefan a zidit în 1474, la Rîmnicu Sărat, o biserică, dispărută astăzi.

Cît privește cronică, apelați la Grigore Ureche.

MEDICUL SPUNE DA !

Dr. GEORGE IONESCU, Vitează de Sus, jud. Prahova, ne scrie : „Am citit cu multă atenție interesantul articol al tov. Elena Rădulescu. A fost asasinat Alexandru Macedon ? Din descrierea simptomelor, se vede că durerea nu putea fi în nici un caz provocată de malarie sau de o altă boală, precum un cancer stomacal, ci numai de o otrăvă puternică. Aceasta o știe orice medic. Malaria dă și cazuri mortale, dar la cei denutriți și slabi, ceea ce nu era cazul la un suveran de talia lui Alexandru, bine hrănit și căutat la timp de medicii ru-muniți!”

Declarându-se de acord cu ipotezele autoarei, cititorul nostru conchide : „Deoarece în citatul articol se pune semnul întrebării, și la început și la sfîrșit, vreau să vă declar ferm : Da ! Alexandru Macedon a fost asasinat !”

Istoricii sînt, însă, mai puțin categorici în afirmațiile lor, întrucît este vorba doar de presupuneri, foarte logice, de altfel, dar proba peremptorie lipsește, ceea ce face ca acest caz să constituie încă o enigmă a istoriei.

IMPREUNA CU MUNCITORII

MIHAI BUȘCA, str. Izbiceanu nr. 8, Roșiori de Vede : „Sînt mecanic și lucrez la Uzina de fabricații, reparații și montaje. Am citit nu știu de cîte ori numărul 7-8/1969 — închinat zilei de 23 August — care m-a impresionat foarte mult, răscolindu-mi amintiri de neuitat...”

În cursul zilei de 23 August 1944, pe seară, mă aflam în curtea școlii primare din comuna. Ducești Cioclea. Escadronale 1 și 3 din Regimentul 2 Călărași au ascultat o informare făcută de comandantul regimentului, colonelul Dan Ionescu. 500 ostași conduși de maiorul Ioan Eugen — comandantul Divizionului 1, secundat de locotenentul Gheorghe Dumitrescu, fostul comandant de escadron, am plecat spre Capitală. Cînd am ajuns în fața Tribunalului Ilfov, maiorul Ioan Eugen ne-a împărțit în două grupe : Escadronul 1 a pornit mai departe, prin spatele Spitalului Brîncovenesc, către Șoseaua Panduri, avînd ca obiectiv nimicirea hitleriștilor din localul Școlii Superioare de Război (azi Academia Militară), iar Escadronul 3, comandat de locotenentul Gh. Dumitrescu, a înaintat prin fața Tribunalului Ilfov, în sus, pe cheiul Dimboviței pînă la Podul Mihai Vodă. Misiunea noastră era să atacăm Comandamentul misiunii germane pentru armata aerului, care se afla într-o clădire de pe Splaiul Independenței, aproape de Podul Mihai Vodă.

A doua zi, în dimineața lui 24 August, comandantul nostru le-a cerut hitleriștilor să se predea. Se părea că aceștia au acceptat propunerea, cîrind un răgaz de zece minute pentru a se consulta între ei. După scurgerea timpului respectiv însă, au deschis focul cu arme automate. Hitleriștii aveau o poziție foarte bine pregătită, ușile și ferestrele erau baricatedate cu saci de nisip, iar în curte tranșee betonate. De jur împrejur clădirea era protejată de gardul din beton și fier forjat și de numeroase mine. Cuiburi de arme automate postate în subsolul și podul clădirii ne întîmpinau cu focul lor ucigător. Ostașii noștri și-au căutat adăpost sub malurile Dimboviței. Schimbările violente de focuri nu puteau rezolva situația în favoarea noastră.

În ajutorul nostru au sosit muncitori înarmați de la „Gagel” și „Malaxa”. Singura soluție era luarea cu asalt a clădirii. Atacurile s-au repetat de mai multe ori, dar fără rezultat. După ce, cu ajutorul unui tun, au fost lichidate cuiburile de arme automate, ostașii noștri au făcut breșe în sistemul de apărare inamic, apropiindu-se de clădire. În timpul atacului, locotenentul Gh. Dumitrescu a fost lovit mortal. A mai putut striga doar atât : „Înainte, fraților !” și ne-a arătat cu mîna dreaptă sub-solul clădirii.

În scurt timp, împreună cu muncitorii și ajutați și de ostași din alte subunități, i-am forțat pe hitleriști să se predea. La ora 11, misiunea noastră fusese îndeplinită.

Pentru faptele sale de armă, locotenentul Gh. Dumitrescu a fost citat printr-un ordin de zi pe armată și avansat post-mortem la gradul de căpitan.”

LA A CINEA ANIVERSARE

GHEORGHE MOESCU — muncitor din Orșova ne felicită pentru cei cinci ani de apariție și ne scrie că speră ca în 1972 „în pragul meu de pensionare care îl așteaptă voi veni pe la București”. Vă așteptăm și pe la noi, tovarășe Moescu, și vom sta atunci de vorbă și despre luptătorii patrioți din părțile Banatului care și-au dat viața pentru independența țării noastre.

★

IOAN TRANDAFIRESCU — maestru strungar la Uzinele 1 Mai din Ploiești ne adresează aceleași urări de „La mulți ani”. Vă mulțumim, tovarășe Trandafirescu, pentru aprecierile dvs. și ne vom strădui să vă menținem același interes pentru istorie, care — după cum ne scrieți — să vă „mulțumească sufletele și să îndrumați și pe alții spre „Magazin istoric.”

★

MARIUS PENCOVICI ne trimite în semn de felicitare două poezii dedicate unor teme istorice, efort pentru care îi mulțumim.

★

Înginerul MIHAI MARCULESCU, de la fabrica Letea, Bacău, ni se adresează la a cincea aniversare metaforic și matematic : „vă fac și călduroasă urare de a citi cel puțin cu aceeași plăcere ca mine, probabil pe atunci, în postură de pensionar, pa-

gina 55 001 a revistei. Sper să pot face și eu acest lucru contemplându-mi cu mândrie colecția conținând 600 de exemplare". La o sumară anticalculafie, urarea atinge anul 2017. Un asemenea „la mulți ani”, ingineresc, nu poate să nu ne facă să ne gândim și mai atent la planificarea de viitor a revistei noastre.

★

VASILE GABNIȚĂ, Suceava, str. Jean Bart nr. 3: „Sînt un mare iubitor al istoriei, iar de la apariția revistei «Magazin istoric» (aprilie 1967) mă văd între izvoarele unei comori de aur care îmi îmbogățesc cunoștințele cu multiple date și fapte pe care nu le-am cunoscut datorită sigur faptului că nu au fost publicate.

Am cea mai mare mulțumire suflătească transmițînd pe această cale inițiatorilor, colaboratorilor și redactorilor acestei reviste multă sănătate, prosperitate și spor în munca deosebită pe care o depun scotînd la iveală date istorice de valori inestimabile.”

Cristian POPIȘTEANU

SOLICITĂ NUMERE DIN REVISTA „MAGAZIN ISTORIC”

BICA I. ION, cartier Trivale, bl. 40, sc. D, ap. 7, Pitești; COSMA CONSTANTIN, Tg. Neamț, str. Republicii, nr. 9; IOAN GRĂDARU, Ploiești, str. 1907, nr. 9; CONSTANTIN LIPOVEANU, str. Anton Pan, nr. 12, Ploiești; NICOLAE MIREA, str. Gh. Barițiu, nr. 28, sect. 8, București; GH. IONESCU, str. Tellor, nr. 36 C, bl. 8, et. 1, ap. 8, Pitești; ION OPRIS, com. Surmare 574, jud. Sibiu; GHEORGHE STĂVAROIU, Caransebeș, str. 30 Decembrie, nr. 12, jud. Caraș-Severin; VASILE MANITESCUL, com. Bechet, jud. Dolj; SIMEON FECHETE, Baia Mare, str. V. I. Lenin, bl. 5, ap. 61, jud. Maramureș; ION RADU, Constanța, B-dul

Lăpușneanu, nr. 108, bl. L. 2, sc. C, ap. 59, et. 4; IOSIF HORVATH, Deva, str. Progresului, nr. 6, ap. 4, jud. Hunedoara; ION N. POPESCU, com. Potlogi, Șos. Pitaru, jud. Dimbovița; COSTACHE NEGRUȚI, str. Apusului, nr. 67, bl. 60, ap. 9, sect. 7, București; VASILE GABNIȚĂ, Suceava, Cartierul Burdujeni, str. Jean Bart, nr. 3.

OFERĂ

IOAN EFTIMIE, Șos. Cățelu, nr. 27, bl. 42, ap. 30, sect. 4, București, tel. 36.85.03; M. ANASTASESCU, str. Hrisovului, nr. 22, vila 8, et. 1, ap. 5, sect. 8, București; STROE N. DUMITRU, str. Drumețului, nr. 18, sect. 4, of. poșt. 4, București; ALEXANDRU SUCIU, Ocnita 257, jud. Bistrița Năsăud; FLOREA ZAMFIR, Simeria, str. Karl Marx, nr. 14, jud. Hunedoara; TRAIAN D. HERESCU, Calea Giulești, nr. 30, sect. 7, București; LAURENTIU PETRACHE, com. Mărgăritești, jud. Buzău; VASILE D. DRAGOMIR, str. Th. Speranția, nr. 14-A, sect. 4, of. poșt. 4, București; IOAN GHEORGHIU, str. Vatra Luminoasă, nr. 38-52, bl. B, sc. C, et. 2, ap. 4, București, tel. 21.90.57; IOAN BRUMA, str. Florilor 33, sect. 4, București ține întreaga colecție la dispoziția celor ce doresc să o consulte, iar CONSTANTIN MARMELIUC — tipograf, Suceava, str. Ana Ipătescu, nr. 6, bl. D1, sc. B, ap. 13, et. 3, aduce la cunoștința celor ce-și fac colecții că la Anticariatul din Suceava se găsesc următoarele numere: 1969 — martie-decembrie, 1970 — ianuarie-august și noiembrie, 1971 — mai. „Doritorii pot să mi se adreseze personal” mă obligă a cumpăra și a expedia revistele cerute.”

Amintim din nou tuturor cititorilor care ne scriu că textele înaintate redacției nu se înapoiază. Este o practică generală a presei din țară și de peste hotare.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

● 28 noiembrie 1877 : La ora 4 am intrat în Plevna — raportează generalul Alexandru Cernat (documente inedite) ● Burebista și originile civilizației tracice ● Ptolemeu, Cleopatra, Caesar..., eroi ai cumplitelor drame din Palatul Lochias ● Stema Moldovei : florile de crin, tradiția rozei și capul de bour ● Neverosimila cruciadă a copiilor — născocire sau adevăr ? ● „...Ne eram unul altuia părinte și frate” : scrisori din linia întâi ale luptătorilor români pe frontul antihitlerist ● Mareșalul Rokossovski despre prima și ultima zi a războiului ● Cu Montgomery în dramatica bătălie a Ardenilor ● 1 + 2 + 3 = istorie : ● Cărțile — izvoade de lumină și cuget ale strămoșilor ● Furtul celui mai celebru zîmbet din lume

CONTENTS

D. BERCIU The Celts — "The Enfants Terribles of the Antiquity"	2
G.I. IONIȚĂ Notes on Revolutionary Biographies: Gh. Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil (1924—1944)	10
ȘERBAN PAPACOSTEA Venice and the Romanian Principalities (14th—15th Centuries)	18
* F.D. Roosevelt as His Son James Saw Him	25
* Five Years since the Publication of the First Issue of "Magazin Istoric"	38
* Preludes to the 95th Anniversary of Romania's Independence	44
D. TUDOR Spartacus and the Great Revolt of the Gladiators	52
ANDRÉ CASTELOT The Death of the King of Rome	65
JEAN VANWELKENHUYZEN Mai 1940 — The Breakdown of the Belgian Front	72
D. ALMAȘ A Family of Daring Moldavians — the Costins (17th—18th Centuries)	80
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Underwater Riddles	88
* Smiles from Chronicles	93
* Books Received at the Editor's Office	95

SOMMAIRE

D. BERCIU Les Celtes — "Les enfants terribles de l'antiquité"	2
G.I. IONIȚĂ Notes sur des biographies révolutionnaires: Gh. Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil (1924—1944)	10
ȘERBAN PAPACOSTEA Venise et les Principautés Roumaines	18

(XIVe—XVe siècles)	18
* F.D. Roosevelt vu par son fils, James	25
* Cinq ans depuis la parution du premier cahier de "Magazin Istoric"	38
* Préludes au 95e anniversaire de l'indépendance de la Roumanie	44
D. TUDOR Spartacus et la grande révolte des gladiateurs	52
ANDRÉ CASTELOT La fin du roi de Rome	65
JEAN VANWELKENHUYZEN Mai 1940 — La débâcle du front belge	72
D. ALMAȘ Une famille de fiers Moldaves — les Costines (XVIIe—XVIIIe siècles)	80
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Enigmes sous-marines	88
* Sourires des chroniques	93
* Livres reçus à la rédaction	95

СОДЕРЖАНИЕ

Д. БЕРЧУ Кельты — "невозможные дети древности"	2
Г.И. ИОНИЦĂ Дополнения к революционным биографиям: Г.Г. Никулеску-Мизил, Еуфросина Котор Никулеску-Мизил (1924—1944)	10
ШЕРБАН ПАПАКОСТЬ Венеция и румынские княжества (XIV—XV в.)	18
* Ф.Д. РУЗВЕЛЬТ — глава жизни его сына, Жеймса	25
* Пять лет со дня выхода первого номера журнала "Magazin Istoric"	38
* Прелюдии к 95-летию государственной независимости Румынии	44
Д. ТУДОР Спартак и великое восстание гладиаторов	52
А. КАСТЕЛО Кончина короля	65

Рима	65
Ж. ВАНВЕЛКЕНГЮЗЕН Май 1940-ой г.: Провал бельгийского фронта	72
Д. АЛМАШ Костини — семья знаменитых молдаван (XVII—XVIII в.)	80
М. ПЕТРЕСКУ—ДЫМБОВИЦА Подводные загадки	88
* Улыбки из хроник	93
* Редакция получила новые книги	95

INHALT

D. BERCIU Die Kelten — "Die Schreckenskinder der Antike"	2
G.I. IONIȚĂ Anmerkungen zu revolutionären Biographien: Gh. Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil (1924—1944)	10
ȘERBAN PAPACOSTEA Venedig und die rumänischen Fürstentümer (14.—15. Jh.)	18
* F.D. Roosevelt, wie ihn sein Sohn, James, sah	25
* Fünf Jahre seit der Erscheinung des ersten Heftes von "Magazin Istoric"	38
* Preludien zum 95. Jahrestag der Unabhängigkeit Rumäniens	44
D. TUDOR Spartacus und der grosse Gladiatorenaufrust	52
ANDRÉ CASTELOT Das Ende des Königs von Rom	65
JEAN VANWELKENHUYZEN Mai 1940 — Der Zusammenbruch der belgischen Front	72
D. ALMAȘ Eine Familie verwegenen Moldauer — die Costin (17.—18. Jh.)	80
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA Unterwasserrätsel	88
* Lächeln aus Chroniken	93
* Bei der Redaktion eingegangene Bücher	95

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poștal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ștefan Andreescu, Ștefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile Șimandan, I.M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICA: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

